

Susanne Laine ja Sari Juvanen

Etsivällä vanhustyöllä syrjäytymistä vastaan

Keskiössä ikäihmisen toimijuus

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Ylempi ammattikorkeakoulu tutkinto

Vanhustyö YAMK

Tutkimuksellinen kehittämissyö

10.11.2021

Tekijä	Susanne Laine ja Sari Juvanen
Otsikko	Etsivällä vanhustyöllä syrjäytymistä vastaan. Keskiössä ikäihmisen toimijuus.
Sivumäärä	71 sivua + 3 liitettä
Aika	10.11.2021
Tutkinto	Fysioterapeutti YAMK ja terveydenhoitaja YAMK
Tutkinto-ohjelma	Vanhustyö ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Ohjaajat	Lehtori Eveliina Holmgren
<p>Väestön ikääntyminen, ikäihmisten monimuotoistuminen ja yhteiskunnan tahtotila ensisijaisesti tukea ikäihmisten kotona asumista haastavat kehittämään vanhushuolteen toimintatapoja. Tämän tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on selvittää Vantaan etsivän vanhustyön projektin vaikutuksia syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden asiakkaiden toimijuuteen ja kartoittaa keinoja toimijuuden vahvistamiseksi. Lisäksi tavoitteena on luoda suosituksia etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi.</p> <p>Etsivää vanhustyötä on kehitetty Vantaalla Myönteisen erityiskohtelun ohjelmassa Kiinnekoti-hankkeessa huhtikuusta 2020 joulukuun 2021 loppuun. Tutkimuksellisen kehittämistyömme työelämän yhteistyökumppanina on toiminut etsivän vanhustyön projekti ja työmme on saanut alkunsa projektiin tarpeista.</p> <p>Tutkimuksellisen kehittämistyön teoreettinen viitekehys muodostuu etsivään työhön ja syrjäytymiseen liittyvistä aikaisemmista tutkimuksista ja selvityksistä sekä toimijuuden teoriasta. Aineistonkeruu toteutettiin Vantaalla kesän 2021 aikana. Aineistoa kerättiin projektin asiakkaiden teemahaastattelulla sekä projektin työntekijöiden työpajatyöskentelyssä kerättyjen dokumenttien avulla. Teemahaastatteluilla kartoitettiin asiakkaiden kokemuksia projektin yksilötyön vaikutuksista toimijuuteen sekä keinoista vaikuttaa toimijuuteen. Projektin työntekijöiltä kerättiin työpajassa kokemuksia yksilötyön keinoista vaikuttaa asiakkaiden toimijuuteen. Aineistoja analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin menetelmää käyttäen. Kehittämistyöpajassa ideoitiin etsivän vanhustyön jatkokehittämistä sekä suosituksia olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseen.</p> <p>Etsivän vanhustyön projektin yksilötyöllä oli myönteisiä vaikutuksia asiakkaiden toimijuuden vahvistamiseen henkisen tuen kokemusten, itsenäisyyden ja elämän merkityksellisyyden lisääntymisen kautta. Asiakkaiden kokemuksen mukaan toimijuuden tukemisen tärkeimmät keinot olivat kohtaaminen, elinpiiriin laajentaminen ja käytännön asioiden hoitamisessa tukeminen. Työntekijöiden kokemusten mukaan asiakkaiden toimijuutta tukivat aito kohtaaminen, asiakaslähtöisyys, asiakkaan voimavarojen vahvistaminen, yhteisasantuntijuus ja verkostotyö. Kehittämistyönä loimme suosituksia etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi.</p> <p>Etsivä vanhustyö on ajankohtainen ja tulevaisuuden vanhustyön tarpeiden mukainen ennalta ehkäisevä palvelu. Eettisesti ja yhteiskunnallisesti kestävien palvelujen kehittämisessä olisi syytä kuulla asiakkaita ja heidän kokemuksiaan palvelun oikeasta kohdentumisesta syrjäytymisen ehkäisemiseksi.</p>	
Avainsanat	etsivä vanhustyö, toimijuus, syrjäytyminen

Author	Susanne Laine and Sari Juvanen
Title	Outreach work for the elderly against social exclusion. Focus on the agency of the elderly.
Number of Pages	71 pages + 3 appendices
Date	10 November 2021
Degree	Master of Physiotherapy and Master of Public Health Nursing
Degree Programme	Master's Degree Programme in Human Ageing and Services
Instructors	Eveliina Holmgren, Principal Lecturer
<p>The aging population, the diversity of older people and society's will to primarily support elderly people living at home challenges us to develop services for the elderly. The aim of this research-based development study is to determine the impact of Vantaa's Outreach Work for Elderly -project on the agency of clients at risk of social exclusion or already excluded, and to identify ways to strengthen their agency. Another aim is to make recommendations for developing outreach work for the elderly and for the existing service menu.</p> <p>Outreach Work for the Elderly has been developed in Vantaa under the program Myönteinen erityiskohtelu (Positive Discrimination) in Kiinnekohtia (Anchor Points) project from April 2020 to the end of December 2021. Our research-based development study collaborated with the project Outreach Work for the Elderly and originated from its needs.</p> <p>The theoretical framework for our research-based development study consists of previous research papers and statements related to outreach work and social exclusion, as well as the theory of agency. The data collection was carried out in Vantaa during the summer of 2021. The data was collected through a semi-structured interview with the clients of the project and through document collection at a workshop with the project's employees. Semi-structured interviews mapped out clients' experiences of the effects of individual work on agency and the ways to influence the agency. In the development workshop, the project employees' experiences on the means to influence clients' agency, were collected. The method used in the data analysis was qualitative content analysis. The development workshop also envisioned further development and recommendations for outreach work for the elderly and the existing service menu.</p> <p>The individual work of the Outreach Work for the Elderly -project had positive effects on strengthening clients' agency through increased experience of mental support, independence, and the meaningfulness of life. According to the clients' experience, the most important means of supporting agency were encounters, expanding the living range and support in practical matters. According to the experiences of the employees, the clients' agency was supported by genuine encounters, client orientation, strengthening the client's resources, joint expertise, and networking. As development work, we created recommendations for developing outreach work for the elderly and for the existing service menu.</p> <p>Outreach work for the elderly is a current theme and offers a preventive service for the future needs of elderly work. In the development of ethically and socially sustainable services, clients should be heard and their ideas of the correct targeting of the services should be considered to prevent social exclusion.</p>	
Keywords	outreach work for the elderly, agency, social exclusion

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Tutkimuksellisen kehittämistyön teoreettiset lähtökohdat	2
2.1	Etsivä työ	2
2.1.1	Etsivän työn tausta	2
2.1.2	Etsivä vanhustyö	4
2.1.3	Etsivän vanhustyön projekti Vantaalla	6
2.2	Syrjäytyminen	7
2.3	Toimijuus	10
3	Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoite ja tutkimuskysymykset	13
4	Kehittämistyön toteutus, aineisto ja analyysimenetelmät	14
4.1	Kehittämistyön toteutus	14
4.2	Aineistonkeruu	15
4.3	Haastatteluaineiston analyysi	18
4.4	Työntekijöiden työpaja-aineiston analyysi	23
4.5	Kehittämistyöpaja	24
5	Tutkimuksellisen kehittämistyön tulokset	26
5.1	Etsivän vanhustyön vaikutukset asiakkaiden toimijuuteen	26
5.2	Etsivän vanhustyön keinot asiakkaiden toimijuuden tukemiseen	30
5.2.1	Asiakkaiden kokemus etsivän vanhustyön keinoista	30
5.2.2	Projektin työntekijöiden kokemus etsivän vanhustyön keinoista	33
6	Suositukset etsivän vanhustyön ja palveluvalikon kehittämiseksi	35
7	Johtopäätökset	41
8	Pohdinta	42
8.1	Etsivän vanhustyön vaikutuksia ja keinoja toimijuuden tueksi	42
8.2	Palvelujen kehittäminen	50
8.3	Eettisyys ja luotettavuus	53
8.4	Kehittämistyön merkityksiä työelämälle ja jatkokehittämisen aiheet	61
	Lähteet	65
	Liitteet	
	Liite 1. Haastattelurunko	

Liite 2. Suostumuslomake

Liite 3. Kehittämistyöpajan dokumentit

1 Johdanto

Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme tavoitteena on laadullisen tutkimuksen keinoin selvittää Vantaan etsivän vanhustyön projektin vaikutuksia syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden asiakkaiden toimijuuteen ja kartoittaa keinoja heidän toimijuutensa vahvistamiseksi. Lisäksi tavoitteenamme on luoda suosituksia etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi.

Ikäihmisten määrän kasvu ja yhteiskunnan tahtotila tukea ikäihmisten kotona asumista haastavat kehittämään vanhuspalvelujen toimintatapoja ja sisältöjä. Ikäihmisten joukko monimuotoistuu samalla kun yhteiskunnan rakenteita uudistetaan. Ennakoivan ja ennalta ehkäisevän työskentelyn tärkeys ja merkittävyys korostuvat. Tilastokeskuksen vuonna 2021 julkaiseman elinajanodotteen mukaan vuonna 2020 syntyneiden poikien elinajanodote on noin 79 vuotta ja tyttöjen 84,6 vuotta. Suomalaisten 65-vuotiaiden naisten keskimääräinen elinajanodote on viimeisen 30 vuoden aikana pidentynyt reilulla neljällä vuodella ja miesten melkein viidellä vuodella. (Tilastokeskus 2021.)

Etsivän vanhustyön kehittäminen on ajankohtainen ja merkityksellinen aihe monesta näkökulmasta. Kyse on yhteiskuntapoliittisesti ja taloudellisesti merkittävästä asiasta nopeasti ikääntyvän väestön palvelukustannusten hallitsemiseksi ja palvelujen turvaamiseksi tulevaisuudessa. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen arviointiraportin 2018 mukaan palvelujärjestelmän kyky tunnistaa varhaisen vaiheen palveluntarvetta on puutteellinen (Rissanen ym. 2018: 4).

Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023 nostaa esille ja suosittelee kuntien etsivän työn lisäämistä, jotta toimintakyvyltään heikoimmat ikäihmiset ja tunnistetut riskiryhmään kuuluvat henkilöt löydetään ja heitä tuetaan tarpeen mukaisesti (Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023: 23–24). Hallituksen ikäohjelman tavoitteena on, että iäkkäiden toimintakykyisten elinvuosien määrä kasvaa ja riskiväestön tunnistamiseen ja ennaltaehkäiseviin toimiin panostetaan (Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030: 29). Vantaan ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelmassa 2018–2022 nostetaan tavoitteeksi ehkäistä ikääntyneiden syrjäytymistä mm. etsivän vanhustyön keinoin (Vantaan ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma 2018–2022: 17).

Etsivä vanhustyö on ilmiönä verrattain uusi ja tieteellistä tutkimusta aiheesta on saatavilla vähän. Vaikka etsivää vanhustyötä on jo tehty melko pitkään, ei järjestelmällisiä toimintakäytänteitä vielä ole olemassa (Myllymäki & Huuhka 2017: 4). Tämän vuoksi onkin tärkeää tarkastella etsivää vanhustyötä ja sen ominaispiirteitä.

Työelämän yhteistyökumppanina tässä kehittämistyössä toimii Vantaan vanhus- ja vammaispalvelujen Myönteisen erityiskohtelun ohjelman (MEK) Kiinnekohtia -hankkeen etsivän vanhustyön projekti, jossa kehitetään etsivää vanhustyötä Vantaalla. Etsivän vanhustyön projektissa kehitetään sekä yksilö- että yhteistyötä ja tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä tarkastellaan yksilötyötä. Vantaan etsivän vanhustyön projekti sai alkunsa huhtikuussa 2020 ja jatkuu vuoden 2021 loppuun. Etsivällä vanhustyöllä pyritään aktiivisesti löytämään hankalissa elämäntilanteissa ja syrjäytymisvaarassa olevia tai jo syrjäytyneitä, vaikeasti tavoitettavia ikäihmisiä. Vantaalla käynnissä oleva MEK Kiinnekohtia -projekti tukee ikäihmisten kotona asumista (2020) tiedotteen mukaan etsivän vanhustyön projektin tavoite ei ole ainoastaan etsiä ja löytää apua tarvitsevia ikäihmisiä. Tavoitteena on myös etsiä ratkaisuja hankalaan tilanteeseen yhdessä asiakkaan kanssa toimijuuden vahvistamiseksi ja mielekkään kotona asumisen mahdollistamiseksi. Projektissa halutaan ennalta ehkäisevän työn lisäksi kehittää ikääntyneiden palveluja vastaamaan yksilöllisempää avuntarvetta. (Vantaalla käynnissä oleva MEK Kiinnekohtia -projekti tukee ikäihmisten kotona asumista 2020.) Vantaan väestörakenne on ennusteiden mukaan ikääntymässä nopeasti (Vantaan väestöennuste 2021: 18). Tämä haastaa alueen toimijat etsimään hyviä toimintamalleja yhdessä ja panostamaan ennalta ehkäiseviin toimiin. Etsivän vanhustyön projekti on esimerkki kehittämisen suunnasta ja yhteisestä tekemisestä.

2 Tutkimuksellisen kehittämistyön teoreettiset lähtökohdat

2.1 Etsivä työ

2.1.1 Etsivän työn tausta

Etsivän työn juuret ulottuvat 1800-luvun Englantiin, jossa pelastusarmeijan työntekijät jalkautuivat suurien kaupunkien slummeihin etsimään avun tarpeessa olevia ihmisiä (Mikkonen & Kauppinen & Huovinen & Aalto 2007: 12). Suomessa etsivä työ on saanut vaikutteita Norjasta, jossa 1960-luvulta alkaen on toteutettu sosiaalista kenttätyötä, jota on ensisijaisesti kehitellyt psykologi Hjaldis Hjorth (Männikkö 2011: 7). Ammatillinen etsivä työ aloitettiin Suomessa vuonna 1991 Tampereella neljävuotisena kokeiluna

nuoriso- ja sosiaalitoimen sekä vapaaehtoisjärjestön yhteistyönä. Pohjana toiminnalle käytettiin Norjan sosiaalisen kenttätönn mallia riskioloissa olevien nuorten auttamiseksi. (Huhtajärvi 2008: 451.) Etsivästä nuorisotyöstä kuntien toteuttamana säädettiin laissa vuonna 2011 (Kaartinen-Koutaniemi 2012: 15). Nuorisolaissa (2016) on määritelty mm. etsivän nuorisotyön tehtävät, tavoitteet ja järjestämisvastuu (Nuorisolaki 1285/2016).

Hjort (1995) on esittänyt etsivän työn teoreettiseksi perustaksi ensiasteisen, toisasteisen ja kolmasasteisen ehkäisyn käsitteet. Ensiasteisen ehkäisyn tavoitteena on vähentää ongelman esiintymistä yhteiskunnassa, toisasteisen ehkäisyn tavoitteena on vähentää ongelman yleisyyttä eli ehkäistä uusia tapauksia ja kolmasasteisen ehkäisyn tavoitteena on estää ongelmien pitkittymistä. Etsivän työn teoreettinen perusta on elektiinen, jossa todellisuuden laajuus saavutetaan yhdistelemällä ja hyödyntämällä eri tietoa ja teorioita tarpeen mukaan. Ehkäisevässä työssä kriisin käsite korostuu, jolloin ehkäisevän työn tavoite on kohdistaa ja kehittää työmenetelmiä varhaiseen puuttumiseen. (Hjort 1995: 114–116, 138–139.)

Etsivä työ nähdään nuorisotyössä terveyttä edistävänä järjestelmänä, joka tukee kunnallisia palveluita nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. Nuoret kokevat etsivän työn tukevan heidän omaa toimijuuttaan ja tuovan luotettavan ammattilaisen tuen heidän elämänsä. Merkittävänä piirteenä etsivässä työssä on voimaantumisen, toimijuuden vahvistuminen ja mahdollisuus ottaa vastuu omasta elämästä, verrattuna muihin kunnallisiin palveluihin. Etsivä työ toimii turvaverkkona riskinuurille erilaisten kunnallisten palvelujen keskellä. (Oldeide & Holsten & Fosse 2020: 5–6.) Etsivän nuorisotyön tavoitteet ovat sovellettavissa myös vanhustyöhön, mutta keinot poikkeavat toisistaan eri elämänvaiheeseen liittyvien tarpeiden ja tilanteiden vuoksi.

Etsivällä työllä tarkoitetaan ammatillista ja asiakkaiden vapaaehtoisuuteen perustuvaa työmenetelmää, jossa työntekijät etsivät erilaisen tuen tarpeessa olevia heidän omasta toiminta- ja elinympäristöstään, tavoitteena syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien asiakkaiden löytäminen (Juvonen 2015: 19–20). Etsivä työ voidaan nähdä myös sateenvarjokäsitteenä, sillä siinä yhdistellään erilaisia työmuotoja ja -tapoja. Lisäksi se voidaan nähdä ideologiana ja asenteena. (Mikkonen ym. 2007: 21.) Etsivän työn menetelmiä ovat kartoitus tarpeen määrittelemiseksi, etsiminen, kontaktin ottaminen, luottamuksellisen suhteen rakentaminen, motivointi muutokseen sekä tarvittaessa ohjaaminen olemassa olevien palvelujärjestelmien piiriin (Huhtajärvi 2008: 447). Etsivässä työssä asiakkaaseen pyritään luomaan kiireetön ja vuorovaikutuksellinen intensiivinen asiakassuhde (Juvonen 2013: 328).

Etsivä työ on osa ennalta ehkäisevää työtä. Tavoitteena on löytää ne, jotka ovat jäämässä tai jättäytyvät yhteiskunnan ulkopuolelle, jotka eivät saa tarvitsemaansa tukea yhteiskunnan tukijärjestelmistä. Lisäksi tavoitteena on mahdollistaa sosiaali- ja terveyspalvelut ihmisille, jotka ovat erilaisista syistä jääneet palvelujen ulkopuolelle. Etsivässä työssä korostuu ihmisen oikeus tehdä valintoja ja päätöksiä omasta elämästään, itsemääräämisoikeus ja kuulluksi tuleminen. Etsivän työn tekijältä edellytetään hyviä kohtaamistaitoja sekä ihmiskäsityksen ja yksilön ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden rajatonta kunnioittamista. (Mikkonen ym. 2007: 17, 21–25; Oldeide ym. 2020: 5–6.)

Etsivän työn tekijä tekee työtä oman persoonansa varassa ja laajan osaamisen kautta. Itsenäinen ja asiakkaiden toimintaympäristöissä kulkeva työ vaatii luovaa työtötta, vuorovaikutus- ja verkostotyön taitoja sekä tietoa lainsäädännöstä ja tarjolla olevista palveluista. Työntekijän tehtävä on madaltaa kynnyksiä ja mahdollistaa asiakkaan pääsy tarvittavien palvelujen piiriin. Erityistä ammattitaitoa tarvitaan asiakkaan kohtaamisen tilanteisiin ja dialogisuuteen. (Mikkonen ym. 2007: 27, 30.) Andersson (2013) on kuvannut etsivää sosiaalityötä kolmen työvaiheen kautta. Ensimmäisenä työvaiheena on kontaktin luominen, toisena sosiaalisen muutosprosessin aloittaminen ja kolmantena vakiintuneen sosiaalisen tuen ylläpitäminen. Yhteistä kuvatuille työvaiheille on etsivän sosiaalityön monipuolisuus ja haasteellisuus. Etsivä työ vaatii tekijältään monipuolisia ammatillisia taitoja erilaisten ihmisten kohtaamiseen muuttuvissa toimintaympäristöissä ja tilanteissa. Etsivän työn näkyväksi tekemistä omana menetelmänä tulisi myös edistää. (Andersson 2013: 175–176, 185.)

2.1.2 Etsivä vanhustyö

Etsivän vanhustyön lähtökohtana on asiakaslähtöisyys. Asiakaslähtöisyys tarkoittaa etsivässä työssä asiakkaan motivointia ja ohjaamista oman palvelunsa määrittelyyn ja suunnitteluun. Asiakas myös asettaa itse omat tavoitteensa ja määrittelee keinot oman tavoitteensa saavuttamiseksi. (Partti 2017: 41–42.)

Etsivän vanhustyön selkeitä toimintakäytäntöjä ei vielä ole olemassa. Etsivää ja osallistavaa vanhustyötä on toteutettu lähinnä seurakunnan diakoniatyöntekijöiden ja kuntien sosiaalityöntekijöiden toimesta kartoittavien ja ennaltaehkäisevien kotikäyntien muodossa. (Myllymäki & Huuhka 2017: 4.) Etsivän vanhustyön käsite ei ole vakiintunut, vaikka sitä on tehty Suomessa pitkään erilaisilla tavoilla (Pietilä & Saarenheimo 2018: 574). Etsivän vanhustyön toimintatapojen kirjo on vaikuttanut sen määrittelyn vaikeuteen. Toimintamalli on muokattu etsivän nuorisotyön periaatteiden pohjalta. Määritte-

lyssä etsivä vanhustyö nähdään yhteisölähtöisenä ja sosiaalisena toimintana, jolla tavoitetaan syrjäytymisvaarassa olevat tai jo syrjäytyneet henkilöt, jotka ovat vaikeasti tavoitettavissa tavallisten palvelujen piiriin. (Kuikka 2015: 13–14.)

Etsivä työn tavoitteena on löytää ne ikäihmiset, jotka ovat kaikkein haavoittuneimassa asemassa. Vaikea tilanne ja syrjäytymisen taustasyynä voi olla liikkumisen vaikeus, huono terveydentila, sosiaalisten kontaktien puute, päihdeongelma tai vaikeuksien kasaantuminen. Löytämisen lisäksi tarjotaan tukea hankalan tilanteen selvittämiseksi ja ratkaisemiseksi esimerkiksi palveluohjauksella ja psykososiaalisella tuella. Tietynlaiset elämäntilanteet kuten pienituloisuus, yksinäisyys, läheisen menetys, kaltoinkohtelu, päihteiden käyttö ja muistisairaus ovat riskitekijöitä ikäihmisen kotona asumiselle. (Pietilä & Saarenheimo 2018: 573–574, 576.)

Eloisa ikä ohjelman (2012–2017) yhteydessä tehdyssä haastattelututkimuksessa selvitettiin asiakkaiden kokemuksia hankkeen tuomista muutoksista arkeensa, toimijuutensa, osallisuutensa ja psykososiaaliseen hyvinvointiinsa. Lisäksi haastatelluilta asiakkailta kysyttiin kehittämisehdotuksia toiminnan kehittämiseen. Haastatteluihin osallistui asiakkaita yhteensä 31 eri hankkeesta. Tutkimus oli osatutkimus laajemmasta tutkimuksesta Eloisa ikä -ohjelman sisällä. Tutkimustulosten perusteella etsivän vanhustyön asiakkaiden syyt vaikean elämäntilanteen syntymiseen olivat hyvin moninaiset. Ongelmat olivat aiheutuneet fyysisistä, psyykkisistä tai sosiaalisista haasteista elämässä ja vaikeuksien kasautumisesta. Haastattelujen perusteella etsivän vanhustyön toiminnalla eri hankkeissa katsottiin saavutetun varsinkin psykososiaalista tukea. (Pietilä & Saarenheimo 2018: 576–577.)

Thitz (2017) mukaan yksilölliset kotikäynnit ovat yksi parhaista etsivän työn menetelmistä löytää ja auttaa ikäihmisiä, jotka ovat palvelujen ulkopuolella tai syrjäytymisvaarassa. Verrattuna esimerkiksi jalkautuvaan työhön, kotikäynneillä tavoitetaan parhaiten myös ne ikäihmiset, jotka eivät enää liiku kodin ulkopuolelle. Asiakkaiden löytäminen ei kuitenkaan ole helppoa, sillä kaikkia apua tarvitsevia ei löydetä ja osa avuntarvitsijoista ei halua ottaa apua vastaan. (Thitz 2017: 21.) Myös Eloisa ikä -hankkeessa havaittiin, että kaikkia asiakkaita, jotka hyötyisivät yksilöllisestä etsivästä, ei aina tavoiteta. Etsivä työ on hyvin ajankohtainen työmuoto ja sitä pitäisi toteuttaa eri toimijoiden yhteistyöllä ja riittävällä resursoinnilla. (Pietilä & Saarenheimo 2018: 578.)

Ihmistä ymmärretään hänen kokemuksensa kautta. Humanistinen ihmiskäsitys, itsemääräämisoikeus ja arvokas kohtaaminen korostuvat etsivässä työssä. Etsivän työn ensisijainen arvo asiakkaalle on se, miten hän on tullut kohdatuksi, kuinka häntä on

kuultu ja miten hän on tullut ymmärretyksi. (Mikkonen ym. 2007: 18–19.) Etsivän työn tavoite palvelujen ulkopuolelle jääneiden henkilöiden saavuttamiseksi vaatii etsivän työn ammattilaiselta hienovaraista kohtaamista ja asiakkaan kunnioitusta (Kuikka 2015: 17). Pietilän ja Saarenheimon (2018) tuloksissa nousi myös esille haastavissa elämäntilanteissa olevien ihmisten arvostavan ja yksilöllisen kohtaamisen tärkeys (Pietilä & Saarenheimo 2018: 578).

2.1.3 Etsivän vanhustyön projekti Vantaalla

Vantaan myönteisen erikoiskohtelun ohjelman (MEK) Kiinnekohtia-hankkeen etsivän vanhustyön projekti käynnistettiin huhtikuussa 2020 ja se on päättymässä vuoden 2021 lopussa. Toiminta supistuu lokakuusta 2021. Projektissa kehitetään etsivän vanhustyön yksilö- ja yhteisötyötä. Etsivän vanhustyön projekti on yksi kokonaisuus kaupunkitasoisesta myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelmasta. Ohjelma on Vantaan kaupungin strategian tavoitteiden mukainen kaupunkitasoinen toimintaohjelma vuosille 2019–2021. Toimintaohjelman tavoitteena on edistää asukkaiden hyvinvointia ja vähentää hyvinvointieroja. Ohjelma kokoaa konkreettisia toimenpiteitä tavoitteen saavuttamiseksi ja sitä toteutetaan alueellisesti lisäämällä viihtyisyyttä yhdessä kuntalaisten kanssa ja kohdentamalla tukea ja palveluja alueille, joissa tuen tarve on suurempi. (Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelma 2019–2021: 3, 5.) Etsivän vanhustyön projekti on kohdennettu neljälle eri alueelle Vantaalla.

MEK-ohjelman Kiinnekohtia-hankkeen tarkoituksena on luoda etsivän vanhustyön malli Vantaalle. Etsivän vanhustyön projektin tarkoituksena on keskittyä palvelukatveeseen jääneiden ikäihmisten palvelujen kehittämiseen, pyrkien tukemaan asiakkaita hankalissa elämäntilanteissa. Projektin asiakkaat tulevat palvelun piiriin pääosin asiakasohjauksyksikön, kotihoidon, sosiaalityön ja terveysaseman kautta. Etsivän vanhustyön projektin yksilötyöskentely on määräaikaista ja sen alkamisesta ja loppumisesta sovitaan yhdessä asiakkaan kanssa. Jakson aluksi asiakkaan kanssa sovitaan tapaamisten tavoitteet ja sisältö. Toiminta ei korvaa asiakkaan muita mahdollisia palveluja, mutta sen avulla pyritään etsimään ratkaisu asiakkaan tilanteeseen. Etsivän vanhustyön projekti on toteutettu ja Vantaan malli on luotu Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön toimintamallia hyödyntäen. (Vantaalla käynnissä oleva MEK Kiinnekohtia -projekti tukee ikäihmisten kotona asumista 2020.)

Diakonissalaitos on kehittänyt Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) tuella etsivää vanhustyötä kahdessa Seniori-Vamos –hankkeessa vuosina 2013–2017 ja 2018–2020. Toteutuksessa ovat olleet mukana Espoon, Helsingin, Tampereen ja

Vantaan kaupungit sekä Tampereen seurakuntayhtymä. Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön toimintamallilla pyritään löytämään haavoittuneessa asemassa tai vaikeassa tilanteessa olevia, yksinäisiä ikäihmisiä ja tukemaan heitä oman näköisen ja mielekkään elämän toteutumisessa. Etsivän vanhustyön toteuttaminen vaatii vaikuttavaa verkostotyötä, jotta toimijuuden ja osallisuuden tukemisella pystytään vahvistamaan ikäihmisen ihmisarvoisen elämän toteutumista. Etsivään vanhustyöhön panostaminen on järkevää resurssien kohdentamista. Tavoitteena on löytää ja tunnistaa avuntarvitsijat mahdollisimman varhain oikea-aikaisen avun varmistamiseksi. (Diakonissalaitos 2020: 3.)

Etsivän vanhustyön yksilötyön tavoitteena on ikäihmisen toimijuuden vahvistuminen sekä oman näköisen elämän ja turvallisen kotona asumisen turvaaminen. Yksilötyö rakentuu kotikäynneistä, asioiden selvittelystä verkostojen kanssa ja palveluihin tutustumisesta. Yksilötyö on rinnalla kulkemista ja perustuu kumppanuuteen asiakkaan ja työntekijän välillä. Asiakastyö on suunnitelmallista ja sen toteutuksesta laaditaan sopimus asiakkuuden alkaessa. Yksilötyötä toteutetaan säännöllisinä tapaamisina asiakkaan kotona ja jakson pituus on enintään kuusi kuukautta. (Diakonissalaitos 2020: 18.)

Diakonissalaitoksen etsivän vanhustyön malli on etsimisen ja löytämisen lisäksi ratkaisujen etsimistä vaikeisiin tilanteisiin. Se perustuu yhteistyöhön ikääntyneen ja eri toimijoiden muodostaman kumppanuusverkoston välillä. Etsivän vanhustyön asiakas on haavoittuvassa asemassa tai vaikeassa tilanteessa oleva kotona asuva ikäihminen, joka on jäänyt olemassa olevien palvelujen ulkopuolelle. Suhteen luominen perustuu luottamuksen syntyymiseen asiakkaan ja työntekijän välillä, sillä tarpeet voivat olla hyvin epäselvärajaisia. Etsivä vanhustyö on asiakkaan rinnalla kulkemista. (Diakonissalaitos 2020: 8–9.)

2.2 Syrjäytyminen

Syrjäytymisen kokemus on yksilöllinen, ja sen syyt ovat moninaiset. Otso Sandberg (2015) käsittelee syrjäytymisen käsitettä, sen historiaa ja muutoksia hyvinvointipoliitikassa. Syrjäytymispolitiikan syntyminen katsottiin tapahtuneen vasta 2000-luvun alussa, jolloin on alettu kiinnittämään huomiota syrjäytymisen ennalta ehkäisyyn. Viimeisten vuosikymmenten aikana syrjäytymisen riskien ennakointi on yleistynyt eri ikäisten asiakkaiden parissa tehtävässä työssä. Käsitteen ymmärtämisessä merkittävää on se, kuka käsitteen määrittelee, syrjäytynyt itse vai poliitikot. Syrjäytymisen ongelmallistamisen tunnistaminen on tärkeää myös käyttämässämme kielessä. Syrjäytymisen eh-

käisy on välttämättömyys yksilön ja yhteiskunnan tasolla. Varhainen puuttuminen korostaa väestötason näkökulmaa, jossa painottuvat yksilön elämänkaaren yksittäiset valinnat ja elämänhallinnan keinot. (Sandberg 2015: 36, 45, 321, 327.)

Syrjäytyminen ei tapahdu ilman syytä, ihmisen toiminnassa tai olemassaolossa voi olla jotain, mitä yhteiskunnan valtavirta ei hyväksy. Palveluissa on usein kriteereitä, jotka tulee täyttää, jotta niitä voi saada. Erilaiset palveluun pääsyn perusteet ja mittarit määrittelevät asiakkuuteen pääsyn. (Mikkonen ym. 2007: 18.) Vaikean tilanteen taustasyinä voi olla yksilön liikkumisen vaikeuksia, huono terveydentila, sosiaalisten kontaktien puute, päihdeongelma tai vaikeuksien kasaantuminen (Pietilä & Saarenheimo 2018: 576).

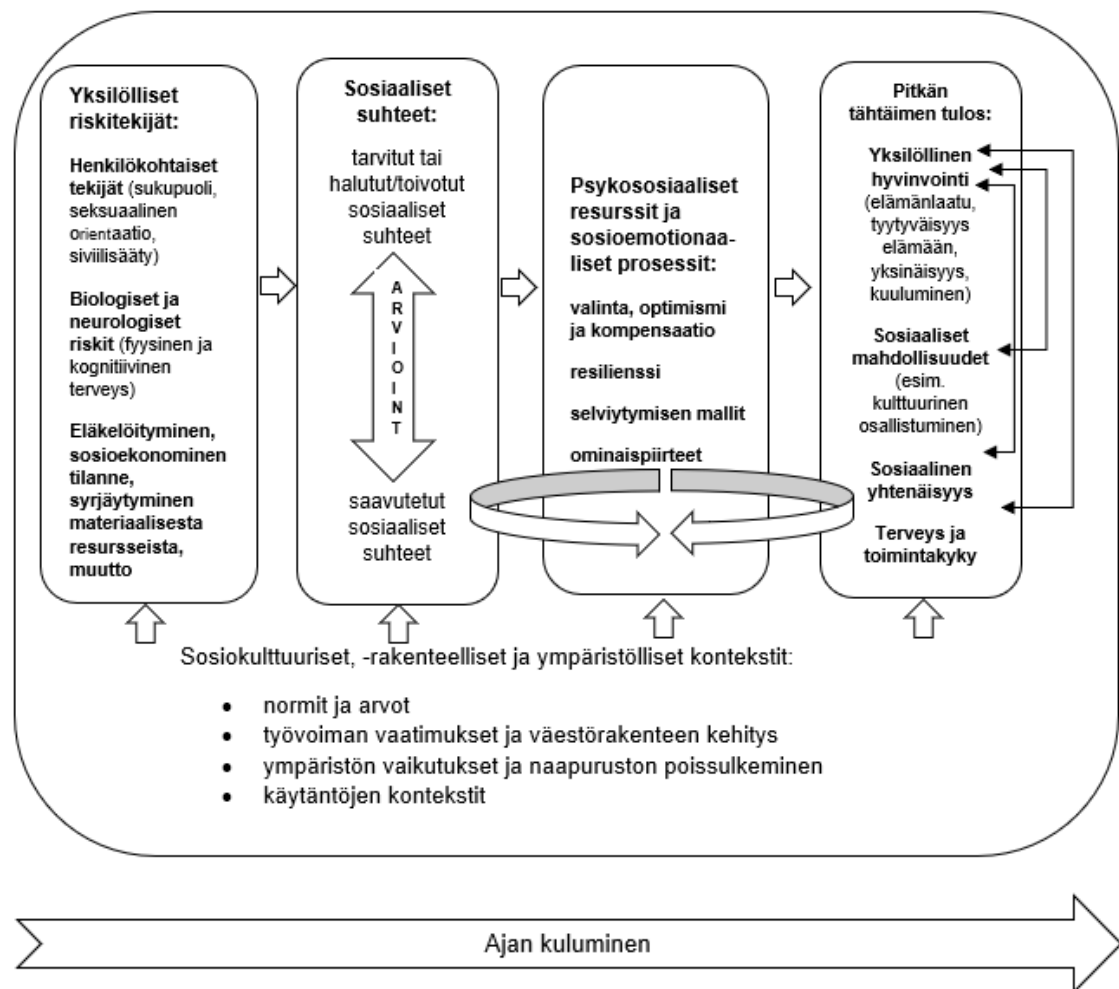
Thitzin (2017) arvioinnin mukaan huono-osaisuus tai syrjäytyminen ilmentyi osin ulkoisten tekijöiden kautta, kuten toimeentulon, sosiaalisten suhteiden, terveydellisten tai toimintakykyyn liittyvien ongelmien kautta. Lisäksi ihmisen oma kokemus ulkopuolisuudesta tai tunne yksinäisyydestä vaikuttivat ilmiöön. (Thitz 2017: 31.) Syrjäytymisen taustasyitä löytyi monenlaisia, joista yksi on yksinäisyyden kokemus. Vantaalla yksin asuvia ikäihmisiä on 53 000 ja vantaalaisista ikäihmisistä itsensä yksinäiseksi kokee noin 15 % (Vantaan ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma 2018–2022: 4).

Tiilikainen (2016) kuvaa yksinäisyyttä kokemukseksi, joka saa merkityksen tietyssä ajassa ja paikassa ja johon ihmisen elämäntilanne vaikuttaa. Yksinäisyys voi liittyä tilapäiseen elämäntilanteeseen tai olla pitkäaikaista. Erilaisilla elämäntapahtumilla kuten sairastumisella tai omaishoitajuudella, on vaikutusta sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen. Myös eläkkeelle jäämisen jälkeen työyhteisön muodostaman sosiaalisen kanssakäymisen tilalle ei välttämättä ole syntynyt uutta verkostoa. Vanhemmuus ja isovanhemmuus voivat toteutumattomina olla yksinäisyyden taustalla. Muutto voi katkaista sosiaalista verkostoa ja yhteenkuuluvuutta ja aiheuttaa kaipausta entiseen. Ikäihminen ei halua olla vaivaksi, vaikka oma pärjääminen mietityttää. Yksinäisyyttä voidaan kokea arvottomuuden ja merkityksettömyyden tunteina suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan. Yksinäisyyden yksilöllisten syiden selvittäminen ja osallisuuden mahdollisuuksien tarkastelu on tärkeää. (Tiilikainen 2016: 143–143, 177–181.)

Fakoya ym. (2020) tutkivat yksilö- ja ryhmäinterventioita yksinäisyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen tai eristäytymisen lievittämiseksi ja totesivat, että ei ole löydettävissä yhtä mallia, joka sopisi kaikille. Yksinäisyydestä ja sosiaalisesta eristäytymisestä on erilaisia tulkintoja ja yksilölliset kokemukset eroavat toisistaan. Toisille sosiaalinen eristäytyminen on tie yksinäisyyteen, kun taas toisille asia ei ole näin. Yksinäisyyttä voi kokea,

vaikka on sosiaalisia kontakteja. Näin ollen yksilöllinen tilanne ja tarpeet on kartoitettava, jotta osataan räätälöidä parhaiten sopivat ratkaisut ja avut tilanteeseen. (Fakoya & McCorrey & Donnelly 2020: 9–11.) Kuitenkin yksinäisyyden lievittäminen, toimintakyvyn ja kyvykkyyden vahvistaminen sekä mahdollisuuksien näkeminen mahdollistuvat yksilöllisessä kohtaamisessa. Psykososiaalinen tuki lisää ikääntyneiden tyytyväisyyttä, psyykkistä hyvinvointia ja lievittää yksinäisyyttä (Pietilä & Saarenheimo 2018: 578.)

Burholt ym. (2020) loivat ikääntyneiden syrjäytymisen käsitteellisen mallin kooten sosiaalisista suhteista syrjäytymiseen johtavia yksilöllisiä riskitekijöitä yhteen.

Kuvio 1. Käsitteellinen malli ikääntyneiden syrjäytymisestä sosiaalisista suhteista (Burholt ym. 2020: 6).

Kuviossa esitellään käsitteellinen malli syrjäytymisen riskeistä ja vaikutuksista ikäihmisillä. Syrjäytyminen nähdään prosessina, jossa on monia vaikuttavia tekijöitä. Eri vaikuttavien riskitekijöiden välillä on dynaaminen suhde. Tutkimuksissa on löydetty vahva yhteys syrjäytymisen vaikutuksista yksinäisyyden kokemuksiin. (Burholt ym. 2020: 15.)

Tämä malli nostaa esille sekä yksilön omia, että ympäröivän yhteisön kulttuurisia ja yhteiskunnallisia osatekijöitä ja näiden välisiä suhteita.

Hyvinvointiyhteiskuntamme lähtökohta on julkisen rahoituksen turvaamat riittävät ja yhtäläiset sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille niitä tarvitseville. Ympärivuorokautisen hoidon ja kotihoidon palvelun kattavuus on laskenut merkittävästi viimeisten 30 vuoden aikana. Tämä on synnyttänyt palvelukatveen ja avun riittämättömyyttä, eli hoiva-köyhyyttä. Ikäihminen tarvitsee palvelukatveen kompensoimiseen resursseja palvelujen oston muodossa tai läheisten apua hyödyntäen. (Kröger & Van Aerschot & Puthenparambil 2019: 124–127.) Palvelujen vähenemisellä ja niistä vetäytymisellä on yhteys ikääntyneiden syrjäytymiseen (Walsh & Scharf & Keating 2017: 92).

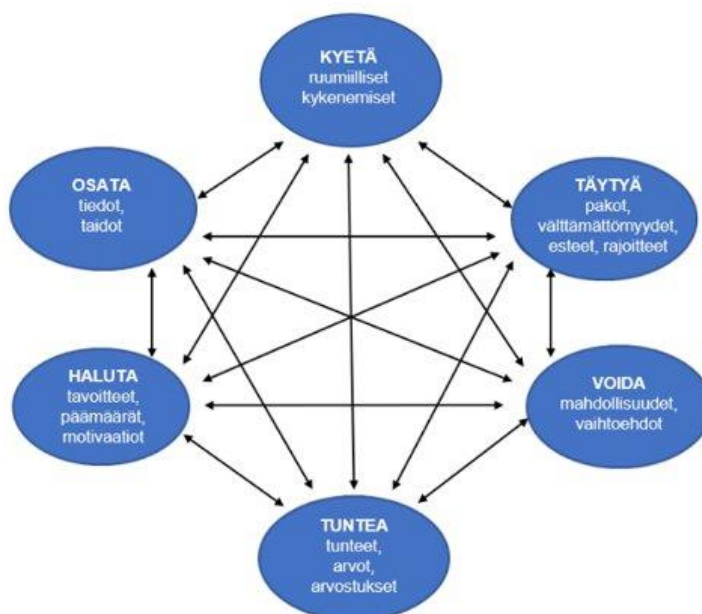
2.3 Toimijuus

Toimijuuden käsite on kompleksinen, moniselitteinen ja -merkityksellinen. Toimijudessa yksilön ja rakenteiden välinen suhde on keskeinen, minkä takia sitä voidaan tarkastella erilaisilla lähestymistavoilla, painotuksilla ja käsitteillä. (Pikkarainen 2020: 17.) Toimijuus voidaan nähdä asiakkaan sitoutumisena ja osallisuutena toiminnassa tai jopa asiakasohjautuvuutena ammatillisessa auttamistyössä. Se korostaa asiakkaan asemaa ja vastuullisuutta omassa toiminnassaan. (Hokkanen 2013: 56.) Asiakkaan kohtaaminen tai kohtaamattomuus ja vuorovaikutus rajaavat tai laajentavat ihmisen toimijuutta. Siitä määrittäytyy asiakkaan kokemus omasta ja elämänsä arvosta. (Laitinen & Niskala 2013: 11.)

Toimijuus pitää sisällään elämänkulku näkökulmasta kaksi eri aikaperspektiiviä. Ensimmäinen on historian, nykyisyyden ja tulevaisuuden näkökulma. Toinen rakenteiden ajallinen ulottuvuus. Vanhuuden aika on elämistä, edelleen kehittymistä ja kasvamista aina elämän päättymiseen asti. (Pikkarainen 2020: 32.)

Toimijuus voidaan nähdä ihmisen käytössä olevana toimintakykynä. Toimijuus on sitä, miten ihminen toimii arjen eri tilanteissa, millaisia ovat tilanteet ja mitä ne edellyttävät toimintakyvyltä ja miten niitä muokataan. Siihen liittyy myös ihmisen käsitys itsestä ihmisenä. Toimijuus voidaan myös määritellä kolmesta näkökulmasta, jotka ovat kiinteästi toisiinsa liittyneitä. Elämänkulun näkökulmasta arkitilanteet pitävät sisällään niin rajoituksia ja esteitä kuin vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia. Se rakentaa toimijuudelle puitteet. Toinen näkökulma kohdistuu rakenteisiin, kuuluminen tiettyyn ikäluokkaan, sukupuoleen, sukupolveen tai eri yhteiskunnalliseen luokkaan. Kolmas näkökulma kuvaa

toimijuutta sisältäpäin, yksilöstä käsin. Siinä toimijuus rakentuu eri modaalisten ulottuvuuksien toiminnallisena vuorovaikutuksena, sommitelmana. Toimijuuden modaliteettien kautta pystytään tarkastelemaan yksilön toimijuutta osaamisen, haluamisen, tuntemisen, täytymisen, kykenemisen ja voimisen näkökulmasta (kuvio 2). (Jyrkämä 2013: 422–424.) Lisäksi Jyrkämä (2007) tuo esille toimijuuden modaliteettien kontekstuaalisuuden, eli yhteyden ikään, ikäryhmään, ajankohtaan, paikkaan ja tilaan (Jyrkämä 2007: 207).

Kuvio 2. Toimijuuden modaaliset ulottuvuudet (Jyrkämä 2013: 423)

Toimijuuden viitekehyksenä voi katsoa rakentuvan toiminnan, toimintakyvyn sekä toimintatilanteiden tutkimisena ja analysointina. Modaliteetit eli ulottuvuudet ovat toisistaan erillä pidettäviä, mutta toisiinsa kytkeytyviä. Osaamisen ulottuvuus viittaa ihmisen pysyviin tietoihin ja taitoihin. Kykenemisen ulottuvuus rakentuu ihmisen fyysisistä ja psyykkisistä kyvyistä. Haluamisen ulottuvuus keskittyy ihmisen motivaatioon, päämääriin tahtomiseen ja tavoitteisiin. Fyysiset, sosiaaliset, normatiiviset ja moraaliset pakot ja rajoitukset kuuluvat täytymisen ulottuvuuteen. Voimisen ulottuvuus viittaa eri tilanteiden ja niissä ilmenevien rakenteiden tuottamiin ja avaamiin mahdollisuuksiin. Tuntemisen ulottuvuus on tunteiden liittämistä kokemuksiinsa, arvioimiinsa ja arvottamiinsa asioihin. Toimijuus muotoutuu modaalisten ulottuvuuksien yhteen kietoutumana. (Jyrkämä 2007: 206–207.)

Aila Pikkarainen (2020) on tarkastellut ikääntyneiden toimijuutta. Toimijuus, elämäntilanne ja ajallisuus ovat keskeisiä käsitteitä ikääntyneiden kuntoutuksessa (kuvio 3). Toi-

mijuus rakentuu elämänkulun aikana ja se muotoutuu ihmisen henkilökohtaisessa elämässä. Ihminen nähdään subjektina, joka toimii, tekee valintoja ja päätöksiä sekä muokkaa näkemyksiä itsestään suhteessa menneisyyteen, nykyisyyteen ja tulevaisuuteen sekä suhteessa ympäröivään maailmaan. (Pikkarainen 2020: 75–76).

Kuvio 3. Ikääntyneen aikuisen toimijuuden mahdollistuminen kuntoutuksessa soveltaen SCSC-lähestymistapaa toimijuuteen (mukaillen Pikkarainen 2020: 76).

Ikäihmisten toimijuus on hyvin monimuotoista, jokaisella erilaista ja yksilöllistä. Ikäihmisten toimijuutta ei tule vertailla keskenään. Toimijuus voi myös kutistua ympäröivien rakenteellisten tekijöiden vuoksi. Itselleen riittävän hyvän toimijuuden voi määritellä vain ikäihminen itse omilla valinnoillaan ja päätöksillään, joita tekee elämänsä aikana. Ihmisen oikeus toimijuuteensa säilyy läpi koko elämän. (Pikkarainen 2020: 95.) Jyrkämä (2007) ja Pikkaraisen (2020) näkökulmissa ikäihmisen toimijuuteen on paljon yhteisiä piirteitä ajallisuuden ja toimintaympäristön merkityksen huomioimisessa ikäihmisen toimijuuden tarkastelussa.

Ylä-Outinen (2012) nostaa esiin passiivista elämää elävien ikäihmisten käyttämättömien voimavarojen ilmenemisen, opitun avuttomuuden. Ikäihminen ei välttämättä osaa tunnistaa omia mahdollisuuksiaan, eikä osaa hakeutua tarvitsemiensa palvelujen piiriin. Hän esittää tutkimustulosten perusteella kehittämiskohteeksi ikäihmisten etsivän työn kehittämisen, jotta erilaisten ikäihmisten tarpeet osattaisi tunnistaa oikea-aikaisen avun ja tuen saamiseksi. (Ylä-Outinen 2012: 156, 174.)

3 Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksellisen kehittämistyön tavoitteena on selvittää Vantaan etsivän vanhustyön projektin vaikutuksia syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden asiakkaiden toimijuuteen ja kartoittaa keinoja heidän toimijuutensa vahvistamiseksi. Lisäksi tavoitteena on luoda suosituksia etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi Vantaalla.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat:

1. Minkälaisia kokemuksia asiakkailla on etsivän vanhustyön vaikutuksista toimijuuden rakentumiseen arjessa?
2. Minkälaisilla etsivän vanhustyön keinoilla voidaan vaikuttaa asiakkaiden toimijuuteen?
3. Miten etsivää vanhustyötä ja olemassa olevaa palveluvalikkoa voidaan kehittää etsivän vanhustyön asiakkaiden ja projektin työntekijöiden kokemusten pohjalta?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla haluamme tarkastella asiakkaiden etsivälle vanhustyölle antamia merkityksiä ja kokemuksia yksilötyöskentelyn vaikutuksista asiakkaiden toimijuuteen. Toisen tutkimuskysymyksen kohdalla haluamme selvittää, miten toimijuus ilmenee ikäihmisen arjessa ja millä etsivän vanhustyön keinoilla siihen pystytään vaikuttamaan. Kolmannella kysymyksellä haluamme mahdollistaa asiakaslähtöistä palvelujen kehittämistä.

4 Kehittämistyön toteutus, aineisto ja analyysimenetelmät

4.1 Kehittämistyön toteutus

Tutkimuksellinen kehittämistyö tehtiin yhteistyössä Vantaan etsivän vanhustyön projektin kanssa. Projektin tarpeet ovat ohjanneet kehittämistyön tavoitteita ja tutkimuskysymyksiä. Kehittämistyön aineisto on kerätty etsivän vanhustyön projektin asiakkaiden teemahaastattelulla ja projektin työntekijöiden kehittämistyöpajassa.

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä tarkoituksena oli tuoda esille näkemyksiä etsivän vanhustyön keinoista ja vaikutuksista asiakkaiden toimijuuteen arjessa, asiakkaiden kokemana ja itse sanoittamana. Kun tarkastellaan kokemuksia, tutkitaan niiden muodostumista ja merkityksiä (Laine 2015: 31). Tavoitteena oli selvittää etsivän vanhustyön projektin asiakkaiden kokemuksia yksilötoiminnan vaikutuksista heidän toimijuutensa vahvistumiseen. Lisäksi tutkimuksellisen kehittämistyömme tavoitteena oli luoda suosituksia syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden ikäihmisten löytämiseksi ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi. Puusa ja Juuti (2020) toteavat, että tutkimuskysymys ja tavoitteet määrittävät sitä, minkälainen tutkimusote otetaan menetelmällisesti käyttöön (Puusa & Juuti 2020a: 38).

Tutkimustavoitteet saavuttaaksemme tutkimukselliselle kehittämistyölle valittiin laadullisen tutkimuksen lähtökohdat. Kokemuksellinen tieto on merkityksellistä tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä, jossa tietoa kerätään toimintaan osallistuneilta etsivän vanhustyön asiakkailta ja projektityöntekijöiltä. Puusa ja Juuti (2020) mukaan laadullisella eli kvalitatiivisella tutkimuksella pyritään lisäämään käsitystä tutkittavasta kohteesta tutkittavien ajatusten, kokemusten ja merkitysten kautta. Laadullinen tutkimus sopii ilmiöiden tutkimiseen, joiden perusta on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. (Puusa & Juuti 2020 b: 76–77). Laadullisella tutkimuksella ei tavoitella objektiivisen totuuden esille tuomista vaan syvällisempää ymmärrystä ja erilaisia näkökulmia tutkittavaan ilmiöön (Puusa & Juuti 2020 c: 62). Laadullinen tutkimus soveltuu ilmiön kuvaamiseen ja sen merkitysten ymmärtämiseen (Rennstam & Wästerfors 2015: 15). Taulukossa 1 esitetään yhteenveto tutkimuksellisen kehittämistyön tutkimusmenetelmistä ja kerätystä aineistosta.

Taulukko 1. Tutkimusmenetelmien ja aineiston yhteenveto

	Tavoite	Aineistonkeruumenetelmät	Aineiston sisältö	Aineiston analyysi
Laadullinen tutkimus	Selvittää etsivän vanhustyön vaikutuksia asiakkaiden toimijuuteen, keinoja toimijuuden tukemiseksi ja luoda suosituksia toiminnan ja palveluvalikon kehittämiseen.	Asiakkaiden teemahaastattelut	Ääni ja litte-roitu teksti	Sisällönanalyysi teoriaohjaava
		Dokumentit projektin työntekijöiden työpajasta	Teksti	Sisällönanalyysi teoriaohjaava

Tutkimuksellisella kehittämistyöllä on vahva yhteys työelämään ja etsivän vanhustyön projektin tarpeisiin.

4.2 Aineistonkeruu

Tutkimuksellisen kehittämistyön aineisto koostuu kahdesta erityyppisestä aineistosta. Aineistonhankintamenetelminä käytimme teemahaastattelua ja työpajatyöskentelyä. Asiakkaiden kokemuksia etsivän vanhustyön projektin yksilötyön vaikutuksista heidän toimijuuteensa sekä etsivän vanhustyön keinoista vaikuttaa asiakkaiden toimijuuteen kerättiin teemahaastattelun menetelmin. Projektityöntekijöiden kokemuksia etsivän vanhustyön keinoista vaikuttaa asiakkaiden toimijuuteen kerättiin työntekijöille pidetyssä työpajassa.

Haastatteluaineisto kerättiin teemahaastattelun keinoin etsivän vanhustyön projektin asiakkaita asiakkuuden päätyttyä. Teemahaastattelu soveltuu hyvin tilanteissa, jossa tutkittavat ovat kokeneet saman palvelun ja haastattelumuotona se tuo haastateltavien äänen parhaiten kuuluviin (Hirsjärvi & Hurme 2008: 47–48). Teemahaastattelussa osa haastattelun lähtökohdista on ennalta määritelty, mutta joustavan menetelmänsä vuoksi tutkija voi ohjailta haastattelua niin, ettei kontrolloi sitä kokonaan (Puusa 2020a: 112).

Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme pyrimme ymmärtämään ja tulkitsemaan käytäjien kokemuksia etsivän vanhustyön projektin vaikutuksista ja merkityksistä heidän

arkeensa ja elämäänsä. Kehittämistyössä kerättiin palvelun käyttäjien subjektiivisia kokemuksia, joiden perusteella pyrimme luomaan ymmärrystä ikäihmisten kokemista projektin vaikutuksista ja keinoista vaikuttaa toimijuuteen. Teemahaastattelu sopii hyvin tavoitteidemme mukaiseen aineistonkeruuseen.

Teemahaastattelun teemojen valinta perustui työelämän yhteistyökumppanin tarpeisiin ja tutkittavaan aiheeseen perehtymiseen. Teemahaastattelussa ei sitouduta haastattelijälähtöisiin järjestyksessä oleviin kysymyksiin, vaan haastattelu rakentuu ennalta suunniteltujen teemojen varaan (Hirsjärvi & Hurme 2008: 47–48, Puusa 2020a: 113). Teemat ohjasivat keskustelun sisältöä pysymään tavoitteiden mukaisena mahdollistaen kuitenkin yksilölliset painotukset teemojen välillä. Teemahaastattelu mahdollistaa tiedonsaannin keskeisiin kehittämistyön ilmiöihin liittyviin teemoihin asiakkaiden itsenä sanoittamana.

Teemahaastattelujen tueksi käytimme haastattelurunkoa (liite 1). Haastatteluteemoina oli tilanne asiakkuuden syntyessä, etsivä vanhustyö ja sen vaikutukset arkeen, toimijuuteen vaikuttavien tekijöiden tilanne ja palvelutarpeet sekä kehittäminen. Jokaisen teeman alle oli luotu haastattelun tueksi kysymyksiä, joiden kautta asiakkaan kokemus etsivästä vanhustyöstä avautuisi. Etsivän vanhustyön projektipäällikkö kommentoi teemahaastattelurunkoa ennen haastattelujen aloitusta, jolla varmistettiin teemojen tarkoituksenmukaisuus työelämäyhteistyökumppanin näkökulmasta. Kaikkia teemoja käsiteltiin haastatteluissa, mutta yksilöllisin painotuksin. Teemojen alle tehtyjä apukysymyksiä käytettiin mukaillen keskustelun kulkua ja sisältöä. Lisäkysymyksiä esitettiin tarpeen mukaisesti, mikäli emme saaneet vastusta esittämiimme kysymyksiin. Haastattelukysymykset muotoutuivat yksilöllisesti jokaisessa haastattelussa, mutta pysyivät ennalta sovitujen teemojen sisällä.

Haastateltavat henkilöt pyydettiin mukaan tutkimukselliseen kehittämistyöhön etsivän vanhustyön projektityöntekijöiden toimesta. Heillä oli tietämys yksilöasiakkaista ja asiakkuusprosessin tilanteesta projektissa. Haastateltavan asiakkuus etsivän vanhustyön projektissa tuli olla päättynyt, jotta kokemusta palvelusta ja sen vaikutuksista oli ehtinyt muodostumaan. Paunonen ja Vehviläinen-Julkunen (1997) toteavat, että kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston laatu on merkittävässä roolissa ja aineisto kerätään sieltä missä ilmiö esiintyy. Aineistonvalinnassa tulee noudattaa tarkoituksenomaisuusperiaatetta, ei edustavuusperiaatetta (Paunonen & Vehviläinen-Julkunen 1997: 216.) Tutkimukseen valittujen asiakkaiden osalta huomioitiin eettisten periaatteiden toteutuminen ja varmistettiin, että haastateltavat ovat kykeneviä tekemään itseään koskevia

päätöksiä. Haastateltavilla ei saanut olla merkittävää kognition alenemaa, lisäksi huomioitiin heidän kykynsä osallistua vuorovaikutteiseen haastattelutilanteeseen.

Projektin työntekijät ottivat yhteyttä haastatteluun soveltuviin asiakkaisiin, kysyivät heidän alustavaa kiinnostusta osallistua tutkimukseen ja pyysivät luvan yhteystietojen luovuttamiseksi meille tutkimuksellisen kehittämistyön tekijöille. Tavoitteenamme oli löytää 6–10 haastateltavaa etsivän vanhustyön yksilöasiakkaista. Projektin työntekijät toimittivat meille touko–kesäkuun 2021 aikana kuuden haastattelusta kiinnostuneen asiakkaan nimet ja yhteystiedot sähköpostitse. Olimme asiakkaisiin yhteydessä puhelimitse ja kerroimme tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksen sekä varmistimme halukkuuden ja vapaaehtoisuuden osallistua yksilöhaastatteluun. Lopuksi sovimme asiakkaalle sopivan haastatteluajan. Kahden asiakkaan kanssa sovimme tekstiviestimistutuksesta päivää ennen haastattelua. Yksi asiakkaista oli ymmärtänyt tutkimuksellisen kehittämistyön tarkoituksen väärin eikä halunnut osallistua haastatteluihin. Saimme projektin työntekijöiltä yhteensä viisi haastateltavaa etsivän vanhustyön asiakkaista. Kaikki haastateltavat olivat yksin kotona asuvia naisia. Kaikilla oli yksilötyön jakso päättynyt tai loppuvaiheessa ja riittävä kognitio osallistua haastatteluun.

Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina kesäkuussa 2021, neljän etsivän vanhustyön asiakkaan kohdalla asiakkaan kotona ja yhden asiakkaan kohdalla talonyhtiön kerhotilassa. Haastattelukertoja oli yksi. Haastattelutilanteessa huomioitiin maailmanlaajuinen koronapandemia. Haastattelujen aikana huolehdittiin turvaväleistä, käytettiin suu-nenäsuojaimia ja toimittiin valtakunnallisten ohjeistusten mukaisesti turvallisuus huomioiden. Haastattelutilanne aloitettiin kertomalla tutkimuksellisesta kehittämistyöstä. Haastateltavien kanssa käytiin läpi tiedote kehittämistyöstä ja tietosuojaseloste. Haastateltavien tutustuttua tiedotteeseen ja tietosuojaselosteeseen perehtyivät he suostumuslomakkeeseen (liite 2) ja allekirjoittivat sen. Näin huolehdimme asiakkaan vapaaehtoisen ja tietoisin osallistumisen tutkimukselliseen kehittämistyöhön.

Yksilöhaastattelut nauhoitettiin Metropoliasta lainatuilla digitaalisilla nauhureilla haastateltavan suostumuksella. Tästä syntyi henkilötietoja, koska ääni voi olla tunnistettavissa tallenteissa ja tämä selvitettiin tietosuojaselosteessa asiakkaille. Haastattelun nauhoitus mahdollisti aineiston sanantarkan litteroinnin. Litteroinnin yhteydessä aineisto pseudonymisoitiin, henkilöiden oikeat nimet poistettiin materiaalista, jonka jälkeen yksilöllinen tunnistaminen oli mahdollista vain värikoodien kautta. Lopullisesta tutkimuksellisesta kehittämistyöstä yksittäisen osallistujan tunnistaminen ei ole mahdollista.

Haastattelujen lisäksi käytimme aineistonkeruumenetelmänä projektin työntekijöille järjestettyä työpajaa etsivän vanhustyön toimijuuteen vaikuttavien keinojen kartoittamiseksi. Projektin työntekijät olivat työskennelleet useiden etsivän vanhustyön asiakkaiden kanssa. Heille oli syntynyt laajaa kokemusta etsivän vanhustyön projektin asiakkaiden kanssa ja etsivän vanhustyön toimintamallin käytännöistä. Projektin työntekijöiden näkemykset käytetyistä keinoista olivat merkityksellisiä, sillä heillä oli näkemystä, minkälaisilla etsivän vanhustyön keinoilla oli heidän kokemuksensa mukaan vaikutusta asiakkaiden arjen toimijuuteen. Työpajan aluksi projektin työntekijät saivat tiedotteen tutkimuksellisesta kehittämistyöstä ja tietosuojaselosteen tiedoksi sekä suostumuslomakkeen allekirjoitettavakseen. Lomakkeet olivat yhteneväiset asiakkaiden lomakkeiden kanssa. Työpajassa projektin työntekijät keräsivät kokemuksia käytössä olleista etsivän vanhustyön yksilötyön keinoista kahden hengen ryhmissä. Näin jokaisen kokemus saatiin kirjallisesti dokumentoitua. Tieto dokumentoitiin värikkäillä liimattavilla muistilapuilla isolle valkoiselle paperille, joista otimme valokuvat jatkoanalysointia varten.

4.3 Haastatteluaineiston analyysi

Aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin keinoin, joka soveltuu laadulliseen tutkimukseen aineiston monipuolisen tarkastelun ja jäsentelyn tueksi. Analyysin tarkoituksena on löytää olennainen aineistosta tutkimuksen tavoitteiden näkökulmasta. Puusan (2020) mukaan sisällönanalyysi luo systemaattisuutta aineiston analysointiin, josta tehdä johtopäätöksiä. Laadulliset tutkimukset ovat usein induktiivisia eli tutkimuksella pyritään johtopäätöksiin aineistolähtöisesti. Analyysitapoja voidaan luokitella myös teoriasidonnaiseen eli abduktiiviseen päättelyyn ja teorialähtöiseen lähestymistapaan. Teorialähtöisessä analyysissä teorialla on keskeinen rooli aineiston käsittelyssä analyysin alusta lähtien. Teoriasidonnaisessa analyysitavassa analyysi voidaan aloittaa aineistolähtöisesti ja analyysin edetessä nostaa teoreettista viitekehystä tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. Päättelyprosessissa vaikuttavat sekä aineisto että tiedossa oleva teorialähtöisyys. Laadullisen aineiston analyysi koostuu aineistoon tutustumisesta, sen pelkistämisestä, kategorisoinnista ja teemoittelusta sekä aineiston tulkinnasta. (Puusa 2020b: 148–149, 151, 154.) Sisällönanalyysillä tavoitellaan aineiston selkeyttämistä huolehtien sen sisältämästä tiedosta (Tuomi & Sarajarvi 2018: 122).

Tässä tutkimuksellisessa kehittämistyössä sisällönanalyysi eteni aineiston tulkinnasta ja päättelystä kohti käsitteellisempää ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Kehittämistyön aineiston analyysimenetelmän lähtökohtana oli teoriaohjaava näkökulma. Etsivästä vanhustyöstä ei ole olemassa teoreettista mallia, vaan tutkimuskysymyksiä ohjasi toimijuuden käsite. Toimijuus on kohdistanut näkökulmaa etsivän vanhustyön keinojen ja

vaikutusten osalta. Jyrkämän (2013) toimijuuden modaliteettien teoria on ohjannut teemahaastattelukysymysten luomista. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan teoriaohjaava sisällönanalyysi lähtee aineiston ehdoilla kuten aineistolähtöinen analyysi, abstrahoinnissa aineisto liitetään teoriasta tuotuihin käsitteisiin. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä analyysin yläluokat tuodaan valmiiksi valitusta teoriasta. Aineiston lähestyminen aloitetaan aineiston ehdoilla eikä teoria ohjaa aineistosta poimittujen ilmausten valintoja. Analyysin edetessä aineisto taivutetaan valitun teorian mukaiseen luokkiin. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 133.)

Haastatteluaineisto koostui nauhoitetuista keskusteluista, jotka litteroitiin tekstiksi. Tiiviisti litteroitua tekstiä syntyi 58 sivua. Haastattelujen purkuun ja aineiston tarkkaan litterointiin meni kahdelta henkilöltä aikaa yhteensä noin neljän työpäivän verran. Litteroinnilla tarkoitetaan haastattelunauhoituksen kirjoittamista tekstimuotoon, joka mahdollistaa erilaisten aineiston analyysimenetelmien käyttämisen. Litteroija ei välttämättä kirjoittaessa tiedä mitä kaikkea hän aineistosta tarvitsee työssä (Kananen 2012: 109). Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme litterointi on tehty sanantarkasti, jotta kaikki olennainen aineistosta on ollut käytössä analyysivaiheessa. Tiedot äänenpainoista ja eleistä eivät olleet tutkimustavoitteiden kannalta tarpeelliset, joten niitä ei merkitty tekstiin jollei ele selittänyt sanottua esimerkiksi asiakkaan osoittamaa esinettä tai asiaa. Litteroinnit tehtiin heti haastattelun jälkeen tai seuraavana päivänä. Olimme molemmat mukana haastatteluissa, jaoimme litteroinnit vuorotellen ja viidennen haastattelun litteroimme puoliksi. Jaoimme litteroidun tekstin toisillemme salattuna sähköpostina. Haastattelutilanteeseen osallistuneiden puheenvuorot eroteltiin O1 ja O2 haastattelijoiden osalta ja A- kirjain osoitti asiakkaan vastausta. Eri vastaajat koodattiin eri väreillä word-tiedostoon.

Perehdyimme aineiston sisältöön lukemalla litteroitua aineistoa useampaan kertaan, alleviivaten tekstistä tärkeitä kohtia tutkimuskysymyksiimme peilaten. Huolellisella lukemisella litteroidusta aineistosta löytyi yhä uusia merkityksiä ja oivalluksia, jotka olivat kätkeytyneitä litteroidun aineiston sisälle. Sisällön jäsennystä varten etsimme aineistosta toistuvia ilmaisuja sekä aineiston samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Syvällinen perehtyminen litteroituun aineistoon oli työläs vaihe analyysissä, mutta varmisti, että kaikki oleellinen haastatteluaineistosta tuli analysoitua. Haastattelujen jälkeen viiveettä tehty litterointi ja perusteellinen aineistoon perehtyminen loivat hyvän pohjan analyysin jatkolle. Haastattelututkimuksen laatua lisää hyvän haastattelurungon luominen, haastattelun tallentaminen ja nopea litterointi haastattelun jälkeen (Hirsjärvi & Hurme 2008: 184–185).

Aineistoon perehtymisen jälkeen pystyimme yhdessä vertaamaan löytämiämme merkityksellisiä ilmaisuja ja siirsimme ne kaikki sanatarkasti taulukkoon. Siirsimme alkuperäisilmaisut kolmeen eri taulukkoon tutkimuskysymysten aihealueiden mukaan, etsivän vanhustyön keinojen, vaikutusten ja palveluvalikon kehittämisen osioihin. Pidimme tutkimuskysymyksiä alusta alkaen esillä ohjaamassa aineiston käsittelyä kehittämistyön tavoitteiden mukaisesti. Otimme etäisyyttä aineistoon pitämällä välipäiviä lukemisesta. Aineistoon perehtyminen oli antoisaa, herätti kunnioitusta ja halua asiakkaan äänen esille tuomiseen.

Aineiston analyysi koostuu aineiston pelkistämisestä eli redusoinnista, aineiston ryhmitelystä eli klusteroinnista ja aineiston käsitteellistämisestä eli abstrahoinnista. Sisällysanalyysi perustuu päättelyyn ja etenee kokemusperäisestä aineistosta kohti käsitteellisempää ymmärrystä. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 122–127.) Analyysin ensimmäisessä vaiheessa lähdimme pelkistämään taulukkoon listaamistamme alkuperäisilmaisuja. Pelkistetyissä ilmauksissa kaikki epäolennainen informaatio karsittiin pois, tiivistettiin ydintä ja etsittiin alkuperäisilmaisuista tutkimuskysymysten kannalta oleellinen informaatio. Yhdestä alkuperäisilmaisuista saattoi löytyä useampia pelkistettyjä ilmauksia. Osassa alkuperäisilmauksista löytyi sekä keinoja että vaikutuksia etsivän vanhustyön asiakkaan sanoittamana. Parityöskentely mahdollisti antoisan keskustelun tutkimuksellisen kehittämistyön kannalta merkityksellisen informaation löytämiseksi, mitään oleellista kadottamatta.

Toisessa vaiheessa luimme huolella läpi pelkistettyjä ilmauksia ja aloitimme niiden ryhmittelemisen. Klusterointivaiheessa etsimme pelkistetyistä ilmauksista yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia. Pelkistetyt ilmaukset selkiytyivät mielessämme ja muodostimme niistä ryhmiä yhteisiksi alaluokiksi. Alaluokat nimesimme kaikkia ryhmän pelkistettyjä ilmaisuja kuvaavalla yhteisellä käsitteellä. Etsivän vanhustyön vaikutuksista löysimme yhteensä 12 ja keinoista yhteensä kahdeksan alaluokkaa asiakkaiden haastatteluaineistoon perustuen. Taulukossa (taulukko 2) on esimerkki alkuperäisilmausten pelkistämisestä ja alaluokkien muodostamisesta.

Taulukko 2. Alkuperäisilmaisujen redusointi ja pelkistettyjen ilmaisujen klusterointi.

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
Yleensä, yleensä ihan hyvä asia et joku kyselee ja haastattelee mua ja näin justiin, kun edelleen kun yksin on ja eikä, eikä oo sitä kenelle puhuu, eikä selostaa asioita niin kyllä se oli tosi hyvä asia.	Tunne, että kyselään ja haastatellaan	Arvostuksen kokemus
Mmm mä oon tuntenut, että minusta pidetään huolta. Joka on yksinäiselle ihmiselle hyvin tärkeä, et joku ajattelee minua.	Tunne huolenpidosta Joku ajattelee minua	
No kyllä se ku ajattelee että, että on saanu sellasta huomioo ja tukee, et ni kyllä se auttaa se. Tänne päähän.	Huomion saaminen	
Niin sen jälkeen [menetyks] mä olin ihan, mä olin ihan toivoton, tai niin kun olisi pudonnut johonkin tyhjään kairoon ja enkä päässyt siitä pois. Et kyllä mää, kyllä mä olen saanut semmosta myötätuntoa hänen kauttansa.	Myötätunnon kokemus	

Kolmannessa analyysin vaiheessa olimme ottaneet viikon etäisyyttä aineiston analysointiin, ymmärrys oli kasvanut ja palasimme tarkastelemaan aikaisempia valintoja ja tarkentamaan klusteroinnin tuotoksia. Tämän jälkeen tarkastelimme mitä yläluokkia aineistosta alaluokkien avulla tunnistamme. Tuloksin palasimme takaisin alkuperäisilmaisuihin asti, jotta yläluokka todella vastaa asiakkaiden alkuperäisiin omiin sanoituksiin aiheesta. Muodostimme etsivän vanhustyön keinoista yhteensä kolme ja vaikutuksista kolme yläluokkaa.

Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissä yläluokkien tulisi perustua käytettyyn teoriaan (Tuomi & Sarajärvi 2018: 133), mutta huomasimme, ettei Jyrkämän teoria toimijuuden modaliteeteista sellaisenaan sovi analyysimme yläluokiksi. Yläluokkia ei voitu kuvata Jyrkämän modaliteettien osata, voida, kyetä, täytyä, haluta ja tuntee kautta. Modaliteetit ovat toisistaan riippuvaisia. Asiakkaalla saattaa olla taito asian tekemiseen, mutta hän ei välttämättä silti käytä kyseistä taitoa. Jyrkämä kuvaileekin toimijuutta ihmisen käytössä olevana toimintakykynä (Jyrkämä 2013: 422). Keinojen osalta muodostimme

aineistolähtöisesti kolme yläluokkaa, jotka olivat kohtaaminen, käytännön asioissa tukeminen ja elinpiirin laajentaminen. Vaikutuksien osalta kolmeksi yläluokaksi muodostimme henkinen tuki, itsenäisyyden lisääntyminen ja elämän merkityksellisyyden lisääntyminen. Jyrkämän toimijuuden modaliteetit toimivat analyysin taustalla teoriaohjaisesti, mutta sisällönanalyysin edetessä toimijuuden modaliteetit eivät sopineet monimuotoisen aineiston yläluokiksi.

Neljännessä ja viimeisessä vaiheessa analysoimme muodostamiamme yläluokkia ja löysimme sekä keinojen että vaikutusten osalta kummastakin yhden yhdistävän luokan. Yläluokiksi keinojen osalta muodostimme kohtaamisen, käytännön asioissa tukemisen ja elinpiirin laajentamisen, joista loimme toimijuuden tukemisen yhdistäväksi luokaksi. Vaikutusten osalta muodostimme yläluokiksi henkisen tuen, itsenäisyyden lisääntymisen ja elämän merkityksellisyyden lisääntymisen, joista loimme yhdistäväksi luokaksi toimijuuden vahvistumisen. Sekä yhdistävät että yläluokat kuvaavat keinojen ja vaikutusten osalta asiakkaiden toimijuutta. Toimijuuden käsite on ollut ohjannut tutkimuksellisen kehittämistyön kontekstia ja haastattelukysymyksiämme. Se on myös ollut tutkimuksellisen kehittämistyön tarkastelun kohteena etsivän vanhustyön keinoja ja vaikutuksia arvioitaessa. Alla (taulukko 3) on esimerkki tekemästämme aineiston abstrahoinnista toimijuuden vaikutusten analysoinnista.

Taulukko 3. Esimerkki aineiston abstrahoinnista vaikutusten osalta.

Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä luokka
Arvostuksen kokemus	Henkinen tuki	Toimijuuden vahvistuminen
Luottamuksellisuuden kokemus		
Onnellisuuden tunteen lisääntyminen		
Tyytyväisyyden tunteen lisääntyminen		
Mielenvirkeyden kokemus		

Analyysin edetessä huomasimme, että emme olleet saaneet riittävästi aineistoa haastattelujen kautta analysoidaksemme asiakkaiden näkemyksiä etsivän vanhustyön ja palveluvalikon kehittämiseen. Vain yhdellä asiakkaalla oli kokemusta säännöllisistä

kunnallisista palveluista ja lisäksi yksi asiakas oli tilapäisesti saanut kotihoidon tukipalvelua. Vähäisen kokemuksen vuoksi asiakkailta ei ollut vertailukohtaa palveluvalikon kehittämiseen. Päätimme jättää palveluvalikon kehittämisen asiakkaiden osalta analysoimatta sisällönanalyysin keinoin. Tulostuloksi nostimme asiakkaiden alkuperäisilmaisuja aihealueesta, koska katsoimme, että asiakkaiden näkemykset tuovat lisäarvoa kehittämistyön tueksi.

Koko analyysin ajan pidimme kirkkaana mielessä tutkimuksellisen kehittämistyön tutkimuskysymykset ja asiakkaiden alkuperäisilmaukset syvällisempään tulkintaan pääsemiseksi. Huomasimme, että aineistoon oli hyvä välillä ottaa etäisyyttä pariin päivään, joka mahdollisti uusien oivalluksien syntyvän. Vaikka vaiheet etenivät vuorotellen, niin se ei tarkoittanut, että aikaisempiin ei olisi enää tarvinnut palata. Aineistoon palaaminen avasi taas uusia merkityksiä ja yhteyksiä. Laadullisen aineiston analyysi ei haeta täydellisyyttä vaan on jatkuva tutkimusmatka, jossa ei aina tiedä mitä kulman takaa löytyy (Rennstam & Wästerfors 2015: 180). Koimme analyysin etenevän spiraalin omaisesti. Palaamalla välillä takaisin ja kyseenalaistamalla löytämäämme ymmärryksemme merkityksistä syveni. Myös ohjaajan tuki oli tärkeä prosessin aikana, sillä hänen esittämät kysymykset saivat meidät huomaamaan uusia näkökulmia aineiston analyysiin.

4.4 Työntekijöiden työpaja-aineiston analyysi

Elokuun työpajassa kerättiin projektin työntekijöiden kokemuksia etsivän vanhustyön keinoista asiakkaan toimijuuden vahvistamiseksi. Työpajassa kerätty kirjallinen aineisto kerättiin tutkimusaineistoksi, joka analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Analyysin tukena oli työpajan isosta valkoisesta paperiarkista ja sen värikkäistä liimamuistilapuista otetut kuvat. Ensimmäisessä vaiheessa muistilappujen sisällöt käytiin läpi aineistoon perehtymiseksi. Tämän jälkeen sisällöstä haettiin samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Dokumentin sisällöt luokiteltiin asiakokonaisuuksittain ja taulukoitiin sisällönanalyysin periaattein. Alaluokkia muodostettiin 10 ja yläluokkia viisi, jotka koostuivat aidosta kohtaamisesta, asiakaslähtöisyydestä, asiakkaan voimavarojen vahvistamisesta, yhteisasantuntijuudesta ja verkostoyhteistyöstä. Alla (taulukko 4) esimerkki työpajan työntekijöiden tuottaman materiaalin analysoinnin etenemisestä.

Taulukko 4. Esimerkki työpajan aineiston analyysin etenemisestä

Työpajan alkuperäinen tuotos	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka	Yläluokka	Yhdistävä
voimakohtien etsiminen	voimakohdat keskiössä	voimaannuttaminen	Asiakkaan voimavarojen vahvistaminen	Toimijuuden tukeminen
annetaan asiakkaalle miettimisai- kaa kannustamisella ja tukemisella	asiakkaan kannustaminen ja tukeminen	kannustaminen		
tartutaan syntyneeseen uskallukseen	uskallukseen rohkaiseminen	tukeminen		
”tuuppaus” oikeaan suuntaan				
kannustetaan kokeiluun	asiakkaan tukena kokeiluissa			
ollaan mukana uusissa avauksissa/kokeiluissa				

Tarkoitus oli teoriaohjaavan sisällönanalyysin mukaisesti tuoda Jyrkämän (2013) modaliteettiteoria abstrahointivaiheessa mukaan. Työpaja-aineisto, kuten teemahaastattelua-aineisto, ei sopinut analysoitavaksi puhtaasti teoriaohjaavasti. Aineistosta nostetut alaluokat eivät soveltuneet toimijuuden modaliteettiteorian alle ja siten teoriasta ei voitu muodostaa yläluokkia. Aineistosta on kuitenkin haettu analysoinnin loppuvaiheessa merkityksiä toimijuuden näkökulmasta laajemmin. Yhdistävänä luokkana etsivän vanhustyön keinona on toimijuuden tukeminen.

4.5 Kehittämistyöpaja

Tutkimuksellisen kehittämistyön kehittämisosuus toteutettiin etsivän vanhustyön asiakkaiden teemahaastattelujen jälkeen projektin työntekijöiden kanssa yhteiskehittelyn menetelmin työpajassa elokuussa 2021. Projektin yksilötyötä tehneet neljä työntekijää kutsuttiin yhteiseen työpajaan sähköisellä kalenterikutsulla. Projektipäällikön kanssa oli sovittu etukäteen työpajan järjestämisestä osana projektin vaikutusten arviointia. Asiakkaiden teemahaastatteluilla saimme tietoa projektin vaikutuksista asiakkaiden jokapäiväiseen elämään ja tietoa heidän kokemuksistaan. Työpajatyöskentelyssä hyödynsimme analysoituja asiakaskokemuksia ja ideoimme projektin työntekijöiden kanssa

yhteiskehittelyn menetelmin etsivän vanhustyön ja tulevaisuuden palvelujen kehittämistä.

Kehittämistyöpaja toteutui kertaluontoisena työpajana, jonka kesto oli 1,5 tuntia. Työpaja toteutui kasvokkain työelämäyhteistyökumppanin toiveesta. Työpaja järjestettiin koronaturvallisuus huomioiden. Työpajassa kaikki käyttivät suu-nenäsuojaimia ja huolehdimme turvaväleistä neuvotteluhuoneessa. Käsien desinfiointiainetta oli koko ajan saatavilla. Työpaja alkoi aikataulun ja tavoitteiden esittelyllä sekä toimijuuden käsitteeseen orientoitumalla. Esittelimme työntekijöille asiakkaiden teemahaastattelujen analysoinnin tuloksia. Työpajan neljä osallistujaa jaettiin kahteen pienryhmään työskentelemään tavoitteellisten kehittämisteemojen parissa. Toinen ryhmä jäi neuvotteluhuoneeseen ja toinen siirtyi viereiseen tiimihuoneeseen. Me tutkimuksellisen kehittämistyön tekijät toimimme työpajassa fasilitaattoreina ja aikataulusta huolehtijoina. Ensimmäiseksi kerättiin aineistoa työntekijöiden kokemuksista etsivän vanhustyön keinoista asiakkaiden toimijuuteen vaikuttamiseksi. Sen jälkeen keskityimme ideoimaan ja kehittämään etsivää vanhustyötä ja olemassa olevan palveluvalikkoa työntekijöiden kokemuksiin perustuen. Lopuksi toinen ryhmä palasi neuvotteluhuoneeseen, ryhmien tuotokset yhdistettiin ja niiden käsittelyä jatkettiin yhdessä.

Kehittämistyöpaja toteutettiin yhteiskehittelyn menetelmiä käyttäen. Tuulaniemen (2011) mukaan yhteiskehittelyn tavoitteena on, että eri näkökulmat ja esiin nousevat asiat otetaan mahdollisimman laaja-alaisesti huomioon (Tuulaniemi 2011: 117–118). Yhteiskehittelyn menetelmänä käytettiin aivoriihiyöskentelyä sen ideointiin soveltuvan luonteen vuoksi ja koska osallistujamäärä oli pieni. Aivoriihen avulla voidaan saada kerättyä lyhyessä ajassa paljon tietoa ja ideoita.

Aivoriihessä ideoita tuotetaan ryhmässä. Se on yksi ongelmanratkaisun standardimenetelmä. Siinä ryhmä pyrkii vetäjän johdolla ideoimaan uusia lähestymistapoja tai ratkaisua olemassa olevaan ongelmaan. Aivoriihessä voidaan erottaa neljä vaihetta: esi-, lämmittely-, ideointi- ja valintavaihe. Esivaiheessa aivoriihelle asetetaan selkeä rajattu tavoite. Lämmittelyvaiheessa osallistujille kerrataan riihen toimintaperiaatteet ja kehoitetaan osallistujia vapautumaan kaikista ennakkoluuloista sekä mieltä rajoittavista tekijöistä. Ideointivaiheessa kaikki aivoriiheen osallistuvat esittävät ideoita vapaasti, niitä ei tule perustella, eikä arvioida. Valintavaiheessa koottuja ideoita arvioidaan kriittisesti ja asetetun tavoitteen mukaisesti ryhmässä. Yhdessä ideoita voidaan ryhmitellä ja arvioida 3+-tekniikkaa käyttäen. Eniten plusmerkkejä saaneet ideat ovat ryhmän mielestä tärkeimpiä ja toteuttamiskelpoisimpia ideoita. (Ojasalo & Moilanen & Ritalahti 2014: 160–161.)

Työpajan tuotos dokumentoitiin isoille valkoisille paperiarkeille liimattavin muistilapuina ja valokuvattiin toimestamme työpajan lopettamisen jälkeen. Kehittämistyöpajan tuotokset löytyvät liitteistä (liite 3). Ideoinnin lopuksi kaikki neljä projektin työntekijää yhdistivät saman aihealueen liimalappuja lähemmäksi toisiaan ja merkitsivät yhteisen näkemyksen kolmesta tärkeimmästä asiakkaalle arvoa tuottavasta kehittämis ehdotuksesta plus-merkinnällä. Nämä olivat etsivän vanhustyön kehittämisen osalta toiminnan jatkuvuus omana toimintana, työparityöskentely ja itseohjautuvuus sekä verkostotyöskentely. Olemassa olevan palveluvalikon osalta yksi ryhmä koki tärkeäksi varmistaa asiakkaalle oman työntekijän pitkäaikaisesti, digiohjausta ja keikka-apua. Toinen ryhmä koki merkitykselliseksi kehittää lähipalveluja ja ryhmätoimintaa, räätälöityjä palveluja sekä sosiaalisen kuntoutuksen monipuolistamista. Näiden lisäksi kehittämistyön tekijöinä nostimme muutaman tärkeän työpajassa syntyneen ehdotuksen suositukseen kokonaiskuvan syventämiseksi. Teemahaastattelujen ja työpajatyöskentelyn pohjalta luotiin suositukset etsivän vanhustyön sekä olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseen. Projektin työntekijöiden kautta saimme huomioitua myös niiden asiakkaiden äänet, jotka ovat kaikkien heikoimmassa asemassa, eivätkä välttämättä itse halua osallistua haastatteluun. Kehittämistyöpajan pohjalta luodut suositukset on esitelty kappaleessa kuusi.

5 Tutkimuksellisen kehittämistyön tulokset

5.1 Etsivän vanhustyön vaikutukset asiakkaiden toimijuuteen

Haastattelujen perusteella kaikki asiakkaat kokevat, että etsivän vanhustyön projektilla on ollut positiivinen vaikutus heidän elämäänsä ja se on näkynyt toimijuuden vahvistumisena. Tilanne jakson aluksi on ollut kaikilla eri syistä hyvin kompleksinen, jonka takia heillä ei ole ollut kaikkea olemassa olevaa toimintakykyä käytössään, eli toimijuus oli alentunut syystä tai toisesta. Syinä toimijuuden alenemaan ja pääsemiseen etsivän vanhustyön piiriin, olivat moninaisia. Siihen vaikutti terveydentilan heikentyminen, suru, sosiaalisten suhteiden muutokset tai asunnon vaihdon tuoman henkisen tilan muutokset. Yksi asia oli johtanut seuraavaan ja uhkaan osittaisesta eristäytymisestä ja yhteiskunnasta syrjäytymisestä. Asiakkaat kokevat toimijuuden vahvistuneen etsivän vanhustyön projektin yksilötyöstä henkisen tuen, itsenäisyyden lisääntymisen ja elämän merkityksellisyyden lisääntymisen kautta.

Kaikki haastatteluun osallistuneet asiakkaat kokivat saaneensa **henkistä tukea** etsivän vanhustyön projektin kautta. Henkinen tuki koettiin arvostuksen, mielenvirkeyden ja

luottamuksellisuuden kokemuksena sekä onnellisuudentunteen ja tyytyväisyydentunteen lisääntymisenä. Se ilmeni osalle esimerkiksi huomion saamisena, kokemuksena, että voi puhua asioista sekä tunteena, että kysellään ja haastatellaan. Se, että joku ajatteli yksinäiseksi itseään kokevaa asiakasta, oli vaikutuksiltaan suuri. Alla esimerkkejä asiakkaiden itsesanoittamana saamastaan henkisestä tuesta etsivän vanhustyön projektista.

Niin sen jälkeen [menetys] mä olin ihan, mä olin ihan toivoton, tai niin kun olisi pudonnut johonkin tyhjään kaivoon ja enkä päässyt siitä pois. Et kyllä mä, kyllä mä olen saanut semmosta myötätuntoa hänen [projektityöntekijä] kauttansa.

Mä olen ylionnellinen siitä, että mä sain tämmösen [projektityöntekijän] oli ja vielä enemmänkin, että tota nii mä olen kyllä niin ikionnellinen, mua surttaa nyt jo ku se loppuu.

No kyllä se ku ajattelee että, että on saanu sellasta huomioo ja tukee, et ni kyllä se auttaa se. Tänne päähän.

Mä oon tuntenut, että minusta pidetään huolta. Joka on yksinäiselle ihmiselle hyvin tärkeä, et joku ajatteleekin mua.

Etsivän vanhustyön projektin kautta saatu henkinen tuki on ollut tärkeää ja merkityksellistä. Jokaisella ihmisellä on tarve tulla kuulluksi ja oikeus tuntea itsensä arvostetuksi.

Toisena etsivän vanhustyön projektin vaikutuksena oli asiakkaiden **itsenäisyyden lisääntyminen**. Jokaisen haastatteluun osallistuneen asiakkaan itsenäisyys lisääntyi jollakin osa-alueella. Itsenäisyyden lisääntyminen oli pystyvyyden kokemusta, motivaation ja haluamisen lisääntymisen kokemusta. Yhdellä asiakkaalla avustaminen käytännön asioissa, ja sen myötä mielialan koheneminen, palautti myös kyvyn itsenäiseen kaupassakäyntiin ja asioiden hoitoon. Hänen toimijuudessaan ei ollut osaamisen tai voimien esteitä, mutta haluaminen ja kykeneminen olivat kadoksissa ennen etsivän vanhustyön jaksoa. Yhdellä fyysinen toimintakyky oli romahtanut onnettomuuden takia, minkä takia yksin ulos lähteminen ei enää onnistunut. Fyysinen toimintakyvyn romahtaminen oli samalla myös ollut henkisesti raskasta. Projektin myötä henkinen ja fyysinen aktiivisuus lisääntyi ja se toi mukanaan myös itsenäisyyden lisääntymistä rohkeuden lisääntymisen myötä. Asiakkaat itse ilmaisivat itsenäisyyden lisääntymistä esimerkiksi seuraavin sanoin:

Niin että joitain rajoitteita on mutta tota mutta tuntuu kuitenkin. Että, uusia asioita on pystynyt tekemään.

No, kyllä se tietysti on [tuenut kotona asumista]. On. Niin. Niin mä oon aatellut, että missä mä sitten olisin... Niin, en, en kyllä mielelläni haluais, että, että ne askareita se mitä mä teen, ja ruokanikin nyt teen, kun tämän vuoden puolella ei oo enää ollut sitä ateriapalvelua.

Itsenäisyyden lisääntyminen tapahtui omien voimavarojen ja rajoitteiden rajoissa. Yksi asiakas, joka oli projektin myötä saanut uskallusta lisää ja alkanut ulkoilla päivittäin itsenäisesti, vähintään viedäkseen roskat ulos, sanoi:

Mä oon aina tottunu tekemään kaikki ja touhumaan, mut ku ei pysty niin vähän ärräpäitä tulee.

Tämä kertoo, että halua tehdä asioita on vieläkin enemmän kuin tällä hetkellä pystyy. Suurena saavutuksena oli halun ja motivaation lisääntyminen, mikä näkyi itsenäisyyden lisääntymisenä.

Itsenäisyyden lisääntymisen taustalla oli kaikkien haastatteluun osallistuneiden asiakkaiden kohdalla elämäntilanteen kohenemiseen liittyneet tekijät. Kun he saivat etsivän vanhustyön projektin kautta tukea vaikeaan tilanteeseensa, halu tehdä asioita kasvoi. Usein itsenäisyyden esteenä ei ollut niinkään osaamisen tai voimisen haasteet, vaan hankala elämäntilanne vähensi halua ja kykyä tehdä asioita. Projektin kautta asiakkaat saivat konkreettista tukea ja sen myötä uskallus ja rohkeus itsenäiseen tekemiseen kasvoi.

Kolmantena vaikutuksena etsivän vanhustyön yksilötyön asiakkaiden **elämän merkityksellisuuden lisääntyminen**. Se tuli vahvasti esille kaikissa viidessä haastatteluissa. Elämän merkityksellisuuden lisääntymisen kokemus oli asiakkaille elämänhalua, toivon vahvistumista, tavoitteellisuuden lisääntymistä ja tulevaisuuden uskoa.

On paljonki tullu sellasta elämänhalua, niin mitä vuosi sitten näin keväällä, niin, niin, vai kevät tuli, eikä mua kiinnostanut mikään, ei mikään, että mä vaan jotenki odotin, että miten tän elämän kanssa on ja... niinku tänä keväänä saanu sen elämänhalun enemmän niin, ja ku mä kävelen, niin mä aika paljon kävelen, niin, niin mä huomaan luonnonki eri tavalla. Se kukoistaa ja ... paljon enemmän olen elämänhaluinen kuin vuosi sitten. ja se on itse otettava [ensimmäinen askel]. Eikä niinku että sängystäkin on aamulla, on noustava ylös, että ei auta jäädä sinne. Et, että elämää on jäljellä, vielä.

Se on, kyl mä sen huomaan, mä tuota noin niin yks päivä ihan ihan pistin itse sen merkille, että öö että tota mä olen alkanut elää. Mä oon niinku tullut elämään takaisin. O2: joo, miten se näkyy? A: en mä tiedä miten se näkyy mutta se tuntuu.

Joo ja ja tuota mielessä on, että että niinku eteenpäin mennään, ettei ruvetakaan kuolemaan. Kun mähän olin valmis jo menemään hautaan ihan.

Mutta tota ni jos ei toi [projektityöntekijä] olis tullu niin tota en mä tiedä miten mun olisi käyny. Et se on ehkä ollut jonkunlainen pelastus. Tää oli sitte niinku pelastus joku oljenkorsi semmone.

Elämän merkityksellisyyden lisääntyminen näkyi vastauksissa myös tavoitteellisuuden lisääntymisenä, haaveina tehdä asioita, joita ei ole tehnyt pitkään aikaan. Osa haaveista oli konkreettisia ja käytännöllisiä, joiden toteutuminen on todennäköistä tai mahdollista:

Semmonen suuri toive, et pääsis tuolla kaupoissaki käymään.

Pääsis järven tai meren rantaan....

Mä toivoisin, että mä pystysin, pystysin menemään metroon.

Tai unelmia, joiden toteutumista ei itse pidä edes mahdollisena:

Kun mulla on semmoisia unelmia et eihän ne toteudu. Että tota ni mä olen hirveen eläinrakas ja tota ollu aina ja tota mä vaan unelmoin et voiku pääsis edes Ähtäriin.

Elämän merkityksellisyyden lisääntymisellä on hyvin vahva vaikutus asiakkaiden elämään ja heidän toimijuuteensa kunkin haastatellun yksilöllisistä lähtökohdista käsin. Elämän merkityksellisyyden lisääntyminen näkyi konkreettisesti mm. siinä, että haastateltujen halu tehdä asioita lisääntyi. Sen myötä löytyi jälleen syy, miksi nousta ylös vuoteesta ja lähteä ulos. Yksi asiakas ilmaisi, että näkee luonnon kukoistuksenkin eri tavalla elämänhalun lisääntymisen myötä. Samoin tulevaisuuden uskon, toivon vahvistumisen ja tavoitteellisuuden lisääntymisen myötä haastatteluun osallistuneet alkoivat suunnitella ja unelmoida asioista, mitä eivät ole tehneet pitkään aikaan tai eivät koskaan, mikä on merkki elämän merkityksellisyyden lisääntymisestä.

Tutkimuksellinen kehittämistyömme osoitti projektin yksilötyön vaikuttaneen asiakkaiden toimijuuden vahvistumiseen monella tavalla (taulukko 5).

Taulukko 5. Yhteenveto yksilötyön vaikutuksista asiakkaan toimijuuden vahvistumiseen

Etsivän vanhustyön vaikutukset asiakkaan toimijuuden vahvistumiseen	
Henkinen tuki	Arvostuksen kokemus
	Luottamuksellisuuden kokemus
	Onnellisuuden tunteen lisääntyminen
	Tyytyväisyyden tunteen lisääntyminen
	Mielenvirkeyden kokemus
Itsenäisyyden lisääntyminen	Pystyvyyden kokemus
	Motivaation lisääntymisen kokemus
	Haluamisen kokemuksen lisääntyminen
Elämän merkityksellisyyden lisääntyminen	Elämänhalun kokemus
	Tulevaisuuden uskon kokemus
	Toivon vahvistumisen kokemus
	Tavoitteellisuuden kokemuksen lisääntyminen

Etsivän vanhustyön projektin vaikutukset ovat olleet hyvin merkityksellisiä jokaisen haastatteluun osallistuneen asiakkaan kokemuksen mukaan. Henkinen tuki, itsenäisyyden lisääntyminen ja elämän merkityksellisyyden lisääntyminen ovat lisänneet suurelta osin myös asiakkaiden kokemusta omasta arvostaan ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä.

5.2 Etsivän vanhustyön keinot asiakkaiden toimijuuden tukemiseen

5.2.1 Asiakkaiden kokemus etsivän vanhustyön keinoista

Etsivän vanhustyön yksilötyössä asiakkaalle ei tarjota valmista palvelua projektin työntekijän näkökulmasta, vaan periaatteena on, että asiakas itse määrittää, mitä tukea tarvitsee omassa elämäntilanteessaan. Ihminen on oman elämänsä asiantuntija ja tekee itse omat päätöksensä. Asiakkaiden kokemusten mukaan etsivän vanhustyön keinona toimijuuden tukeminen oli merkityksellinen. Keinot asiakkaan toimijuuden tukemiseksi räätälöidään yksilöllisesti asiakkaan tarpeista käsin. Etsivän vanhustyön asiakkaat kokivat tärkeimmiksi keinoiksi oman toimijuutensa tukemiseen kohtaamisen, elinpiirin laajentamisen ja käytännön asioissa tukemisen.

Etsivän vanhustyön asiakkaat kokevat, että **kohtaaminen** on ollut tärkeä keino heidän toimijuutensa tukemiseen. Kohtaaminen oli asiakkaille esimerkiksi vuorovaikutusta,

kuuntelemista ja kiireettömyyttä, mitkä kaikki haastatteluun osallistuneet asiakkaat kokivat tärkeinä. Asiakkaiden sanoittamana kohtaaminen oli myös keskustelua, jutustelua, kuuntelua, ajan antamista sekä asioista puhumista ja miettimistä. Vaikka etsivä vanhustyö toteutetaan asiakkaan omista tarpeista käsin, niin kaikki kokivat kohtaamisen yhdeksi tärkeimmistä keinoista toteuttaa yksilöllistä palvelua.

Alussa me keskusteltiin hirveen paljon et tuota noin. Mä puhuin omasta elämästäni ja lapsuudestani ja tota noin, en mä oikeastaan oo voinut kenellekään siitäkään puhua.

Mutta, mutta kaikkee on kyllä [projektityöntekijän] kanssa pystyy puhumaan. Ja minäkin ossaan puhua.

Me voidaan sii...siitäkin [uskon asioista] on paljon keskusteltu. Et meillä on [projektityöntekijän] kanssa sellanen, silla lailla hyvä suhde.

Kohtaamisen merkitystä toimijuuden vahvistamisessa ei voi olla huomioimatta. Se oli kaikille etsivän vanhustyön asiakkaille tärkeää ja avain ratkaisun löytämiseksi kompleksiseen tilanteeseen.

Toinen etsivän vanhustyön auttamiskeino toimijuuden tukemiseen asiakkaiden kokemuksen perusteella on **elinpiirin laajentaminen**. Suurimmalla osalla asiakkaita etsivän vanhustyön projekti on lisännyt liikkumista kodin ulkopuolella. Haastateltavat kertovat projektin myötä rohkeus liikkua kodin ulkopuolelle oli kasvanut. Toisilla se oli liikkumista kodin ulkopuolelle ensin työntekijän kanssa, jonka myötä ovat uskaltaneet lähteä myös yksin ulos. Kahden haastateltavan kohdalla tuki oli lähinnä henkistä. Kun haastateltava oli ensin saanut käytännön asioita hoitamaan projektin työntekijän tuella, niin oli sen jälkeen ollut valmis lähtemään itsenäisesti ulos kauppoihin ja hoitamaan asioita. Toisille se oli merkinnyt virkistäytymistä, mikä piti sisällään ostoksilla käyntiä, käymistä erilaisissa paikoissa kuten Korkeasaarella tai kahvilassa. Elinpiirin laajentaminen oli liikkumisen lisäämistä, rohkaisemista ja virkistäytymistä.

Jos on hyvä ilma, niin mennään ulos, lenkkeilemään ja ja tota sitten me ollaan käyty ostoksilla.

No mä nyt tuota noin ni olen tosta kun se [projektityöntekijä] on opettanut silloin ihan alussa, mentiin tuolta tuota noin ja tota noi kierrettiin sitte tää vaan että eihän tää iso lenkki oo mut sitten meni joskus aina, niin menen vielä pitemmälle siitä. Etten mä uskalla hirveen hirveen kauheen kauas mennä kuitenkaan, että jos totani....

Me käytti viimeks Korkeasaarella ja nyt pitäis tuota noinnii ens viikolla mennä tonne Rodopuistoon.

Kohtaamisen ja elinpiirin laajenemisen lisäksi kolme viidestä haastateltavasta oli saanut etsivän vanhustyön projektin kautta tukea **käytännön asioiden hoitamiseen** oman tarpeensa mukaan. Se oli asioiden hoitamista yhdessä ja asiantuntijuutta. Myös näillä koettiin olevan merkittävä apu omaan elämäntilanteeseen. Hoitamattomat asiat olivat aiheuttaneet ahdistusta ja epävarmuutta elämään. Asioita oli päässyt kasautumaan, jolloin ulospääsy tilanteesta oli tuntunut mahdottomalta.

Tätä [oikeusasia] ja sitten toimeentulohakemus tehtiin.

On joo ja sitten kun näitä laskuja ja muita niin minäkään en oo mikään ekspertti ton tietokoneen kanssa niin, hän on niinku oppinu [ihminen], apuna ollut... Ja sitte ... tolle tietokoneelle sitte aina, maksamaan laskuja ja laskuja nyt vielä maksaa, mutku täs on tää toimeentulotuki... Kelan juttuja.

No siis näiden asioiden hoitamisessa on siis, kylhän mä siis... tai latva kyllä toimii mulla suhteellisen hyvin heh, mutta tuota noin niin kun jalat ei toimi ja käsi ei toimi niin siinä mielessä niin [projektityöntekijä] on hyvä apu, tosi hyvä apu että hän on niin kuin se minun oikea käteni.

Etsivän vanhustyön haastateltavat asiakkaat kokivat kohtaamisen, käytännön asioissa tukemisen ja elinpiirin laajentamisen tukevan heidän toimijuuttaan (kuvio 4).

Kuvio 4. Keinoja toimijuuden tukemiseen haastateltavien kokemana

Etsivän vanhustyön käyttämät keinot asiakkaiden tukemiseksi ovat hyvin yksilöllisiä ja asiakkaan itse valitsemia. Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme asiakkaiden lähtötilanteet olivat kaikilla erilaiset ja silti tuloksissa nousi kaikkien haastateltavien osalta paljon yhteneviä piirteitä.

5.2.2 Projektin työntekijöiden kokemus etsivän vanhustyön keinoista

Projektin työntekijöiden työpajassa kerättiin kirjallista ainestoa työntekijöiden kokemuksesta etsivän vanhustyön asiakkaiden toimijuuteen vaikuttamisen keinoista. Projektin työntekijöillä oli laaja näkemys aiheesta lukuisten erilaisten asiakaskohtaamisten ja etsivän vanhustyön jaksojen pohjalta. Etsivän vanhustyön toimintatapoja ovat kotikäynnit, puhelinkeskustelut ja seurantasoitot. Asiakkaan toimijuuden tukeminen eri tavoin koettiin tärkeäksi. Merkityksellisimpinä keinoina asiakkaiden toimijuuden tukemiseksi koettiin aito kohtaaminen, asiakaslähtöisyys, asiakkaan voimavarojen vahvistaminen, yhteisasantuntijuus ja verkostoyhteistyö.

Etsivän vanhustyön asiakkaan **aito kohtaaminen** koettiin tärkeäksi keinoksi asiakkaan toimijuuden tukemisessa. Aidon kohtaamisen kokemuksen mahdollistamiseksi tarvitaan aikaa asiakkaan kohtaamiseen kiireettömästi, asiakkaan kuuntelemista, kiinnostuksen osoittamista ja läsnäolon kokemuksen välittämistä. Aito kohtaaminen on merkityksellistä vuorovaikutusta ja luottamuksen saavuttamisen avain. Arvostavan kohtaamisen ja kuuntelemisen kautta on mahdollisuus päästä asiakkaan kokonaistilanteen tasalle ja nähdä juurisyitä haasteiden takana. Työpajassa aitoa kohtaamista kuvattiin liimattavilla muistilapuilla mm. seuraavanlaisesti:

Aito kiinnostus- kysely, ihmettely, juttelu

Asiakaslähtöisyyden merkitys etsivässä vanhustyössä on tulosten mukaan suuri. Asiakas saa elää omannäköistä elämäänsä ja hän itse määrittää tavoitteensa etsivän vanhustyön jaksolle. Asiakaslähtöisyys sisältää asiakkaan asettamisen keskiöön, asiakkaan mahdollisuuden olla oma itsensä ilman luokitteluja sekä yhteistyön tekeminen asiakkaan näkökulma edellä. Tähän on mahdollista päästä kuuntelemalla, kysymällä ja ymmärtämällä sekä hyväksymällä asiakkaan oma näkökulma. On myös tärkeää pitää oma mieli avoinna, ettei tee liian nopeasti johtopäätöksiä asiakkaan tilanteesta.

ymmärtäminen asiakkaan näkökulmasta

ei luokitella, ei lokeroida, ei tehdä johtopäätöksiä

Toimijuuden tukemisen merkityksellisinä keinoina projektin työntekijät kokivat **asiakkaan voimavarojen vahvistamisen** voimaannuttavalla työotteella, asiakkaan kannustamisella ja tukemisella. Etsivän työn lähtökohtina on eri tavalla haavoittuvassa tilanteessa olevien asiakkaiden voimavarojen löytäminen ja esille nostaminen sekä asiakas kohtaamisissa kannustaminen uuden kokeiluun omien tavoitteiden mukaisesti. Näin voidaan tukea asiakkaan omannäköisen elämän rakentamista tukien ja kasvattaen olemassa olevia vahvuuksia. Ollaan mukana uusissa kokeiluissa ja tuetaan uskoa omaan itseensä, kyvykkyyteen ja toimijuuteen.

voimakohtien etsiminen

tartutaan syntyneeseen uskallukseen

Etsivän vanhustyön projektin työntekijöiden kokemuksissa korostui **yhteisasiantuntijuuden** merkitys asiakkaan toimijuuden tukemisessa. Asiantuntijuus yhdessä asiakkaan kanssa, yhteisen tietämyksen rakentaminen, on keino asiakkaan toimijuuden tukemiseen. Yhteisasiantuntijuus on mahdollista, kun ollaan aidosti vuorovaikutuksessa, kuullaan ja kohdataan, tehdään ja ideoidaan asioita yhdessä ja jaetaan asiantuntemusta. Etsivän vanhustyön työntekijän ammatillinen osaaminen mahdollistaa asiakkaan tilanteen näkemisen hänen lähtökohdistaan, luottamuksen rakentamisen ja asiakkaan voimakohtien löytämisen. Etsivän vanhustyön tekijän ammattitaito yhdistettynä asiakkaan asiantuntijuuteen omasta tilanteestaan mahdollistaa toimijuuden vahvistamista. Asiakkaan puolesta ei tehdä asioita vaan yhdessä hänen kanssaan, hänen tahdissaan vierellä kulkemisen jakson ajan. Palveluohjauksen keinoin osataan ohjata asiakas oikea-aikaisesti hänen tarpeidensa mukaisen tuen piiriin.

asioiden selvittely, yhdessä tekeminen- ei puolesta

ideoidaan ratkaisuja yhdessä

Verkostoyhteistyö on eri toimijoiden yhteistyöstä rakentuva keino asiakkaan toimijuuden tukemiseksi. Verkostokartoitus asiakkaan lähipiiriin kartoittamiseksi on tärkeä tehdä yksilötyöskentelyn aikana. Työskentely verkostotoimijoiden kanssa avaa uusia mahdollisuuksia asiakkaiden arjen toimijuuden tukemiseksi. Verkostojen kautta löydetään ikäihmisiä etsivän vanhustyön piiriin ja verkostotoimijoiden kanssa on mahdollisuus ratkaista haastavampiakin pulmia. Etsivä vanhustyö ei korvaa muita palveluja, joten asiakkaan tarpeiden mukaan rakennettu verkosto myös kannattelee etsivän vanhustyön jakson jälkeen. Verkostoyhteistyö vaatii luottamusta toimijoihin ja asiakkaan osalta

myös palvelujärjestelmään. Verkostotyö on mahdollisuus kasvattaa asiakkaan luottamusta palveluihin.

Alla yhteenveto projektin työntekijöiden kokemuksista eri keinoista asiakkaan toimijuuden tukemiseen (kuvio 5).

Kuvio 5. Keinoja toimijuuden tukemiseen työntekijöiden kokemana

Kehittämistyöpajan kautta saimme laajan kuvan etsivän vanhustyön projektissa käytetyistä keinoista asiakkaiden toimijuuden tukemiseen. Projektin työntekijöiden kokemukset täydentävät teemahaastattelulla saatuja tuloksia projektin keinoista vaikuttaa asiakkaiden toimijuuteen.

6 Suositukset etsivän vanhustyön ja palveluvalikon kehittämiseksi

Tutkimuksellisen kehittämistyön yhtenä tavoitteena oli luoda suosituksia etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi. Alla olemme koonneet yhteen sekä teemahaastattelulla keräämiämme asiakkaiden sanoittamia tarpeita ja toiveita että etsivän vanhustyön projektin työntekijöiden työpajassa tuottamaa aineistoa etsivän vanhustyön kehittämistarpeista. Tämän pohjalta loimme suositukset etsivän vanhustyön kehittämiseen Vantaalla etsivän vanhustyön projektin päätyttyä.

Teemahaastatteluissa kysyimme asiakkaiden näkemyksiä etsivän vanhustyön kehittämiseen. Asiakkaat kokivat etsivän vanhustyön jatkumisen tärkeänä, mutta eivät osanneet kertoa, miten sitä tulisi kehittää jatkossa. Etsivän vanhustyön projekti oli vastannut heidän tarpeitaan, ja he toivoivat sen olevan mahdollista myös jatkossa asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden mukaisena. Vaikka emme pystyneet vastausten niukkuuden takia analysoimaan asiakkaiden mielipiteitä palvelujen kehittämisestä sisällönanalyysin keinoin, niin haluamme nostaa niitä tutkimuksellisessa kehittämistyössämme esille. Ne perustuvat asiakkaiden omiin kokemuksiin etsivän vanhustyön projektista ja ovat siksi tärkeitä kehittämistyömme kannalta.

Asiakkaiden yksilöhaastatteluissa jokainen haastateltava toi esille etsivän vanhustyön tärkeyden ja toiveen toiminnan jatkamiselle. Yksi haastateltavista asiakkaista sanoitti asian seuraavanlaisesti:

Joo ja jos vaan ikään on mahdollista, nii että jatkuis jollain tavalla.

Vaikka asiakkaat eivät osanneet esittää kovin konkreettisia toiveita palvelun jatkumiselle niin he esittivät toiveensa yksilöllisesti suunnitellulle kiireettömälle ja oikeaan aikaan tapahtuvalle palvelulle.

Niin ne varmaan auttaa niinku tapauskohtaisesti vähän.

Nii en tiedä onko se mahdollista, mutta, että ottais ihmiset niinku yksilöinä huomioon. Kun mehän ollaan kaikki erilaisia.

Lisäksi asiakkaat mainitsevat, että avun tulisi olla samanlaista kuin se on ollut heidän kohdallaan etsivän vanhustyön projektissa.

Että, se toisi semmoista läheisyyttä, että tapaa toisen ihmisen. Ja, että pystyy juttelemaan kahden kesken.

No se olis tietysti semmonen joka veis vähä, tulis kaveriksi tonne ulos, ettei yksin.

Tietysti on se keskusteleminenkin, mutta se, että pääsis tonne ulos vähän liikenteeseen. Vaikka ihan vaan kävelemään tonne.

Yhdellä asiakkaista oli kokemusta myös kotihoidon palvelusta. Häneltä kysyttiin, miten kokee etsivän vanhustyön eroavan kotihoidon tuottamasta palvelusta. Hän sanoi:

Kotihoitohan on semmosta hoitotyötä...Että ei sillälaila haastatella sitte.

Asiakas koki, että etsivän vanhustyön projektin työntekijällä oli aikaa paremmin keskusteluun ja kuuntelemiseen kuin kotihoidon työntekijöillä. Asiakas oli kokenut myös kotihoidolta saamansa palvelun myönteisenä ja hyödyllisenä, mutta aikaa keskusteluun oli jäänyt hoitotyön ohella asiakkaan kokemuksen mukaan liian vähän. Sen myötä hän kokee etsivän vanhustyön tarpeelliseksi myös tulevaisuudessa vastaavissa haastavissa elämäntilanteissa oleville.

Etsivän vanhustyön projektin työntekijöiden työpajassa elokuussa ideoitiin yhteiskehittelyn menetelmin etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämistä. Etsivän vanhustyön tärkeimmiksi kehittämiskohteiksi koettiin toiminnan vakinaistaminen, tiivis verkostotyö, työparityöskentelyn vahvistaminen ja asiakastyön yksilöllisyyden varmistaminen. Etsivän vanhustyön toiminnan vakinaistaminen takaisi merkityksellisen toiminnan jatkuvuuden. Työntekijät näkivät etsivän vanhustyön omana ennalta ehkäisevänä palveluna ammatillisen osaamisen varmistamiseksi, mutta integroituen olemassa olevaan palveluvalikkoon. Toiminnan nähtiin tärkeänä jatkua kunnan omana toimintana ja mahdollistaa toiminnan jatkuvuus.

Tiivis verkostotyö monialaisten verkostoyhteistyökumppaneiden kanssa koettiin tärkeäksi toiminnan kannalta. Verkostotoimijoiden innostaminen mukaan tekemään etsivää vanhustyötä mahdollistaa tukea tarvitsevien löytymisen laajalla rintamalla. Sosiaali- ja terveysalan toimijoiden lisäksi peruspalveluissa, järjestötoimijoissa, seurakunnassa ja esimerkiksi kiinteistöhuollossa tavataan kuntalaisia ja on mahdollisuus löytää syrjäytymisvaarassa oleva ikäihminen. Verkostoyhteistyö tarjoaa myös mahdollisuuksia löytää keinoja asiakkaan yksilöllisten tavoitteiden saavuttamiseksi, kun tietoa jaetaan avoimesti kokonaiskuvan mahdollistamiseksi. Verkostokartoituksen tekeminen auttaa asiakkaan tarpeisiin sopivan yhteistyöverkoston löytymisen.

Työparityöskentely ja reflektointityö on koettu tärkeäksi työkaluksi, jotta vahvistetaan ammatillisuutta ja asiakkaan näkökulman pitämistä työskentelyn keskiössä. Työparityöskentely mahdollistaa työntekijöiden osaamisen jakamista ja vahvuuksien hyödyntämistä. Reflektoidut keskustelut auttavat työntekijää löytämään asiakkaan voimakohtia ja myönteisiä mahdollisuuksia. Ne myös auttavat jaksamaan jäsentämällä joskus raskaita asiakaskohtaamisia. Itseohjautuvuus nähtiin tärkeänä etsivän vanhustyön työntekijän työkaluna. Projektin työntekijät kokivat tärkeänä mahdollisuuden hallinnoida omaa kalenteria ja suunnitella asiakastyötä. Tämä vahvistaa työntekijöiden mahdollisuuksia toimia vastuullisesti ja omatoimisesti asiakastyössä sekä tuoda esille palvelukatveita kehittämistyön tueksi. Asiakastyön yksilöllisyyden varmistaminen nähtiin keskeiseksi etsivässä vanhustyössä. Etsivän vanhustyön jakson pituus ja sisältö on tärkeä luoda

asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Työpajasta nousi tarve asiakassegmentoinnin kehittämiseksi etsivän vanhustyön sisällä. On tunnistettava erityistarpeiset asiakkaat ja huolehdittava että tarvittava tuki rakentuu asiakkaan ympärille. Taulukkoon on koostettu suositukset etsivän vanhustyön kehittämiseen (taulukko 6).

Taulukko 6. Suositukset etsivän vanhustyön kehittämiseksi Vantaalla

SUOSITUS	SISÄLTÖ
Toiminnan vakinaistaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Oma ennalta ehkäisevä palvelu integroituna palveluvalikkoon ▪ Jatko kunnan järjestämänä toimintana. ▪ Etsivän vanhustyön asiakkuuksien kuvaus ja määrittely.
Tiivis verkostotyö	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Etsivää vanhustyötä tehdään monialaisesti. ▪ Löydetään asiakkaita verkostojen kautta, rakennetaan tukiverkosta ratkaisujen ja tuen tarpeen mukaisesti. ▪ Tiedon jakaminen kokonaiskuvan saamiseksi. ▪ Verkoston koordinointi.
Työparityöskentelyn vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Reflektointi ja asiakkaiden voimakohtien sekä myönteisten mahdollisuuksien löytämisen vahvistaminen. ▪ Itseohjautuvuuden vahvistaminen.
Yksilöllisyyden varmistaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Etsivän vanhustyön sisällön ja jakson keston yksilöllinen määräytyminen asiakkaan tarpeiden mukaisesti. ▪ Asiakassegmentoinnin kehittäminen, valtavirta asiakkaiden ja erityistarpeisten asiakkaiden tunnistaminen.

Palveluvalikon kehittämisen osalta työntekijät kokivat tärkeimmäksi kehittämisen kohteeksi ennalta ehkäisyn vahvistaminen. Etsivän vanhustyön vakinaistaminen jatkuvaksi toiminnaksi vahvistaisi ennalta ehkäiseviä palveluja. Verkostoyhteistyötä on tärkeä tehdä etsivän työn työskentelyotteen lisäämiseksi esimerkiksi terveystalouksissa tai etsivän vanhustyön tekijä voisi myös osallistua palvelutarpeen arviointikäynnille. Ennakointia on myös vanhustyön osaamisen laajentaminen mm. peruspalveluihin. Työpajassa projektin työntekijät nostivat esille idean geronomien palkkaamisesta liikuntapalveluihin suunnittelemaan toimintaa vanhustyön tarpeista käsin. Ennalta ehkäisevää työtä on myös digitaalisen vahvistaminen ikäihmisille. Digitaaliset taidot mahdollistavat laajemman kevyen palveluvalikon käytön ja ehkäisevät digisyrjäytymistä. Digiohjauksen

vahvistaminen mahdollistaa ikäihmisten taitojen kehittymisen ja uusien digitaalisten asiakaspolkujen avautumisen.

Työntekijät kokivat lähialueen palvelujen turvaaminen keskeiseksi kehittämiskohteeksi palvelujen saavutettavuuden näkökulmasta. Lähipalvelut mahdollistavat matalan kynnyksen osallistumisen myös heikommalla toimintakyvyllä ja toimijuuden potentiaalin hyödyntämisen ja vahvistamisen. Lähipalveluksi miellettiin palvelukeskustyyppinen matalan kynnyksen toiminta kuten vertaistukiryhmät ja erilaiset harrasteryhmät. Ryhmätoiminta olisi tärkeä järjestää lähipalveluna eikä keskitettynä palveluna. Etsivän vanhustyön yksilötyön jatkoksi olisi hyvä järjestää yksilöllisen tarpeen mukaan joko lähialueen vertaisryhmätoimintaa tai vapaaehtoista ystävää.

Palveluja koettiin myös tärkeäksi räätälöidä asiakkaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti huomioiden myös valtaviiran ulkopuolelle syrjäytymisvaaraan jäävät kuntalaiset. Olemassa olevilta palveluilta tarvitaan joustavuutta vastata erilaisiin tarpeisiin. Yksilölliset erot tunnistava ja huomioiva palveluvalikko ei jätä ulkopuolelle erityistarpeita omaavia asiakkaita. Palvelujen piirissä olevien asiakkaiden palvelukasaumia on myös tärkeä tunnistaa ja purkaa tarvittaessa. Työntekijät kokivat tarpeelliseksi monipuolistaa sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalisen kuntoutuksen valikkoa voisi kehittää lisäämällä kevyempää ja ennakoivaa tukea. Etsivä vanhustyö voisi asemoitua tähän lakisääteiseen palveluun valikon ennalta ehkäisevänä tukena. Ratkaisu vaatisi muutosta kunnan ikääntyneiden palvelujen myöntämisen perusteiden päivitystyössä, joka on käynnissä tutkimuksellisen kehittämistyön teon aikaan.

Työntekijöiden kehittämistyöpajassa ideoitiin asiakkaille myös omaa työntekijää, joka kulkisi rinnalla pidempiaikaisesti tukien asiakkaan voimavaroja ja uskoa omaan toimijuuteen ja itseensä. Vapaaehtoistoiminta eri muodoissaan on työntekijöiden kokemuksen mukaan ensiarvoisen tärkeä osa palveluvalikkoa. Vapaaehtoistoiminnan edelleen kehittäminen on tärkeää, esimerkiksi koordinoinnin osalta ja päällekkäisen tekemisen välttämiseksi. Taulukkoon on koostettu suositukset palveluvalikon kehittämiseksi (taulukko 7).

Taulukko 7. Suositukset olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi

SUOSITUS	SISÄLTÖ
Ennalta ehkäisevän työn vahvistaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Etsivän vanhustyön toiminnan vakinaistaminen. ▪ Asiointiavun turvaaminen. ▪ Tiivis verkostotyöskentely ja etsivän työn työotteen vahvistaminen verkostossa. ▪ Vanhustyön osaamisen laajentaminen peruspalveluihin esimerkiksi geronomeja liikuntapalveluihin. ▪ Digiohjauksen vahvistaminen, digitaaliset taidot mahdollistavat laajemman kevyen palveluvalikon.
Lähipalvelujen turvaaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Palvelujen saavutettavuuden turvaaminen ▪ Alueellista toimintaa, mm. vertaisryhmiä, harrasteryhmiä ▪ Etsivän vanhustyön yksilötyön jatkoksi alueellista toimintaa ryhmässä tai vapaaehtoistyöntekijä kaveriksi. ▪ Palvelukeskus tyyppistä toimintaa.
Räätälöityjen palvelujen mahdollistaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Palveluvalikon joustavuus laajemmin kuin valtavirtaan kuuluville, räätälöintimahdollisuuksia erityistarpeisille henkilöille. ▪ Matalan kynnyksen palveluja ▪ Yksilöllisyyden huomioiminen palveluissa
Sosiaalisen kuntoutuksen monipuolistaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Sosiaalinen kuntoutus porrastetulla mallilla sisältäen myös kevyemmän tuen. ▪ Etsivän työn asemoituminen sosiaalisen kuntoutuksen palveluvalikkoon ennakoivana tukena.
Oman työntekijän pitkäaikaisen tuen mahdollistaminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pitkäaikainen vierellä kulkija asiakkaalle. ▪ Tukee asiakkaan uskoa itseensä, mahdollistaa kuulluksi tulemisen.
Vapaaehtoistoiminnan kehittäminen	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Keikka-apua ja vapaaehtoisia ystäviä ikäihmisille. ▪ Koordinoinnin varmistaminen.

Etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämistyöhön luodut suositukset annetaan etsivän vanhustyön projektin käyttöön loppuraporttia varten.

7 Johtopäätökset

Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme tavoitteena oli selvittää Vantaan etsivän vanhustyön projektin vaikutuksia syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden asiakkaiden toimijuuteen ja kartoittaa keinoja heidän toimijuutensa vahvistamiseksi. Lisäksi tavoitteenamme oli luoda suosituksia etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi. Kehittämistyömme tulokset ovat teemahaastatteluista ja kehittämistyöpajasta kerättyjen aineistojen analysoituja tulkintoja.

Tutkimuksellisen kehittämistyömme tulokset etsivän vanhustyön vaikutuksista ikäihmisen toimijuuden rakentumiseen arjessa vastaavat ensimmäiseen tutkimuskysymykseemme. Yksilötyöllä oli vaikutusta asiakkaan toimijuuden vahvistumiseen. Etsivän vanhustyön asiakkaat kokivat toimijuuden vahvistuneen henkisen tuen, itsenäisyyden lisääntymisen ja elämän merkityksellisyyden lisääntymisen myötä. Henkisen tuen kokemus syntyi arvostuksen, luottamuksellisuuden ja mielenvirkeyden kokemuksesta sekä onnellisuuden ja tyytyväisyyden tunteen lisääntymisestä. Itsenäisyyden lisääntyminen koostui pystyvyyden ja motivaation lisääntymisen kokemuksesta ja haluamisen kokemuksen lisääntymisestä. Elämän merkityksellisyyden lisääntyminen näkyi asiakkaiden elämänhalun, tulevaisuuden uskon ja toivon vahvistumisen kokemuksena sekä tavoitteellisuuden kokemuksen lisääntymisenä.

Toiseen tutkimuskysymykseemme vastataksemme kartoitimme etsivän vanhustyön keinoja vaikuttaa toimijuuteen sekä asiakkailta että projektin työntekijöiltä. Vaikuttavaksi keinoksi koettiin toimijuuden tukeminen eri tavoin. Asiakkaat kokivat tärkeimmiksi keinoiksi toimijuutensa tukemiseen kohtaamisen, käytännön asioissa tukemisen ja elinpiirin laajentamisen. Projektin työntekijöiden kokemusten mukaan keinoja asiakkaiden toimijuuden tukemiseen ovat aito kohtaaminen, asiakaslähtöisyys, asiakkaan voimavarojen vahvistaminen, yhteisasantuntijuus ja verkostotyö.

Tavoitteenamme on ollut lisäksi selvittää miten etsivää vanhustyötä ja olemassa olevaa palveluvalikkoa tulisi kehittää Vantaalla. Asiakkaiden kokemusten ja kehittämistyöpajan työskentelyn tuloksina etsivän vanhustyön kehittämiseksi suositellaan toiminnan vakiinistamista, tiivistä verkostoyhteistyötä, työparityöskentelyn vahvistamista ja yksilöllisyyden varmistamista asiakastyössä. Olemassa olevaa palveluvalikkoa suositellaan kehitettäväksi vahvistamalla ennalta ehkäisevää työtä, turvaamalla lähipalvelut, monipuolistamalla sosiaalista kuntoutusta, mahdollistamalla räätälöidyt palvelut ja oman työntekijän pitkäaikainen tuki.

Tutkimuksellisen kehittämistyömme tulokset osoittavat etsivän vanhustyön projektin yksilötyön merkityksellisyyttä asiakkaiden kokemana. Jokainen haastatteluun osallistunut asiakas oli kokenut etsivän vanhustyön jakson arvoa tuottavana. Yksilötyön toimijuiden tukemisen keinoilla oli vaikutuksia asiakkaan toimijuuden vahvistumiseen. Yksilön toimijuuden vahvistuminen vähentää syrjäytymisen riskiä. Kehittämistyömme tuloksena on selvitetty yksilötyön vaikutuksia toimijuuteen, keinoja toimijuuden tukemiseen sekä luotu suositukset etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi. Tulokset annetaan työelämän yhteistyökumppanimme käyttöön etsivän vanhustyön yksilötyön jatkon perusteluksi ja tulevaisuuden palvelujen kehittämistyön tueksi.

8 Pohdinta

8.1 Etsivän vanhustyön vaikutuksia ja keinoja toimijuuden tueksi

Väestön ikääntyminen, laitoshoidon purkaminen ja ikäihmisten kotona asumisen ensisijaisuus vaatii nykyisen asenneilmapiirin muutosta, verkostotyöskentelyn ja palvelujen sisällön sekä järjestämistapojen kehittämistä. Ennakoiviin toimiin ja ennalta ehkäisevään työhön on tärkeä panostaa, koska kotona asumista tukeva toiminta korostuu entisestään. Ikääntymisen vaikutukset ovatkin tärkeä huomioida yhteiskunnassa laajasti.

Yksilötyön alkaessa kaikilla haastatelluilla oli havaittavissa toimijuuden alenemaa. Toimijuuden alentuminen oli tapahtunut yksilöllisesti eri syistä. Toimijuuden alentumista oli aiheutunut mm. onnettomuuden ja fyysisen kunnan heikkenemisen vuoksi, taloudellisten huolien kautta, menetyksen, fyysisen- tai psyykkisen terveydentilan heikkenemisen aiheuttaman elämänhalun katoamisen myötä, vastentahtoisen muuttamisen myötä, joka merkitsi luopumista omasta kodista ja siirtymistä uuteen elinympäristöön. Myös Walsh ym. (2017) toteavat, että huono taloudellinen tilanne, kasautuneet vaikeudet ja palvelutarpeiden tunnistamattomuus ovat syrjäytymiseen vaikuttavia tekijöitä (Walsh ym. 2017: 90).

Elämäntilanne oli kaikilla asiakkailla yksilöllisesti erilainen. Haastava elämäntilanne oli johtanut tuen tarpeeseen, johon pystyttiin vastaamaan yksilöllisellä etsivän vanhustyön jaksolla. Ilman etsivän vanhustyön jaksoa asiakkaiden ongelmat olisivat voineet syventyä ja edelleen kasaantua sekä johtaa raskaampien palvelujen piiriin joutumiseen. Osalla toimijuuden alenema näkyi mm. toivottomuutena ja elämänilon katoamisena. Syyt toimijuuden alenemiseen olivat moninaiset. Pikkaraisen (2020) mukaan ympäröi-

vät rakenteelliset tekijät voivat vaikuttaa yksilöllisen toimijuuden kutistumiseen. Rakenteelliset tekijät ovat ikäihmisen toimintaa rajoittavia tai mahdollistavia tekijöitä. Ihminen vaikuttaa omaan toimijuuteensa tekemillään valinnoillaan ja päätöksillään elämänsä aikana. (Pikkarainen 2020: 95.) Asiakkaiden kokemusten mukaan etsivän vanhustyön päätyttyä usko itseensä, omaan arvoonsa ja toimijuuteensa oli merkittävästi kasvanut.

Etsivän vanhustyön projektin yksilötyön asiakkaiden tarpeet asiakkuuden alkaessa olivat hyvin samansuuntaiset kuin Lindholm (2020) havaitsi omassa tutkimuksellisessa kehittämistyössään. Hän määritteli seitsemän luokkaa etsivän vanhustyön asiakkaiden tarpeista, jotka olivat psyykkisen-, sosiaalisen- ja verkoston tuen tarve, omaisiin liittyvä tai elämän muutostilanteisiin liittyvä tuen tarve, fyysisen toimintakyvyn tai palveluohjauksen tuen tarve sekä päihteet ja elämän hallinnan tuen tarve (Lindholm 2020: 35). Omassa kehittämistyössämme haastateltujen asiakkaiden lähtökohdat olivat samankaltaisia Lindholmin (2020) työhön peilaten, mutta päihteet eivät nousseet haasteellisen elämäntilanteen aiheuttajaksi haastatteluun osallistuneilla asiakkailla. Se ei toki tarkoita, etteikö Vantaan etsivän vanhustyön projektin asiakkailla olisi päihteiden käytöstä aiheutunutta elämän hallinnan haasteita. Kyseinen asiakasryhmä ei välttämättä ollut motivoitunut osallistumaan vapaaehtoisuuteen perustuvaan haastatteluun tai olisi soveltunut kognition tai muun syyn takia haastatteluun.

Haastateltujen asiakkaiden mukaan henkisen tuen kokemuksella oli vaikutusta heidän toimijuuteensa vahvistumiseen. Henkinen tuki oli arvostuksen, mielenvirkeyden ja luottamuksellisuuden kokemusta sekä tyytyväisyyden- ja onnellisuudentunteen lisääntymistä. Henkinen tuki koettiin huomion saamisena, myötätuntona, ja tunteena että sai puhua omista tärkeistä asioistaan työntekijän kanssa. Tämä lisäsi asiakkaan tunnetta arvostuksesta ja johti luottamuksellisuuden kokemuksen syntymiseen. Kokemus henkisestä tuesta oli auttanut myös arjen käytäntöjen muuttamisessa ja ongelmien ratkaisussa. Samankaltaisia tuloksia havaittiin Pietilän ja Saarenheimon (2018) esittelemien asiakashaastatteluiden perusteella. Etsivän vanhustyön suurimpana vaikutuksena asiakkaan haastavaan tilanteeseen oli ollut hankkeen kautta saatu psykososiaalinen tuki, joka oli tullut hankkeen työntekijöiden kohtaamisten ja yhteisten keskustelujen kautta. (Pietilä & Saarenheimo 2018: 577.) Henkinen tuki oli merkityksellistä asiakkailla ja antoi mahdollisuuden tuoda esiin vaikeita asioita, jotka olivat johtaneet ongelmien kasaantumiseen.

Etsivän vanhustyön projektilla oli huomattavia vaikutuksia asiakkaiden itsenäisyyden lisääntymiseen. Ennen jaksoa asiakkailla oli edelleen taitoja asioiden tekemiseen,

mutta ei halua tai kykyä niiden toteuttamiseen haasteellisen elämäntilanteen takia. Jakson myötä asiakkaiden kokemus pystyvyydestä sekä motivaatio ja halu tehdä asioita lisääntyi, mikä mahdollisti kyvyn itsenäisempään elämään. Yksilön tasolla tämä tarkoitti konkreettista elämänlaadun parantumista ja osallisuuden sekä aktiivisen tekemisen lisääntymistä. Yhteiskunnan näkökulmasta itsenäisyyden lisääntyminen voi siirtää hoidon tarvetta myöhäisempään ajankohtaan ja tuoda mahdollisia kustannussäästöjä.

Kokemus elämän merkityksellisyyden lisääntymisestä näkyi elämänhalun kasvuna, tulevaisuuden uskon ja toivon vahvistumisena, joilla voi oli elämään käännteentekevä vaikutus. Näillä koetuilla vaikutuksilla oli toimijuuden vahvistumisen kautta kotona asuminen tukeva ja säännöllisten sekä raskaampien palvelujen tarpeita hidastava merkitys. Asiakkaat kuvasivat etsivästä vanhustyöstä saamaansa apua jopa pelastuksena, elämään takaisin tulemisena, ja tunteena ettei ruvetakaan kuolemaan. He eivät olisi uskoneet tällaista palvelua olevan olemassakaan. Pietilän ja Saarenheimon (2018) mukaan samanlaisia tuloksia on nähtävissä myös etsivän vanhustyön Eloisa ikä -ohjelman asiakashaastatteluihin perustuen. Asiakkaat kokivat saamansa avun kuin ihmeenä, sillä avuttomuus ja ulkopuolisuuden tunne oli niin syvää ennen etsivän vanhustyön tuomaa apua, ettei ulospääsyä haastavasta tilanteesta olisi voinut kuvitella. (Pietilä & Saarenheimo 2018: 576.)

Etsivän vanhustyön yksilötyöllä oli myönteisiä vaikutuksia asiakkaiden kokemukseen omasta arvostaan ja hyvästä elämästä. Jyrkämän (2013) mukaan hyvää vanhuutta voi elää, vaikka aktiivisuus olisi rajoittunutta. Koskaan ei ole liian myöhäistä oppia uusia taitoja ja haluta uusia asioita. Elämän merkityksellisyys voi lisääntyä myös mahdollisuuksien ja täytymisien kautta. Tärkeintä on ikäihmisen oman tahdon, tekemisen ja valintojen mahdollistuminen. (Jyrkämä 2013: 425.) Yksilöllinen, asiakkaan omiin valintoihin perustuva toimijuuden vahvistuminen koettiin arvoa tuottavana. Etsivän vanhustyön ennakoiva työote ehkäisee ongelmien kasautumista ja vähentää syrjäytymisen riskitekijöitä.

Yksilön tasolla toimijuuden modaaliset ulottuvuudet, osaaminen, kykeneminen, voiminen, tunteminen, täytyminen ja haluaminen joko mahdollistavat tai rajoittavat ikäihmisen toimijuutta (Jyrkämä 2007: 215). Tutkimuksellisen kehittämistyömme haastattelujen mukaan asiakasta motivoivien tekijöiden löytyminen tuki toimijuutta asiakaskeskeisistä lähtökohdista. Jyrkämän (2013) ja Pikkaraisen (2020) mukaan, toimijuutta tulee tarkastella kontekstuaalisena ilmiönä. Ihminen nähdään subjektina, joka tekee valintoja ja päätöksiä suhteessa aikaan, paikkaan ja tilaan sekä ympäröivään maailmaan. (Jyrkämä 2013: 422–423; Pikkarainen 2020: 75–76.) Asiakkaiden käsitys ja tunne omasta

kykenemisestä, haluamisesta, voimisesta ja osaamisesta muuttui positiivisemmaksi etsivän vanhustyön projektin myötä, mikä mahdollisti omannäköisen elämän sujumisen.

Haastatellut asiakkaat toivat esille erilaisia merkityksellisiä asioita elämästään, joilla he kokivat olleen vaikutusta nykyiseen elämäänsä ja valintoihinsa. Jyrkämän (2013) mukaan ikäihmisen elämäkululla on vaikutusta tämänhetkiseen tilanteeseen ja sen myötä se linkittyy myös ihmisen sosiaalisiin suhteisiin (Jyrkämä 2013: 423). Myös etsivän vanhustyön asiakkaiden haastatteluissa tuli esille suhteet omiin lapsiin, ystäviin ja suhteiden muuttuminen. Osa oli joutunut kokemaan menetyksiä, ystävät olivat jääneet vanhalle asuinseudulle tai suhde läheisiin oli muuttunut riippuvuudeksi konkreettisen avuntarpeen lisääntymisen takia. Eletty elämä ja elämänkaaren aikana kertyneet kokemukset vaikuttivat haastateltavien valintoihin ja heidän arkeensa.

Mahdollisuudet vaikuttaa omaan toimijuuteensa perustuu yleensä siihen, että asiakas itse kokee tavoitteet itselleen merkityksellisinä ja perusteltuina ja sitoutuu tavoitteisiin omasta tahdostaan. Ulkopuolelta asetettuihin tavoitteisiin on vaikeampi sitoutua. (Mattiila-Aalto 2013: 403.) Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme huomasimme, että asiakkaiden tarpeet etsivän vanhustyön projektilta olivat hyvin yksilöllisiä. Asiakkaat itse määrittelivät tavoitteensa ja löysivät etsivän vanhustyön projektityöntekijän tukemana ratkaisuja hankaliin tilanteisiin ja toimijuuden vahvistumiseen. Sitoutuminen tavoitteiden saavuttamiseksi on vahvempaa, kun ne ovat luotu omista lähtökohdista käsin. Myös Pikkaraisen mukaan ikääntyneen tulee saada itse päättää, minkälaista toimijuutta hän tavoittelee oman tilanteensa parantamiseksi (Pikkarainen 2020: 95).

Eettisestä näkökulmasta katsottuna jo yksittäisen ikäihmisen tilanteen selkiytyminen ja toimijuuden vahvistuminen oli merkityksellistä. Tutkimukselliseen kehittämistyöhön haastatellut asiakkaat olivat saaneet projektin myötä positiivisia vaikutuksia elämäänsä. Laajemmin katsottuna, voimmeko ummistaa silmämme kasvavalta ikäihmisten syrjäytymiseltä ja palvelukatveeseen jäämiseltä? Etsivällä vanhustyöllä on merkitystä juuri tämän ikäihmisten ryhmän tunnistamisessa ja tukemisessa. Tarjoamalla apua oikea-aikaisesti, ennen ongelmien kasautumista, pystytään kevyemmällä määrääkäsella tuella saamaan merkityksellisiä vaikutuksia ja ehkäisemään ikäihmisten syrjäytymistä.

Burholt ym. (2020) esittelemä käsitteellinen malli ikäihmisten syrjäytymisen moninaisista ja monitasoisista riskitekijöistä kuvaa niiden välisiä dynaamisia suhteita. Yksilön omien riskitekijöiden lisäksi syrjäytymisen riskiin liittyvät myös sosiokulttuuriset, rakenteelliset ja ympäristölliset tekijät sekä eletyn ajankuvan vaikutukset. Syrjäytyminen on prosessi eikä tietyn hetken tai asian aiheuttama tila. (Burholt ym. 2020: 15.) Etsivän

vanhustyön projektilla oli myönteisiä vaikutuksia yksilön riskitekijöiden pienentämiseen. Lähiyhteisön tasolla on tärkeä vaikuttaa rakenteisiin asiakasymmärrystä lisäämällä, ympäristön saavutettavuustekijöitä parantamalla ja yksilöllisiä asiakastarpeita esille nostamalla. Syrjäytymisen moniulotteisuus ja siihen vaikuttavien tekijöiden dynaamisuus haastaa niin yksilön kuin yhteiskunnan tasolla. On tärkeää löytää avun ulkopuolelle jääneitä ikäihmisiä, kuulla heitä aidosti, luoda luottamusta ja vahvistaa toimijuutta. Tarvittaessa ohjata löytämään sopivan tuen ja palvelun piiriin.

On hyvä tarkastella miltä osin projektin yksilötyöllä oli vaikutusta asiakkaiden toimijuuden vahvistumiseen ja mitkä muut asiat olivat voineet vaikuttaa taustalla. Haastateltavilla ei ollut muita samanaikaisia palveluja lukuun ottamatta yhtä asiakasta, jolla oli kotihoidon palveluja. Teemahaastatteluissa nousi esille koronapandemian vaikutukset asiakkaiden elämään. Koronapandemian aikana on havaittu yksinäisyyden lisääntymistä yksinasuvilla ikäihmisillä (Lehtisalo ym. 2021: 8). Haastatteluajankohtana kesäkuussa 2021 projektin asiakaskunnan ikäryhmällä oli ollut jo mahdollisuus kahteen koronarokotukseen. Rokotusten edistyminen ja uskallus liikkumiseen kodin ulkopuolelle ovat saattaneet vaikuttaa joidenkin asiakkaiden toimijuuteen vahvistavasti. Rantanen ym. (2021) totesivat koronan aiheuttamien rajoitusten kaventaneen ikäihmisten elämänpiiriä, aktiivisuutta ja hyvinvointia. Hyvinvointia on tukenut aktiivinen toimijuus merkityksellisissä asioissa pandemiatilanteesta riippumatta. (Rantanen ym. 2021: 63, 66.)

Jokainen haastateltu etsivän vanhustyön yksilötyön asiakas oli kokenut tulleen kuuluksi ja nähdyksi, aidosti kohdatuksi. Asiakkaan kuunteleminen, kohtaaminen ja tapa, jolla työntekijä tulkitsee asiakkaan tilanteen sekä pohtii vaihtoehtoja yksilöllisesti asiakkaan tarpeista käsin vaikuttaa asiakkaan asiakaskokemukseen (Virtanen & Suoheimo & Lamminmäki & Ahonen & Suokas 2011: 29). Asiakkaan aito kohtaaminen ja luottamuksen rakentaminen voimaannuttaa, varmistaa ikäihmisen itsemääräämisoikeuden toteutumisen ja sitouttaa hänet hyvinvoinnin tukemisen tekoihin. Kuten Laitinen & Niskala (2013) toteavat, kohtaaminen ja vuorovaikutus laajentavat ihmisen toimijuutta ja siinä määrittäyty kokemus omasta ja elämänsä arvosta (Laitinen & Niskala 2013: 11).

Etsivän vanhustyön asiakkaan kokema työntekijän kohtaaminen oli kiireettömyyttä, keskustelua, kuuntelua ja vuorovaikutusta. Kohtaamiselle oli vaikutusta asiakkaan kokemukseen arvostuksesta, luottamuksesta ja se lisäsi myös onnellisuuden tunnetta. Arvokas kohtaaminen vähensi asiakkaiden yksinäisyyden kokemusta ja lisäsi tyytyväisyyttä omaan elämään. Pietilän ja Saarenheimon (2018) mukaan yksinäisyyden lievitäminen, toimintakyvyn ja kyvykkyyden vahvistaminen sekä mahdollisuuksien näkemi-

nen mahdollistuvat yksilöllisessä kohtaamisessa. Psykososiaalinen tuki lisää ikääntyneiden tyytyväisyyttä, psyykkistä hyvinvointia ja lievittää yksinäisyyttä. (Pietilä & Saarenheimo 2018: 578.)

Kohtaamisen lisäksi asiakkaat kokivat heille merkityksellisinä etsivän vanhustyön keinoina käytännön asioissa tukemisen ja elinpiirin laajentamisen. Käytännön asioissa tukeminen oli asiakkaille työntekijän asiantuntijuutta ja tukea asioiden hoitamiseen. Käytännön asioissa tukeminen oli tuonut asiakkaille konkreettisen avun lisäksi myös henkistä tukea, kun asioiden eteenpäin saattaminen oli vapauttanut asiakkaan voimavaroja muuhun tekemiseen. Elinpiirin laajentaminen merkitsi asiakkaille liikkumisen lisäämistä, rohkaisemista ja virkistäytymistä. Syrjäytyneelle tai syrjäytymisvaarassa olevalle ikäihmiselle elinpiirin laajentamisella oli suuri merkitys. Osa asiakkaista oli päässyt liikkumaan oman kodin ulkopuolelle ensin turvallisesti työntekijän seurassa, ja sen myötä olivat saaneet rohkeuden myös itsenäiseen liikkumiseen. Kahdella asiakkaalla elinpiirin laajeneminen oli tapahtunut myös toisen auttamiskeinon kautta. Kun he olivat saaneet apua käytännön asioiden hoitamiseen, niin myös heidän elinpiirinsä oli laajentunut sen myötä. Tämä on hyvä esimerkki siitä, että kaikkien asiakkaiden tarpeet ja sen myötä auttamiskeinot olivat hyvin yksilöllisiä. Sen lisäksi etsivässä vanhustyössä on merkityksellistä se, että asiakas itse päättää mitä tavoitteita itselleen ja toimijuudelleen asettaa ja tekee itse omat valintansa omannäköisen elämän toteutumiseksi.

Koimme tutkimuksellisessa kehittämistyössämme tärkeäksi kerätä myös projektin työntekijöiden kokemuksia etsivän vanhustyön keinoista asiakkaiden toimijuuden tukemiseen, jotta saimme esiin keinot myös niiden asiakasryhmien tukemiseksi, jotka mahdollisesti jäivät haastatteluiden ulkopuolelle. Myös Juvonen (2014) toi esiin tutkimuksessa, että oli haastatellut myös työntekijöitä asiakashaastattelujen lisäksi saadakseen kaikin haavoittuneimmassa asemassa olevien näkökulman esiin, vaikka he eivät itse suostuneet haastateltavaksi tutkimukseen (Juvonen 2014: 202).

Tutkimuksellisen kehittämistyön projektin työntekijöiden kokemuksen mukaan aito kohtaaminen oli yksi merkityksellisistä etsivän vanhustyön keinoista asiakkaiden toimijuuden tukemiseen. Kohtaaminen keinona nousi myös asiakkaiden teemahaastattelujen tuloksissa esille. Tulosten mukaan aidon kohtaamisen kokemus rakentuu kiireettömyyden ilmapiirin luomisesta, kuuntelemisesta ja tasa-arvoisesta vuorovaikutuksesta. Kohtaamisen ja kuuntelemisen kautta päästään näkemään asiakkaan tilanne pintaa syvemmältä. Tämä mahdollistaa arvostuksen ja luottamuksen kokemuksen luomisen sekä asiakkaan yksilöllisten voimakohtien ja tavoitteiden löytämisen.

Kehittämistyömme tulosten mukaan asiakkaan toimijuutta tukee voimavarojen vahvistaminen ja asiakkaan voimaantuminen, joka luo uskoa omien asioiden hoitamiseen ja lisää uskallusta oman elinpiirin laajentamiseen myös kodin ulkopuolelle. Suomen (2008) mukaan on olennaista tarkastella ikäihmistä kokonaisuutena ja tarkastella tuen tarpeiden lisäksi myös hänen voimavarojaan. Voimavaralähtöisellä tarkastelutavalla ikäihminen nähdään toimijana, jonka itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Työtapana voimavaralähtöisyys näkyy myös käytännössä asiakkaan ja työntekijän välisissä kohtaamisissa ja keskusteluissa. Asiakkuus ja asiakkaan identiteetti rakentuvat yhä uudelleen organisaation hyödyntämissä toimintatavoissa. (Suomi 2008: 117.) Osallisuuden ja voimavarojen käyttämisen mahdollistaminen ikäihmisten lähiympäristössä tukee toimijuutta ja mielekästä kotona asumista.

Yhteisasiaantuntijuus on kehittämistyömme mukaan merkityksellinen keino vahvistaa asiakkaan toimijuutta ja pystyvyyttä, luoda toivoa ja uskoa tulevaisuuteen. Yhdistämällä työntekijän ammattitaito ja asiakkaan tieto ja kokemus omasta tilanteestaan saavutetaan syvempi ymmärrys aikaisempien kokemusten merkityksestä nykytilanteeseen ja ratkaisuja arjen haasteisiin. Asiantuntijuus on myös tasavertaisuutta kohtaamistilanteissa ja palveluohjauksellista työtä, jotta asiakas saa ajantasaista tietoa ja hänellä on mahdollisuus päästä oikea-aikaisesti tarvitsemien palvelujen piiriin.

Monialainen verkostoyhteistyö on keskeinen keino asiakkaan toimijuuden tukemisessa. Laajojen verkostojen kautta löydetään tuen ja avun tarvitsijat. Läheisestään huolestunut kuntalainen voi tuoda esille huolen ikäihmisestä ja verkostotoimija etsivän vanhustyön asenteella osaa reagoida asiaan, ohjata asian eteenpäin oikealle toimijalle ja näin mahdollistaa avun saaminen. Tiivis verkostoyhteistyö mahdollistaa vaikeasti löydettävien ikäihmisten löytymisen tarvittavan tuen piiriin. Verkostotyö ja sen koordinointi nousi myös tärkeäksi keinoksi yksinäisyyden lievittämisessä yksinäiset vanhukset Vantaalla selvityksen loppuraportissa (Mustonen & Lauhde 2019: 34–35). Verkostotyökentely mahdollistaa myös etsivän vanhustyön yksilötyön jälkeen asiakkaan yksilöllisen tarpeen mukaisen jatkotuen. Myös Thitzin (2017) mukaan yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on tärkeää kotikäyntityön tuloksellisuuden varmistamiseksi. Oikea avun kanavien löytäminen ja asiakkaan kiireetön kohtaaminen koetaan etsivässä vanhustyössä palkitsevana. Ammattilaisilla on tärkeä rooli asiakkaan tukiverkon toiminnan organisoinnissa ja tuen antamisessa tukiverkon sisällä. (Thitz 2017: 21–22.)

Lette ym. (2017) korostivat tutkimuksessaan, että yhtä kaikille sopivaa keinoa ikääntyneiden hyvinvoinnin ja kotona asumisen tukemiseksi ei löydy ikäihmisten erilaisten tarpeiden vuoksi. Onnistumista edesauttaa työntekijän asiakaslähtöinen ja kokonaisvaltainen

lähestymistapa, asiakkaan itsenäisen toimintakyvyn ja autonomian tukeminen, laadukas palveluohjaus, dialogisuus ja hyvät vuorovaikutustaidot. Kotona asumisen tukemisen edellytyksiksi nousivat asiakkaan liikuntakyky, soveltuva asuminen, tukiverkosto ja hyvä kognitio. (Lette ym. 2017: 10–11.) Myös Kuikka (2015) toteaa, että etsivä vanhustyö on psykososiaalista työtä, jossa huomio tulee kiinnittää yksilöllisesti asiakkaan tarpeisiin ja tilanteeseen (Kuikka 2015: 17). Haastateltujen asiakkaiden saama tuki etsivän vanhustyön projektin kautta lisäsi heidän tyytyväisyyttä elämäänsä ja tuki heidän arjen rytmiään. Merkityksellistä oli, että etsivä vanhustyö toteutettiin asiakkaan yksilöllisistä tarpeista käsin ja perustui asiakkaan omaan tavoitteiden asetteluun ja valintoihin. Etsivän vanhustyön projektin työntekijä toimi lähinnä tukena ratkaisujen löytämisessä, mutta asiakas sai itse tehdä omat päätöksensä ja tuntea arvonsa oman elämänsä asiantuntijana. Aito asiakaslähtöisyys vaatiikin työntekijältä ammatillista osaamista. Työntekijä osaa pitää asiakkaan lähtökohdat ja toiveet keskiössä sekä edetä asiakkaan tahdissa.

Toimijuuden näkökulma soveltuu hyvin etsivän vanhustyön tarkasteluun. Toimijuus antaa laajemman näkökulman etsivän vanhustyön taustalle huomioiden yksilölliset ja rakenteelliset tekijät sekä elämänculun vaikutuksen nykyhetkeen. Mitä vahvempi toimijuus ikäihmisellä on sitä itsenäisemmin ja kevyemmällä tuella hän voi elää omankäisestä elämäänsä. Toimintaympäristönä etsivässä vanhustyössä on ikäihmisen koti ja sen lähiympäristö palveluineen ja toimintamahdollisuuksineen. Monella etsivän vanhustyön haastatellulla asiakkaalla elinpiiri oli kaventunut ja käsitti enää vain oman kodin seinien sisäpuolisen tilan tai osan siitä. Etsivän vanhustyön keinoin voitiin vaikuttaa asiakkaan suhteeseen omaan toimintaympäristöönsä ja poistaa esteitä, jotka olivat johtaneet elinpiirin kaventumiseen. Etsivän vanhustyön näkökulmasta tämä on hyvin kiinnostavaa, sillä työntekijän on aina pohdittava myös asiakkaan toimintaympäristön mahdollisuuksia ja rajoitteita etsiessään keinoa tukea asiakkaan toimijuutta omassa ympäristössään ja siinä ajassa missä hän elää.

Arjen käytäntöihin puuttumisen tapoja olisi tärkeä pohtia, jotta ihmisen tunto omasta toimijuudesta säilyisi mahdollisimman pitkään ja elämä omassa kodissa olisi turvallista (Virkola 2014: 279). Virkolan tutkimuksen kohteena oli muistisairaat ikäihmiset, mutta mallia voi soveltaa myös syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien etsivän vanhustyön asiakkaisiin. Heillä ei välttämättä ole etenevää sairautta, joka vaikuttaa arkeen, mutta etsivän työn avulla heidän toimijuuttaan voidaan tukea arjen sujumisen parantamiseksi ja turvallisuuden tunteen lisäämiseksi.

8.2 Palvelujen kehittäminen

Tutkimuksellisen kehittämistyön suositukset etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämiseksi nousivat asiakkaiden ja työntekijöiden kokemista tarpeista. Toimijuuden modaliteettien näkökulma arvostaa asiakasta, koska mielenkiinto kohdistuu hänen osaamiseensa, kykenemiseen, voimiseen, täytymiseen, haluamiseen ja tuntemiseen. Kehittämistyön tulokset perustuvat etsivän vanhustyön osalta sekä palvelun käyttäjien että työntekijöiden kokemuksiin ja ovat hyödynnettävissä palvelujen kehittämiseen. Julkisten palvelujen kehittäminen on noussut ajankohtaiseksi myös sote-uudistuksen kautta. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus 2020–2022 ohjelmassa ehkäisevä ja ennakkoiva työ sekä varhaisen tuen palvelut ovat keskiössä ja perustason palveluja vahvistetaan. Palvelukokonaisuuksia sovitetaan yhteen ja tavoitellaan ammattilaisten asiantuntijuutta ohjaamaan asiakkaat saavutettavien, oikea-aikaisten ja asiakaslähtöisten palvelujen äärelle. (Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus 2020–2022: 15.) Palvelujen kehittämisen tavoitteena on varmistaa, että palvelut vastaavat asiakkaiden tarpeisiin ja ongelmiin voidaan puuttua ajoissa. Ikäihmisen yksilöllinen tilanne ja tarpeet on kartoitettava, jotta voidaan räätälöidä parhaiten sopiva tuki. (Fakoya ym. 2020: 9–11.)

Asiakaslähtöisen kehittämisen osa-alueina nähdään asiakkaan palveluymmärryksen rakentaminen, asiakkaan osallistumismahdollisuuksien parantaminen, palvelujen muodon, sisällön ja jakelukanavien kehittäminen, asiakasymmärryksen syventäminen, palvelua tuottavan organisaation asenteiden ja palvelukulttuurien muuttaminen sekä johtaminen. Kehitettäessä sosiaali- ja terveystaloudellisia palveluja asiakaslähtöisemmiksi nämä kaikki osa-alueet ovat kehittämisen kohteena, mutta eivät välttämättä yhtä aikaa. Tavoitteena on, että palvelumahdollisuudet ja asiakkaan tarpeet olisivat tasapainossa keskenään. (Virtanen ym. 2011: 22–23.) Työntekijät pääsevät ikääntyneiden ihmisten lähelle ja arkeen. Heille kertyy runsaasti kokemusperäistä tietoa, joka on merkityksellistä palvelujen suunnittelun ja yhteensovittamisen kannalta. He voivat antaa äänen ikäihmisille, jotka eivät itse pysty tai jaksavat sitä tehdä.

Etsivän vanhustyön kehittämisen osalta olennaisin suositus on toiminnan jatkuvuuden turvaaminen. Etsivää vanhustyötä toteutetaan jalkautuvana työnä ja toimintaympäristönä on asiakkaan koti ja sen lähiympäristö. Asiakkaan toimintakyvyn lasku tai toimijuuden alenema ei rajoita palveluun pääsyä. Etsivä vanhustyö on tärkeä osa ennalta ehkäisevää palveluvalikkoa ja toiminnan jatkolla on yhteiskunnallisesti suuri merkitys. Etsivä vanhustyö on avainasemassa löytämässä tuen tarpeessa ja syrjäytymisvaarassa

olevia asiakkaita. Oikea-aikainen ohjaus ja neuvonta myöhentävät säännöllisten palvelujen tarvetta. Kunnallista etsivää vanhustyötä esitetään lisättäväksi myös Laatusuosituksessa (Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–2023: 23).

Tutkimuksellisen kehittämistyömme tulosten mukaan etsivä vanhustyö olisi hyvä toteuttaa kunnan koordinoimana, ja on tärkeä tehdä laajaa yhteistyötä muiden toimijoiden, kuten seurakuntien, järjestöjen ja vapaaehtoistoimijoiden kanssa. Myös Pietilä ja Saarenheimo (2018) tulivat johtopäätöksen etsivän vanhustyön tarpeellisuudesta ja ajan-kohtaisuudesta. Etsivää vanhustyötä tulisi kehittää eri toimijoiden yhteistyöllä ja taata sille riittävä resursointi. (Pietilä & Saarenheimo 2018: 578.)

Asiakkaan osallisuuden lisääntymisen lähtökohtana on nähdä asiakas palvelutapahtumassa toimijana, mikä asiakkaan kannalta näyttäytyy mahdollisuutena tehdä itsenäisiä valintoja. Tämä vaatii molemmin puolista ymmärrystä palvelutapahtuman vuorovaikutuksellisuudesta. Palvelujen kehittämisessä asiakaskokemuksen ymmärtäminen on erittäin tärkeää. (Virtanen ym. 2011: 22.) Olemassa olevan palveluvalikon kehittämisessä yksi tärkeä suositus oli ennalta ehkäisevän työn kehittäminen. Ennalta ehkäisevä työ tukee ikääntyneen hyvinvointia, toimintakykyä, itsenäistä selviytymistä ja kotona asumista. Yhteiskunnallisella tasolla ennakoiva työ mahdollistaa vastuullisen palvelujärjestelmän ylläpitämisen ja oikea-aikaisen tuen järjestämisen kevyistä palveluista lähtien.

Toiminnan järjestäminen ikääntyneen oman asuinalueen lähellä nousi tärkeäksi merkitykseksi työntekijöiden kehittämistyöpajassa. Ikäihmisten syrjäytymisen ehkäisemiseksi on merkittävää säilyttää lähipalveluja ja mahdollistaa osallistuminen omien asioiden hoitoon tai harrastamiseen (Scharf ym. 2001: 309–310). Tunne yhteenkuulumisesta ja kuulumisesta jonnekin ovat tärkeitä kotona asumista tukevia tekijöitä, jota syrjäytymisen tunne estää (Sihto & Van Aerschot 2021: 8). Saavutettavien lähipalvelujen merkitys on ikäihmisten toimijuuden tukemisen, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden mahdollistamisen näkökulmasta tärkeä. Toimijuuden säilyttämisen ja vahvistamisen tueksi ikääntyneiden tulee saada hoitaa asioita ja harrastaa mahdollisimman itsenäisesti ilman ulkopuolista apua. Laitisen ja Stenvallin (2016) mukaan palvelujen kehittämisen lähestymistavoissa olisi tärkeä huomioida tasa-arvoisten, joustavien ja tehokkaiden lähipalvelujen kehittäminen, julkisten palvelujen toimintatapojen muuttaminen, verkostoyhteistyön lisääminen, innovaatiotoiminnan kasvattaminen, alueen toimijoiden ja asiakkaan mukaan ottaminen palvelutuotantoon sekä asiakaslähtöisyys. Keskiössä tulee olla asiakas ja asiakkaan tarpeisiin räätälöidysti vastaavat palvelut. (Laitinen & Stenvall

2016: 16–17.) Myös yksinäiset ikäihmiset Vantaalla selvityksen loppuraportissa todettiin lähipalvelujen, alueellisten kohtaamispaikkojen, helposti saavutettavien tapaamispaikkojen ja harrastusmahdollisuuksien tukevan yksinäisyyden ehkäisyssä ja lievittämisessä (Mustonen & Lauhde 2019: 25–28, 32). Ikäihmisten yksilöllisyyden ja monimuotoisuuden huomioiminen korostaa palveluratkaisujen asiakastarpeen mukaista räätälöintitarvetta.

Vaikuttavan verkostotyön kautta on mahdollisuus löytää apua ja tukea tarvitsevat syrjäytymisvaarassa olevat tai jo syrjäytyneet ikäihmiset. Vanhustyön moniasiantuntijuutta on tärkeä kehittää ja laajentaa vanhustyön osaamista kuntien peruspalvelujen puolelle. Sosiaali- ja terveysalan toimijoiden on tärkeä verkostoitua monialaisesti, yhteistyö esimerkiksi hyvinvointipalvelujen ja kulttuuritoimijoiden kanssa laajentaa kevyemmän palveluvalikon tarjontaa. Verkostotyössä on voimaa ja mahdollisuuksia monialaiseen yhteistyöhön ja haastavien asiakastilanteiden ratkaisemiseen. Verkostoyhteistyö nousi tuloksissa tärkeäksi keinoksi vaikuttaa syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien ikäihmisten toimijuuteen. On tärkeä tuntea verkostotoimijoita, jotta luottamusta voi syntyä ja sitoutuminen yhteistyöhön rakentua (Järvensivu 2019: 61–62).

Verkostoyhteistyöllä on myös mahdollisuus vaikuttaa asiakkaiden mahdollisiin huonoihin kokemuksiin palveluista. Kun löydetään oikeat palvelut ja tuet niin asiakas voi muodostaa uusia myönteisiä kokemuksia palvelujärjestelmästä. Näin voidaan varmistaa asiakkaan tarvitseman tuen vastaanottaminen ja ongelmien paheneminen. Aiemmat kokemukset ja käsitykset palvelujärjestelmän toimivuudesta vaikuttavat iäkkään ihmisen hoitoon hakeutumishalukkuuteen (Helin & von Bonsdorff 2013: 438).

Tutkimuksellisessa kehittämistyössämme sosiaalisen kuntoutuksen palveluvalikkoa on esitetty laajennettavaksi, jolloin etsivä vanhustyö voisi sijoittua kevyen palveluvalikon alle. Sosiaalinen kuntoutus on lakisääteistä toimintaa, jolla tavoitellaan sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamista, syrjäytymisen torjumista ja osallisuuden edistämistä (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Näemme tärkeänä, että etsivä vanhustyö pysyy matalankynnyksen palveluna syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien ikäihmisten löytämiseksi ja tukemiseksi.

Tutkimuksellinen kehittämistyö vahvisti etsivän vanhustyön yksilötyön merkityksellisyyttä ja tarpeellisuutta. Kehittämistyö nosti esille tarpeen kehittää olemassa olevaa palveluvalikkoa joustavampaan suuntaan, huomioiden valtavirrasta poikkeavien ikäntyneiden kuntalaisten tarpeet. Tuloksissa näkyy kuinka pienetkin arkiset asiat kuten

kaupassa käynti tukevat ikäihmisen toimijuutta ja ovat merkityksellisiä. Etsivä vanhustyö on oma ammatillisen osaamisen ala, joka vaatii kohtaamisen taitoa, voimavarakeskeistä työtettä ja verkostoitumisen osaamista. Toimijuuden tukeminen vahvistaa merkityksellisen elämän toteutumista ja mielekästä kotona asumista.

Etsivä vanhustyö on monen näköistä, sitä ei ole yhdenmukaisesti määritelty palveluna ja työskentelymuodot vaihtelevat. Taustalla on kuitenkin ymmärrys työn luonteesta etsiä ja löytää syrjäytymisvaarassa olevia tai jo syrjäytyneitä ikäihmisiä ja löytää ihmisen voimavarjoja ja ratkaisuja arjen haasteisiin. Sitä voidaan toteuttaa yksilötyönä tai ryhmätoimintana ja järjestäjä voi olla vapaaehtoiset, seurakunta, kolmas sektori, yksityis-sektori tai kuntatoimija. Onko tämä asia, johon tulisi kiinnittää huomiota ja tavoitella konsensusta, jotta toimintamalleja voidaan verrata keskenään ja edelleen kehittää? Tulisiko etsiä ja tunnistaa yhteisiä tekijöitä, jotka määrittelisivät toiminnan etsiväksi vanhustyöksi? Vai onko tämä monimuotoisuus etsivän vanhustyön voimavara, työskentelytapa, jota voi joustavasti muovata erilaiseksi ja räätälöidä eri alueiden ja organisaatioiden tarpeiden mukaisesti? Verkostoyhteistyö mahdollistaa hyvien ja vaikuttavien käytäntöjen jakamisen. Resurssin taloudellisen kohdentamisen näkökulmasta on tärkeä välttää päällekkäisen työn tekemistä.

Etsivän vanhustyön työntekijät kohtaavat palveluvalikon ja ikäihmisten tarpeiden kohtaamattomuutta. He tunnistavat ikäihmisten esille nousseet tarpeet ja toisaalta palvelujärjestelmän välillä riittämättömän kyvyn vastata näihin tuentarpeisiin. Etsivällä vanhustyöllä voidaan kuitenkin auttaa palveluvalikon ulkopuolelle jääviä ikäihmisiä, tukemalla heitä palveluohjauksellisin keinoin ja edistämällä räätälöityjen palveluratkaisujen löytymistä.

8.3 Eettisyys ja luotettavuus

Tämä tutkimuksellinen kehittämistyö, kuten Suomessa tehtävä tutkimus yleisestikin, noudattaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) laatimia ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Hyvän tieteellisen käytännön keskeisimpiin periaatteisiin kuuluu tiedeyhteisön hyväksymien työskentelytapojen noudattaminen, jolla tarkoitetaan rehellisyyttä ja yleistä huolellisuutta sekä tarkkuutta niin tutkimustyössä, tulosten tallennuksessa ja esittämisessä kuin tutkimuksen ja sen tulosten arvioinnissakin. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Tutkimuksellisen kehittämistyömme laadullisen tutkimuksen menetelmät ja analysointitavat noudattivat eettisiä periaatteita ja työllä tavoiteltiin siihen osallistuville asiakkaille hyvää. Kehittämistyömme raportoinnissa on noudatettu

tieteellisen kirjoittamisen periaatteita ja lähdeviittauksilla erotettu itse tuotettu teksti aikaisemmasta tiedosta.

Vantaan kaupungin tutkimuslupalautakunnalta haettiin tutkimuslupaa maaliskuun alussa 2021 ja vanhus- ja vammaispalvelujen tulosaluejohtaja myönsi tutkimusluvan tutkimuksellisen kehittämistyön toteuttamista varten tutkimuslupalautakunnan maaliskuun 2021 kokouksen jälkeen. Haastateltaville annettiin tiedote tutkimuksellisesta kehittämistyöstä ennen haastattelun alkamista ja projektityöntekijöille ennen kehittämistyöpajan alkamista. Tiedotteessa ilmaistiin selkeästi tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistumisen vapaaehtoisuus, tutkimuksen tarkoitus, tutkimusmenetelmät ja toimintatavat sekä suunnitelma tutkimuksen etenemisestä. Tiedotteen yhteydessä annettiin tutkimuksellisen kehittämistyön tietosuojaseloste, jossa kerrottiin henkilötietojen käsittelystä tutkimuksessa. Tietosuojaselosteessa selvitettiin tutkimukseen osallistuvalla, mitä tietoja kerätään, miten tietoja säilytetään, käytetään ja miten tiedot hävitetään tutkimuksen jälkeen.

Suostumuslomakkeella varmistimme asiakkaiden ja työntekijöiden tietoisuuden ja vapaaehtoisen suostumuksen kehittämistyöhön osallistumisesta. Otimme huomioon tutkimukseen osallistuvien asiakkaiden valinnassa heidän mahdollisuutensa antaa tietoinen suostumus haastatteluun osallistumisesta ja tietojen hyödyntämisestä tutkimuksellisessa kehittämistyössä. Haastatteluun osallistuville kerrottiin vielä ennen haastattelun alkamista, että haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja tutkimukselliseen kehittämistyöhön osallistumisen voi perua missä vaiheessa tahansa ja kerätyt tiedot poistetaan, mikäli se on mahdollista. Haastateltaville myös painotettiin, ettei kehittämistyöhön osallistuminen ja keskustelun sisällöllä ollut vaikutusta hänen nykyisten tai mahdollisten tulevien palvelujen saantiin. On eettisesti hyvä toimintatapa kertoa haastateltaville tai työpajaan osallistuville kehittämistyön aihe etukäteen.

Tutkimuksellisessa kehittämistyössä on huomioitu eettiset näkökulmat jo aiheen valinnasta lähtien. Kehittämistyöllä on selkeä työelämäkytkös ja merkitystä etsivän vanhus työn projektin vaikutusten esille tuomiseksi ja toiminnan kehittämiseksi. Toimimme hyvien eettisten periaatteiden mukaisesti koko tutkimusprosessin ajan ja toimintatapamme kestävät eettisen tarkastelun tutkimuksen suunnitteluvaiheesta raportointivaiheeseen. Tutkija on aktiivinen tulkitsija ja havainnoija laadullisessa tutkimuksessa (Puusa 2020b: 146), joten kehittämistutkimusprosessin kaikki vaiheet ja toimmemme on kuvattu ja raportoitu avoimesti prosessin eri vaiheissa.

Tutkimuksellisen kehittämistyön tekijöinä sitouduimme huolehtimaan henkilötietojen käsittelystä voimassa olevan tietosuojalainsäädännön mukaisesti. Haastatteluaineisto koottiin ja käsiteltiin asianmukaisesti ja tutkimuksellisen kehittämistyön valmistuttua kerätty aineisto ja suostumuslomakkeet hävitetään asianmukaisella tavalla. Haastateltavien yksityisyyttä ja haastattelussa kerrottuja kokemuksia kunnioitettiin ja tutkimusaineistoa analysoitiin niin, etteivät osallistujat olleet enää tunnistettavissa. Kehittämistyö ei aiheuttanut vahinkoa tai muuta haittaa haastateltavalle, eikä haastattelussa kysyty arkaluontoisia asioita. Edellä mainituista syistä työhön ei tarvittu erillistä eettistä ennakkoarviointia ihmistieteiden eettiseltä toimikunnalta. Työpajassa kerätyn aineiston kanssa toimimme myös huolellisesti tietosuojalainsäädännön mukaisesti. Suostumuslomakkeet hävitetään asianmukaisesti kehittämistyön valmistuttua.

Laadullisessa tutkimuksessa validiteetti pitää sisällään tutkitun aihealueen tulkintojen ja määritelmien käsittelyä; arvioidaan tutkimusprosessia, toteutusta ja tuloksia kokonaisuutena. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus on käsiteltävä laajemmin kuin reliabilitettiin ja validiteettiin kautta. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden määrittelyssä yleisinä periaatteina vaikuttavat tutkimuksen eettisyys, uskottavuus ja luotettavuus. (Aaltio & Puusa 2020: 175, 180–181.) Tutkimuksellisessa kehittämistyössä emme pyrkineet tulosten yleistettävyyteen vaan tuottamaan tietoa etsivän vanhustyön projektin vaikutuksista projektin jälkeiseen kehittämistyöhön. Luotettavuuden lisäämiseksi raportoimme totuudenmukaisesti ja selkeästi, miten aineisto on tuotettu ja kuinka kerätty aineisto on analysoitu.

Tutkimuksen menetelmävalinnan ja kohdejoukon tulee soveltua tutkimusongelman ja kysymysten vastaamiseen. Haastatteluaineistoa ja niistä saatuja tuloksia on arvioitava kriittisesti ja huomioitava, että teoria ja esioletukset vaikuttavat havainnointiin. Tutkimuksen luotettavuus on parempi, jos haastattelijalla on mahdollisuus varmistaa haastattelun aikana esille tulleiden asioiden yhteinen tulkinta ja ymmärrys. (Aaltio & Puusa 2020: 181–183.) Tutkijan vaikutus tutkimusprosessin eri vaiheissa voi johtaa väärin johtopäätöksiin kerätyn aineiston analysoinnissa, joka voi johtaa virhepäätelmiin (Kankunen & Vehviläinen-Julkunen 2015: 197). Tutkimuksellisen kehittämistyön teema-haastatteluun valitut asiakkaat olivat keskeisiä tutkimusongelman ja työelämän tarpeiden näkökulmasta. Heillä oli kokemuksia etsivän vanhustyön projektin yksilökäynneistä ja niiden vaikutuksista omaan toimijuuteen. Haastattelutilanteessa varmistimme lisäkysymyksillä, olimmeko ymmärtäneet haastateltavan kertoman asian samalla tavalla. Huomasimme aineiston litterointivaiheessa, että joissain haastattelun kohdissa olimme voineet kysyä vielä tarkemmin asiasisällöstä laajemman käsityksen saamiseksi.

Haastattelun avulla kerätyn aineiston luotettavuuteen vaikuttaa haastattelu teemojen valinta. Liian suppeat teema-alueet johtavat siihen, että haastatteluissa ei saada riittävästi tietoa kyseisestä asiasta. Tosin liian laajat teema-alueet johtavat liian laajaan tutkimusaineistoon ja tutkija joutuu jättämään siitä paljon raportin ulkopuolelle. (Paunonen & Vehviläinen-Julkunen 1997: 217.) Tutkimuksellisessa kehittämistyössä olimme kohdentaneet näkökulman etsivän vanhustyön vaikutuksista asiakkaiden koettuun toimijuuteen sekä keinoihin, joilla mahdollisiin vaikutuksiin oli päästy. Näiden tietojen ja kehittämistyöpajan ideoiden perusteella pystyimme esittämään suosituksia palvelujen kehittämiseen.

Projektin työntekijät valitsivat asiakkaat haastatteluun, koska heillä oli tieto meneillään olevista asiakkuuksista ja jakson lopettaneista asiakkaista. Jokaiselta työntekijältä saatiin vähintään yksi haastateltava. Saimme teemahaastatteluun viisi asiakasta, vaikka tavoittelimme vähintään kuutta haastateltavaa. Ennakolta odotimme, että tässä asiakasryhmässä saattaisi olla haastavaa löytää asiakkaita haastateltavaksi. Projektin työntekijöillä olikin hankala löytää teemahaastatteluun sopivia haastateltavia aktiivisuudestaan huolimatta. Työntekijät kysyivät halukkuutta osallistua haastatteluun kaikilta haastatteluun sopivilta asiakkailta. Päätimme ottaa haastatteluihin mukaan myös asiakkaita, jotka olivat etsivän vanhustyön jakson loppusuoralla, koska keväällä 2021 jakson päätäneitä asiakkaita ei löytynyt riittävästi. Etsivän vanhustyön jakson lopulla oleville asiakkaille oli ehtinyt kertymään tärkeää kokemusta jaksosta. Asiakkaat, joilta jakso oli loppunut aikaisemmin alkuvuodesta, eivät olleet halukkaita haastatteluun. Projektin asiakkaissa oli myös henkilöitä, joilla oli kognition alenemaa eivätkä he tämän vuoksi soveltuneet osallistujiksi.

Haastatellut asiakkaat olivat moninaisia ja erilaisissa elämäntilanteissa. Haastattelun keinoin saimme erilaisia näkökulmia projektin etsivän vanhustyön vaikutuksiin ja keinoihin. Teemahaastatteluilla keräsimme rikkaan aineiston ja syvällisempää näkemystä ilmiöstä. Projektin asiakkaiden haastattelu nosti asiakkaan oman äänen kuuluviin, he pääsivät sanoittamaan etsivän vanhustyön merkityksiä omin sanoin. Kaikkia asiakkaita yhdisti etsivän vanhustyön jakso ja sattumalta myös sukupuoli. Etsivän vanhustyön projektissa on ollut enemmän naisasiakkaita kuin miehiä.

Tutkimuskysymykset ovat rajanneet haastattelun kulkua, ohjanneet keskustelua tiettyyn aihepiiriin, mutta eivät toki ole määritelleet miten aiheen ympärillä puhutaan. Haastattelutilanteissa pyrimme luomaan avoimen ja välittömän ilmapiirin heti ensimmäisestä yhteydenotosta lähtien. Luottamuksellisuutta rakensimme kunnioittavalla ja arvostavalla kohtaamisella ja osoittamalla aitoa kiinnostusta haastateltavan kertomaan asiaan.

Haastattelutilanteet koimme avoimiksi ja vuorovaikutteiseksi, vaikka suurin osa haastateltavista ilmaisi jännittäneensä haastattelutilannetta etukäteen. Jokainen haastateltava toi avoimesti esille kokemuksiaan ja näkemyksiään. Välillä haastateltavan tärkeä kokemus tuli mutkien kautta. Teemahaastattelu mahdollisti syvällisemmän tiedon saannin, koska haastattelun kulku teemojen sisällä oli joustava. Haastattelut etenivät sujuvasti teema-alueesta toiseen omassa tahdissaan, riippuen siitä, kuinka paljon asioita haastateltava halusi tuoda esille kustakin teema-alueesta. Välillä haastateltavien vastaukset karkasivat myös kysymysten ulkopuolelle. Teemahaastattelun kysymykset ohjasivat aiheeseen, mutta keskustelu eteni asiakkaan kokemuksista lähtöisin. Kokemuksia kartoittava haastattelu onnistuu parhaiten, kun puhutaan konkretiasta (Laine 2015: 41). Haastateltavilla oli aktiivinen rooli tilanteessa, lähtökohtana kunkin haastateltavan yksilölliset omakohtaiset kokemukset etsivästä vanhustyöstä.

Teemahaastatteluaineisto oli kooltaan riittävä ja jätimme osan aineistosta tietoisesti käyttämättä niiltä osin, kun ne eivät olleet merkityksellisiä tutkimuskysymyksiimme peilaten. Jokainen haastateltava oli kokenut etsivän vanhustyön projektin yksilötyön jaksoson omista lähtökohdistaan ja kokemusmaailmastaan lähtöisin. Yksilötyön sisältö myös vaihteli asiakkaiden välillä jokaisen yksilöllisen tarpeen mukaisesti. Koimme, että haastateltavien määrä olisi voinut olla myös suurempi projektin asiakkaiden moniäänisyyden lisäämiseksi. Otoksen koosta huolimatta on tärkeää, että haastateltavat tuntevat aihealueen, että heillä on omakohtaista kokemusta siitä (Tuomi & Sarajärvi 2018: 98).

Laadullisen aineiston riittävyttä voidaan arvioida myös saturaation kautta. Saturaatiolla tarkoitetaan aineistossa havaittavaa toistumista. (Aaltio & Puusa 2020: 184; Tuomi & Sarajärvi 2018: 99.) Teemahaastattelussa on pysyttävä teeman sisällä yhtenäisyyksien kuvaamisessa saturaation arvioinnin näkökulmasta (Tuomi & Sarajärvi 2018: 101). Teemahaastatteluaineistossa havaitsimme samankaltaisten asioiden esiintymistä eri teemojen alla. Aineiston saturaation saavuttaminen ei kuitenkaan ohjannut haastateltavien määrää vaan projektin työntekijöiden mahdollisuuksista löytää haastateltavia. Saturaation arviointi voidaan tehdä vasta haastattelujen jälkeen ja on vaikea arvioida, olisiko yksi tai useampi haastateltava tuonut uusia näkökulmia tutkimuskysymysten kannalta.

Täydensimme kokonaiskuvaa etsivän vanhustyön keinovalikosta keräämällä ja analysoimalla projektin työntekijöiden kokemuksia yksilötyön käytössä olleista keinoista toimijuuden viitekehyksessä. Työntekijöillä oli näkökulmaa laajempaan joukkoon etsivän vanhustyön asiakkaita puolentoistavuoden projektin ajalta. Teimme teemahaastattelun tueksi kattavan haastattelurungon ja laadun varmistamiseksi litteroimme haastattelut

välittömästi niiden teon jälkeen. Tämä auttoi myös pitämään haastattelut elävänä mielessä litteroinnin jälkeen alkaneessa aineiston analyysivaiheessa.

Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointi vaatii, että tutkijalla on kykyä abstraktiin, käsitteelliseen ajatteluun, luovuuteen ja kykyyn tarkastella asioita useasta eri näkökulmasta (Morse 1991: 20). Tutkijan teoreettinen herkkyys auttaa tutkijaa ymmärtämään, mistä ilmiössä on lopulta kysymys, se on kykyä nähdä olemassa olevasta aineistosta keskeiset asiat ja tulkita niitä oikein. Tutkijan tulee periaatteessa säilyttää skeptisyyss havaitsemiinsa tuloksiin koko tutkimusprosessin ajan. Tutkijan tulee olla tietoinen omista ennako-oletuksistaan, etteivät ne pääse vaikuttamaan tutkimukseen. Ennako-oletusten tunnistaminen ja avoin kuvaaminen parantavat tutkimuksen läpinäkyvyyttä ja tutkimuksen luotettavuutta, sillä tutkija toimii omien kokemuksiansa ja persoonansa kautta. (Kankkunen & Vehviläinen-Julkunen 2015: 201–202.)

Tutkija on aktiivinen tulkitsija ja havainnoija laadullisessa tutkimuksessa (Puusa 2020b: 146), joten olemme kuvanneet tutkimusprosessin tarkasti ja avoimesti raportoineet toimmemme prosessin eri vaiheissa. Ymmärrämme haastattelutilanteen vuorovaikutuksellisuuden ja aineiston analyysin yhteydessä tehtyjen päätösten vaikutukset lopputulokseen. Kehittämistyön tekijöinä olemme olleet rehellisiä aineiston sisällölle ja olemme dokumentoineet asiat tarkasti. Meillä ei ole ollut yhteyttä etsivän vanhustyön projektin asiakastyöhön, eikä oletuksia siitä mitä yksilötyö käytännössä on asiakkaille merkinnyt. Tutkimuksellisen kehittämistyömme tavoitteet nousevat projektin tarpeista ja yhteistyötä on tehty teemahaastattelurungon luomisen yhteydessä, teemahaastatteluun valittujen asiakkaiden osalta ja suunnittelemaamme kehittämistyöpajaan osallistumisessa. Projektin työntekijät eivät kertoneet asiakkuuksista kehittämistyön aikana eivätkä kertooneet haastatteluun valituista asiakkaista muuta kuin heidän nimensä ja yhteystiedot.

Haastateltavilla ei myöskään ollut ennakkokäsityksiä meistä projektin ulkopuolisina toimijoina suhteessa siihen mitä aiheesta puhuttiin tai jätettiin puhumatta. Yksilöhaastattelu mahdollisti teemahaastatteluun osallistujan kertomaan kokemuksistaan avoimesti. Etsivän vanhustyön projektin yksilötyön vaikutusten arviointi haluttiin tehdä projektin ulkopuolisten tekijöiden toimesta, jotta projektin asiakkaiden vastaukset saataisiin mahdollisimman luotettavasti esille. Työpajassa kerätyn kirjallisen dokumentin osalta pyrimme varmistamaan pienryhmäjoella, että kaikkien projektin työntekijöiden kokemukset tulevat huomioiduiksi. Tämän lisäksi halusimme minimoida ryhmätilanteen vaikutusta esimerkiksi rohkeuteen tuoda esille omia kokemuksia.

Tutkimuksellisen kehittämistyön aineiston analyysia lähdettiin toteuttamaan Tuomi & Saravirta (2018) teoriaohjaavan taulukoinnin mukaisesti. Aineiston analyysin alkuvaihe vastasi aineistolähtöistä analyysia ja analyysin edetessä oli tarkoitus nostaa teoreettista viitekehystä tutkimuksen tavoitteiden mukaisesti. Analyysin alussa etsimme alkuperäisilmauksista aineistolähtöisesti sisältöä tutkimuskysymystemme mukaisesti. Pöimimme aineistoa etsivästä vanhustyöstä, sen vaikutuksista ja keinoista sekä kehittämistarpeista. Jyrkämän (2013) toimijuuden modaliteetit eivät kuitenkaan sopineet monimuotoisen aineiston yläluokiksi abstrahoinnissa. Aineiston sisältö oli mahdoton luokitella vain yhden modaliteetin alle, sama asia olisi tullut useamman eri modaliteetin alle. Modaliteettien väliset suhteet ja niiden vaikutus toisiinsa rajoitti teorian käyttöä analyysin yläluokkia muodostettaessa. Monimuotoinen tulkinta ja asiakkaan esille nostama asia oli suhteessa toiseen tai useampaan modaliteettiin, kuten esimerkiksi asiakas osaa muttei halua tai haluaa mutta ei pysty. Toimijuuden modaliteetteja tarkastellessa haasteena on niiden keskinäinen päällekkäisyys ja siksi tulkinta eri modaliteettien välillä ei ole ongelmattonta (Virkola 2014: 276). Jos olisimme ymmärtäneet teoriaohjaavan analyysin yläluokkien muodostamisen suhteen käytettyyn teoriaan syvällisemmin ennen kehittämistyön sisällönanalyysin keinon valintaa, olisimme voineet pohtia sen käytökelpoisuutta analyysitapana aikaisemmin. Ajatteluprosessimme eteni kuitenkin teoriaohjaavasti. Päättelyprosessiin vaikuttivat niin aineistolähtöisyys kuin aikaisempi teoria-tieto toimijuudesta ja sen modaliteeteista. Toimijuuden vahvistaminen on etsivän vanhustyön projektin tavoitteissa ja tämän vuoksi ohjaamassa kehittämistyömme etsivän vanhustyön näkökulmaa. Toimijuuden käsite antoi hyvän kontekstin tutkimuksellisen kehittämistyön teemoihin ja ohjasi etsivän vanhustyön kehittämistyön näkökulmaa toiminnan tavoitteiden mukaisesti.

Aineistossa esiintyneet etsivän vanhustyön asiakasvaikutukset ja keinot koostuivat monesta Jyrkämän (2013) taustateorian toimijuuden osa-alueesta. Litteroidun haastatteluaineiston analyysi muodosti merkitykset toimijuuden rakentumiseen. Modaliteetit osata, kyetä, voida, täytyä, haluta ja tuntea olivat kaikki yhteydessä toisiinsa. Asiakkailta saattoi olla vielä paljon kykyä taitoja jäljellä, mutta elämäntilanteen takia motivaatio asioiden tekemiseen oli alentunut. Tai paljon haluja tehdä asioita, mutta ei kykyä suoriutua asioista ilman apua esimerkiksi huonon terveydentilan takia. Myös saman asiakkaan kohdalla eri asiat saattoivat kohdata eri modaalaisia ulottuvuuksia. Toimijuus antoi tutkimukselliselle kehittämistyölle oivan viitekehysten, jonka kautta pystyimme saamaan arvokasta kokemuksellista tietoa etsivän vanhustyön vaikutuksista asiakkaiden elämään. Myös Virkolan (2014) mukaan viitekehystenä toimijuus antaa mahdollisuuden arjen toiminnan tarkasteluun. Toimijuuden eri ulottuvuudet eli modaliteetti-, rakenne- ja elämäntilanne näkökulmat mahdollistavat arjen toiminnan ja sen tulkinnan analysoinnin. (Virkola

2014: 276.) Toimijuus voidaan nähdä ihmisen käytössä olevana toimintakykynä, jossa toimintakyvyn käyttäminen nähdään merkityksellisempänä kuin sen potentiaali (Jyrkämä 2013: 422). Toimijuus eri ulottuvuuksineen antaa syvällisemmän kuvan ikäihmisen arjesta kuin toimintakyvyn tarkastelu.

Kehittämistyöpajaan osallistuneet projektin työntekijät olivat kokeneita kehittäjiä ja oman alan ammattilaisia. He olivat kaikki työskennelleet etsivän vanhustyön projektissa asiakastyössä projektin alusta lähtien. Aivoriihiyöskentely yhteiskehittelymenetelmänä sopii hyvin ideointia vaativaan tekemiseen. Ryhmän kokemusten jakaminen ja ideointi lähti käyntiin heti ja kirjallista tuotosta syntyi lyhyessä ajassa. Työpajan pitäminen oli antoisaa ja innostavaa kehittämismyönteisten projektin työntekijöiden kanssa. Jokainen osallistuja pääsi ääneen ja kirjaamaan muistilapuille kokemukseensa perustuen tärkeitä asioita.

Työpajan tuloksia analysoidessamme pohdimme, että toisen työpajan pitämisen kautta olisimme saaneet vielä syvällisempää tietoa etsivän vanhustyön ja olemassa olevan palveluvalikon kehittämistarpeista. Toisella kehittämistyöpajalla olisimme voineet lisätä ymmärrystä kehittämisenostojen takana ja perusteltuja tavoitteita kehittämistyöhön. Yhdellä kehittämistyöpajalla saimme tärkeää ja arvokasta tietoa kehittämisen suunnista ja ideoita etsivän työn ja palveluvalikon suosituksiin.

Kehittämistyömme tuloksiin löytyi vahvistusta aikaisemmista tutkimuksista, mutta työmme toi myös esille uusia näkökulmia etsivän vanhustyön vaikutuksista ja keinoista vahvistaa ikäihmisen toimijuutta. Etsivästä vanhustyöstä ei löydy tieteellistä tutkimusta, vaikka aihetta onkin käsitelty etsivän vanhustyön hankkeiden arvioinneissa, ammattikorkeakoulujen opinnäytetöissä ja pro gradu -tutkielmissa.

Tutkimuksellisen kehittämistyön tekijöinä meidän on tärkeä tiedostaa, ymmärtää ja tuoda esille vaikutuksemme prosessin eri vaiheissa. Tämän vuoksi olemme pyrkineet avoimeen ja tarkkaan raportointiin kehittämistyön eri vaiheissa. Lähtökohtanamme on ollut halu selvittää ja lisätä tietoa etsivästä vanhustyöstä. Tässä kehittämistyössä ammattirooleillamme ei ole ollut vaikutusta etsivän vanhustyön projektiin tai yhteyttä projektin asiakkaisiin. Hyötyä on kuitenkin ollut sosiaali- ja terveydenhuollon tuntemuksella käsitteiden ymmärtämisen kautta sekä aikaisemmalla asiakastyöllä haastattelutilanteissa. Etäisyyden ottaminen tutkimukselliseen kehittämistyöhön ja kerättyyn aineistoon säännöllisesti kannatti, yhteinen ymmärrys lisääntyi. Kehittämisen spiraalimainen luonne näyttäytyi kehittämistyön edetessä, oivalluksia syntyi matkan varrella palauttaen meitä tarkastelemaan aikaisempia valintoja ja niiden perusteluja. Parityöskentelyllä

pystyimme testaamaan omia käsityksiämme toisillamme ja yhdessä työskentely ohjasi meitä perustelemaan valintojamme.

8.4 Kehittämistyön merkityksiä työelämälle ja jatkokehittämisen aiheet

Tutkimuksellisen kehittämistyömme aihe on perusteltavissa työelämälähtöisyydellään. Työelämän yhteistyökumppanina oli kotona asuville ikäihmisille kohdennettu etsivän vanhustyön projekti Vantaalla. Kehittämistyömme tulokset ovat käytettävissä päätöksenteon tueksi ja hyödynnettävissä etsivän vanhustyön projektin loppuraportissa.

Väestön ikääntymisen ja huoltosuhteen muutoksen myötä on tärkeä löytää uudenlaisia ratkaisuja vanhuspalvelujen kehittämiseen. Myös Vantaan väestö ikääntyy, ennusteiden mukaan yli 75-vuotiaiden osuus väestöstä kasvaa 1,8 % vuoteen 2030 mennessä (Vantaan väestöennuste 2021: 18). Ikääntyvän väestön palvelutarpeen kasvu on odotettavissa, joten ennakoiva työote ja ennalta ehkäisevien palvelujen kehittäminen on ensisijaisen tärkeää. Tutkimuksellisen kehittämistyön kautta halusimme lisätä ymmärrystä etsivästä vanhustyöstä ja sen merkityksestä asiakastasolta yhteiskunnalliselle tasolle.

Etsivän vanhustyön asiakkaat ovat monimuotoinen joukko kuntalaisia ja on tärkeä ymmärtää heidän yksilöllisiä kokemuksiansa ja tarpeitansa. Tulostemme mukaan etsivän vanhustyön tuen merkitys syrjäytymisvaarassa olevalle tai jo syrjäytyneelle ikäihmiselle on suuri. Etsivässä vanhustyössä aidon kohtaamisen mahdollistaminen ja ajan antaminen on asiakaslähtöistä ja ikäihmisen toimijuutta tukevaa. Tämä lisää myös työntekijän näkökulmasta työn merkityksellisyyttä ja mielekkyyttä. Koulutetun henkilökunnan riittävyys sote-alalla on myös ajankohtainen yhteiskunnallinen haaste. Tulevaisuudessa etsivä vanhustyö voisi työllistää uusia ammattiryhmiä. Ennalta ehkäisevän ja merkityksellisen luonteensa vuoksi se voisi olla yksi mahdollisuus osaavan henkilöstön pito- ja vetovoimatekijänä.

Etsivän vanhustyön tarve kasvaa ikääntyvän väestön määrän lisääntyessä ja kotona asumisen ensisijaisuuden johdosta. Kotiin vietävien palvelujen tärkeys korostuu. Sihto ja Van Aerschot (2021) tuovat esille, että kotona asuvan ikäihmisen kokemus puutteellisista palveluista ja hoivasta voi tehdä kodista turvattoman paikan. Tunne huolenpidosta taas tukee turvallista kotona asumista. (Sihto & Van Aerschot 2021: 7–8.) Hyvinvointivaltion säilyttäminen on suomalaisille tärkeää (Dufva & Rowley & Vataja 2021: 16). Vanhuspalvelujen kehittämistä onkin tarkasteltava taloudellisesti ja eettisesti kestävien ratkaisujen kautta.

Väestön ikääntyessä ennalta ehkäisevien palvelujen kehittämistarpeet tulevat korostumaan. Ikäihmisten määrän lisääntyminen tuo yhteiskunnalliseen keskusteluun ja päätöksentekoon ikään liittyvät eettiset kysymykset ja sen myötä myös ikäsyrynnän ehkäisemisen. On tärkeä tavoitella tasapuolista yhteiskuntaa kaikenikäisille ja mahdollistaa osallistumista, elämisen esteettömyyttä sekä yhdenvertaisuuden toteutumista. Syrjäytymisvaarassa olevien tai jo syrjäytyneiden ikäihmisten löytäminen on tärkeää inhimillisesti ja eettisesti, jotta oikea-aikainen tuki mahdollistuu.

Kunnalliset palvelut eivät yksin pysty vastaamaan lisääntyvään palvelutarpeeseen. Tarvitaan verkostoitumista mm. kunnan, järjestöjen, seurakunnan, yksityisten toimijoiden ja vapaaehtoisjärjestöjen kanssa sekä ennakoivan työn organisoitumista ja kehittämistä. Yhteiskehittämisen menetelmin on mahdollistaa osallistaa asiakkaita, työntekijöitä ja verkostoja kehittämistyöhön. Etsivän vanhustyön kehittäminen on tarpeellista vanhusten syrjäytymisen ja yksinäisyyden ehkäisemisessä, jotta raskaampien palvelujen piiriin joutumista voidaan siirtää myöhempään ajankohtaan. Ilman etsivää vanhustyötä monet yksinäiset ja palvelukatveisiin joutuneet ikäihmiset jäisivät tavoittamatta ja syrjäytyisivät ympäröivästä yhteisöstä ja yhteiskunnasta.

Tutkimuksellinen kehittämistyömme on tuonut ikäihmisten äänen kuuluviin etsivän vanhustyön projektin asiakkaiden ja työntekijöiden sanoittamana. Ikäihmisten palvelukokemusten kuuleminen on perusteltua ja heidän kokemuksiaan arvostavaa. Ikäihmisten oman äänen esille nostaminen ja heidän kokemustensa analysointi auttavat tarkoituksenmukaisten ja asiakaslähtöisten vanhuspalvelujen kehittämisessä. Virtanen ym. (2011) mukaan asiakaslähtöisyys tarkoittaa sosiaali- ja terveystaloudissa asiakkaan näkemistä aktiivisena toimijana ja tasavertaisena kumppanina. Se vaatii asiakkaiden tarpeiden ymmärtämistä toiminnan organisoiminnin lähtökohtana ja asiakaslähtöisyyttä arvoperustana toiminnassa. (Virtanen ym. 2011: 19.)

Asiakkaiden kokemusten lisäksi etsivän vanhustyön työntekijöillä on myös arvokasta kokemusta asiakastarpeista ja palvelukatveista asiakaslähtöisten palvelujen kehittämiseen. Palveluvalikon kehittäminen onkin tärkeää hoivaköyhyyden, syrjäytymisen ja palvelukatveiden vähentämiseksi ja ikäihmisten toimijuuden vahvistamiseksi. Mikkonen ym. (2007) mukaan etsivän työn tuottama tieto elinolosuhteista, tarpeista ja näkemyksistä antavat vahvan pohjan palvelujärjestelmän kehittämiseksi (Mikkonen ym. 2007: 21). Vanhuspalveluja tulisi kehittää asiakaslähtöiseksi kasvavan asiakasymmärryksen kautta vastaamaan monimuotoisten asiakkaiden tarpeita. Tuulaniemen (2011) mukaan

asiakkaiden tarpeiden ja odotusten ymmärtäminen mahdollistaa palvelujen kehittämisen vastaamaan paremmin sekä asiakkaiden, että palvelua tuottavan organisaation tarpeita (Tuulaniemi 2011: 99).

Palvelut itsessään eivät välttämättä tuota arvoa asiakkaille vaan hyödylliseksi koetaan palvelusta saatava omakohtainen hyöty (Harra & Sipari & Mäkinen 2017: 149). Asiakasosallisuus on ikääntyvän yhteiskunnan voimavara. On tärkeä varmistaa myös valtavirrasta poikkeavien asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen ja palvelukatveisiin jäävien kuntalaisten huomioiminen. Tavanomaiset palvelut eivät kohtaa kaikkia palvelutarpeita, jolloin palvelu ei hyödytä asiakasta tai asiakkaalla ei ole pääsyä tarvitsemansa palvelun piiriin. Tulostemme mukaan vanhuspalveluissa on huomioitava yksilöllisyys ja palvelujen räätälöintimahdollisuudet.

On tärkeä tunnistaa ja löytää tuen tarvitsijat varhain, jotta oikea-aikainen palveluohjaus ja tuki voidaan turvata. Tutkimuksellisen kehittämistyömme on vahvistanut näkemystämme etsivän vanhustyön tarpeellisuudesta myös tulevaisuudessa. Projektista on saatu hyviä kokemuksia sekä asiakkaiden että projektin työntekijöiden näkökulmasta. Ennalta ehkäisevään työhön ja varhaiseen tukeen panostaminen tuo sekä taloudellisia että inhimillisiä hyötyjä niin yksilön, organisaation kuin yhteiskunnankin näkökulmasta.

Tutkimuksellisen kehittämistyömme tuloksena olemme saaneet arvokasta tietoa Vantaan etsivän vanhustyön projektin yksilötyön vaikutuksista asiakkaiden toimijuuden rakentumiseen arjessa, heidän itse kokemana ja sanoittamana. On ollut ilo tehdä yhteistyötä etsivän vanhustyön projektin kanssa ja asiakashaastattelut olivat erityisen antoisia ja innostavia.

Tutkimuksellisen kehittämistyömme perusteella näkisimme tärkeäksi jatkotutkimusaiheeksi verkostoyhteistyön ja verkostojen kehittämisen syrjäytymisvaarassa olevien ja syrjäytyneiden ikäihmisten löytämiseksi. Etsivässä vanhustyössä näemme erityispiirteenä löytämisen tärkeyden, koska syrjäytymisvaarassa olevat tai jo syrjäytyneet ikäihmiset ovat usein näkymättömissä omissa kodeissaan. Koemme myös tärkeäksi jatkotutkimusaiheeksi näkemysten syventämisen ikäihmisten palvelukatveista ja keinoista niiden vähentämiseksi.

Ikääntyneiden syrjäytymisen taustalla voi olla elämänkulun aikaisemman vaiheen haasteita ja erilaisia elämäntilanteita. Yhteiskunnan tulisi ehkäistä osattomuutta ja syrjäytymistä sekä tukea ihmisten toimijuutta koko elämänkaaren ajan. Välittäminen kuuluu

kaikille, ja on tärkeä tukea myös yhteiskunnallista ilmapiiriä siihen suuntaan. Tutkimuksellisen kehittämistyön tulosten valossa Vantaan etsivän vanhustyön projektin yksilötyön keinoilla on saavutettu toimijuutta vahvistavia vaikutuksia asiakkaisiin. Etsivää vanhustyötä suositellaan vakinaistettavaksi ja laajennettavaksi koko Vantaan alueelle. Hyvän tekemisen on tärkeä jatkua Vantaalla.

Lähteet

Aaltio, Iiris & Puusa, Anu 2020. Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. 177–188.

Andersson, Björn 2013. Finding ways to the hard to reach—considerations on the content and concept of outreach work. *European Journal of Social Work* 1369-1457 (16:2). 171–186.

Burholt, Vanessa & Winter, Bethan & Aartsen Marja & Constantinou, Costas & Dahlberg, Lena & Feliciano, Villar & De Jong Gierveld, Jenny & Van Regenmortel, Sofe & Waldegrave, Charles 2020. A critical review and development of a conceptual model of exclusion from social relations for older people. *European Journal of Ageing* 17. 3–19. <<https://search-proquest-com.ezproxy.metropolia.fi/docview/2183929878/?pq-origsite=primo>>. Viitattu 30.10.2020.

Diakonissalaitos 2020. Etsivän vanhustyön toimintamalli vaikuttavaan verkostotyöhön. Työryhmä: Aalto, Satu & Mäkelä, Anna & Pohjalainen, Sini & Roti, Johanna & Sutinen, Heli (Diakonissalaitos) & Kvist, Elina (Espoon kaupunki) & Paananen, Virpi (Helsingin kaupunki) & Levänen, Reetta (Tampereen kaupunki). Julkaisuksi koonnut Sutinen, Heli. Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö sr 2020. <<https://evermade-hdl.s3.eu-central-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/2020/10/21103845/Etsivan-vanhustyon-toimintamalli-vaikuttavaan-verkostotyohon-1.pdf>>. Viitattu 18.8.2021.

Dufva, Mikko & Rowley, Christopher & Vataja, Katri 2021. Tulevaisuusbarometri 2021. Sitran selvityksiä 184. <<https://media.sitra.fi/2021/03/19133822/sitra-tulevaisuusbarometri-2021.pdf>>. Viitattu 4.10.2021.

Fakoya, Olujoke A. & McCorry, Noleen K. & Donnelly, Michael 2020. Loneliness and social isolation interventions for older adults: a scoping review of reviews. *BMC Public Health* 20 (129). 1–14. <<https://search-proquest-com.ezproxy.metropolia.fi/docview/2357915316?pq-origsite=primo>>. Viitattu 30.10.2020.

Harra, Toini & Sipari, Salla & Mäkinen, Elisa 2017. Hyvää tahtova hyvinvointi- palvelujen kehittämiskumppanuus. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kairala, Maarit & Lyly, Hannu & Niska, Asta (toim.). Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa. 147–164.

Helin, Satu & von Bonsdorf, Mikaela 2013. Palvelujärjestelmä terveyden, toimintakykyisyyden ja selviytymisen edistäjänä. Teoksessa Heikkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.). *Gerontologia*. Duodecim. 426–443.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki. Oy Yliopistokustannus, HYY yhtymä.

Hjort, Haldis 1995. Etsivän työn psykologia, käännetty alkuperäisteoksesta: Det oppsøkende arbeidets psykologi. Universitetsforelaget AS 1988. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hokkanen, Liisa 2013. Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.). Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. 55–86.

Huhtajärvi, Pia 2008. Ammatillinen etsivä työ. Teoksessa Hoikkala, Tommi & Snell, Anna (toim.). Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki. Nuorisotutkimusverkosto ja nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 76. 446–457.

Juvonen, Tarja 2013. Nuorten aikuisten autonomisen toimijuuden jännitteinen rakentuminen ammatillisen etsivän työn kontekstissa. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.). Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. 327–356.

Juvonen, Tarja 2015. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen – Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Väitöskirja. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 116. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/sosiaalisesti_kontrolloitu.pdf>. Viitattu 30.10.2020.

Juvonen, Tarja 2014. Fragile Agencies in the Making: Challenges of Independent Living in Emerging Adulthood. Teoksessa Juvonen, Tarja 2015. Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen – Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. Väitöskirja. 191–212. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja 116. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/sosiaalisesti_kontrolloitu.pdf>. Viitattu 30.10.2020.

Jyrkämä, Jyrki 2007. Toimijuus ja toimintatilanteet – aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Seppänen, Marjaana & Karisto, Antti & Kröger, Teppo (toim.). Vanhuus ja sosiaalityö: Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. PS kustannus. 195–217.

Jyrkämä, Jyrki 2013. Vanheneminen, arkitilanteet ja toimijuus. Teoksessa Hekkinen, Eino & Jyrkämä, Jyrki & Rantanen, Taina (toim.). Gerontologia. Kustannus Oy Duodecim. 421–425.

Järvensivu, Timo 2019. Verkostojen johtaminen. Opi ja etene yhdessä. Books on Demand, Helsinki.

Kaartinen-Koutaniemi, Jaakko (toim.) 2012. Etsivässä työssä. Nuorten keskus – LK-kirjat.

Kananen, Jorma 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä - Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja – sarja. Toim. Heikkinen, Risto. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kankkunen, Päivi & Vehviläinen-Julkunen, Katri 2015. Tutkimus hoitotieteessä. Sanoma Pro Oy 3.–4. painos.

Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030. Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162462/STM_2020_31_j.pdf?sequence=4&isAllowed=y>. Viitattu 29.9.2021.

Kröger, Teppo & Van Aerschot, Lina & Puthenparambil, Jiby 2019. Ikääntyneiden hoi-
vaköhyys. *Yhteiskuntapolitiikka* 84:2. 124–127. <[https://jyx.jyu.fi/bitstream/han-
dle/123456789/63610/1/yp1902krogerym.pdf](https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/63610/1/yp1902krogerym.pdf)>. Viitattu 4.10.2021.

Kuikka, Anu 2015. Etsivä vanhustyö meillä ja muualla. Raportti suomalaisista ja eu-
rooppalaisista käytännöistä. Kehittyvät vanhuspalvelut julkaisuja 1/2015. Vanhus- ja lä-
himmäispalvelun liitto VALLI ry.

Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2020–
2023. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:29. Helsinki 2020.<[https://julkai-
sut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162455/STM_2020_29_J.pdf?se-
quence=1&isAllowed=y](https://julkai-
sut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162455/STM_2020_29_J.pdf?se-
quence=1&isAllowed=y)>. Viitattu 26.10.2020.

Laine, Timo 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Te-
oksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkö-
kulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetel-
miin*. PS-kustannus. 29–51.

Laitinen, Ilpo & Stenvall, Jari 2016. Entering the era of third generation services – a
comparative study of reforms in social and health care services. *Journal of Adult and
Continuing Education*, Vol. 0(0), 1–20. <[https://www.researchgate.net/profile/Ilpo-
Laitinen/publication/298425819_Entering_the_era_of_third_generation_ser-
vices_A_comparative_study_of_reforms_in_social_and_health_care_ser-
vices/links/5b02cf54a6fdccf9e4f745a8/Entering-the-era-of-third-generation-services-A-
comparative-study-of-reforms-in-social-and-health-care-services.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Ilpo-
Laitinen/publication/298425819_Entering_the_era_of_third_generation_ser-
vices_A_comparative_study_of_reforms_in_social_and_health_care_ser-
vices/links/5b02cf54a6fdccf9e4f745a8/Entering-the-era-of-third-generation-services-A-
comparative-study-of-reforms-in-social-and-health-care-services.pdf)>. Viitattu
30.9.2021.

Laitinen, Merja & Niskala, Asta 2013. Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Lai-
tinen, Merja & Niskala, Asta (toim.). *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Vastapaino. 9–
16.

Lehtisalo, Jenni & Palmer, Katie & Mangialasche, Francesca & Solomon, Alina & Kivi-
pelto, Miia & Ngandu, Tiia 2021. Changes in Lifestyle, Behaviors, and Risk Factors for
Cognitive Impairment in Older Persons During the First Wave of the Coronavirus Dis-
ease 2019 Pandemic in Finland: Results From the FINGER Study. *Frontiers in Psy-
chiatry* 12 (624125). 1–13. <[https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/arti-
cles/PMC7907420/pdf/fpsy-12-624125.pdf](https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/arti-
cles/PMC7907420/pdf/fpsy-12-624125.pdf)>. Viitattu 24.10.2021.

Lette, Manon & Stoop, Annerieke & Lemmens, Lidwien C. & Buist, Yvette & Baan, Car-
oline A. & de Bruin, Simone R. 2017. Improving early detection initiatives: a qualitative
study exploring perspectives of older people and professionals. *BMC Geriatrics* 17
(132). 1–13.<[https://bmcgeriatr.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12877-017-0521-
5](https://bmcgeriatr.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12877-017-0521-
5)>. Viitattu 30.10.2020.

Lindholm, Pirjo 2020. Seniori-Vamos toimintamallin kehittäminen Vuosaaren alueella.
YAMK opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu.
<[https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/348740/Lindholm_Pirjo.pdf?se-
quence=2&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/348740/Lindholm_Pirjo.pdf?se-
quence=2&isAllowed=y)>. Viitattu 17.10.2021.

Mattila-Aalto, Minna 2013. Päihdekuntoutuksen asiakkaan toimijuuden ja sitoutumisen perusteet. Teoksessa Laitinen, Merja & Niskala, Asta (toim.). Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Vastapaino. 375-404.

Mikkonen, Mika & Kauppinen, Jaana & Huovinen, Minna & Aalto, Erja 2007. Etsivä työ - Euroopan syrjäytyneiden väestönosien parissa – Suuntaviivoja yhdenmukaisesti etsivän työn palveluihin. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 58. Foundation Regenboog AMOC. Netherlands.

Morse, Janice M. 1991. Qualitative nursing research: a free-for-all? Teoksessa Morse, Janice M. (toim.). Qualitative nursing research. 14–22.

Mustonen, Saara & Lauhde, Tiina 2019. Yksinäiset vanhukset Vantaalla -selvityksen loppuraportti. Vantaan vanhus- ja vammaispalvelut. <https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/147566_Yksinaiset_vanhukset_Vantaalla_-raportti.pdf>. Viitattu 5.10.2021.

Myllymäki, Eija & Huuhka, Elisa (toim.) 2017. Hoksauta minut - Etsivän ja osallistavan vanhustyön toimintamalleja. Kirkkopalvelut ry. 2017.

Myönteisen erityiskohtelun toimintaohjelma 2019–2021. Ohjelmasuunnitelma. Vantaan kaupunki. <https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/145414_Myonteisen_erityiskohtelun_ohjelmasuunnitelma_191218_-netti.pdf>. Viitattu 29.9.2021.

Männikkö, Jaana 2011. Etsivän nuorisotyön ja työotteen pika-analyysi. Helsinki. Kaupunki-innovaatiot -hanke. <<https://docplayer.fi/495655-Etsivan-nuorisotyon-ja-tyooteen-pika-analyysi-kaupunki-innovaatiot-hanke-kesakuu-2011-jaana-mannikko.html>>. Viitattu 12.2.2021.

Nuorisolaki 1285/2016. Annettu Helsingissä 21.12.2016. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285>>. Viitattu 21.10.2021.

Ojasalo, Katri & Moilanen, Teemu & Ritalahti, Jarmo 2014. Kehittämistyön menetelmät - Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Sanoma Pro Oy, 3. uudistettu painos.

Oldeide, Olin & Holsten, Ingrid & Fosse Elisabeth 2020. Youth perspective on outreach service: A safety net for at-risk youth in a municipality. Department of Health Promotion and Development, University of Bergen, Norway. 1–7. <<https://www-sciencedirect-com.ezproxy.metropolia.fi/science/article/pii/S0190740920300980>>. Viitattu 15.10.2020.

Partti, Krista 2017. Vanhusten etsivä sosiaalityö. Kyselytutkimus ikääntyvien syrjäytymisen tunnistamisesta ja sosiaalityön työmenetelmien kohdentumisesta. Pro gradu tutkielma. Itä- Suomen yliopisto. Yhteiskunta- ja kauppatieteiden tiedekunta. <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19015/urn_nbn_fi_uef-20171270.pdf?sequence=-1&isAllowed=y>. Viitattu 17.10.2021.

Paunonen, Marita & Vehviläinen-Julkunen, Katri 1997. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. WSOY.

Pietilä, Minna & Saarenheimo Maria 2018. Löydettynä. Etsivä vanhustyö ja ikäihmisen psykososiaalinen hyvinvointi. Yhteiskuntapolitiikka 83. 573–580. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137892/YP1805-6_Pietil%c3%a4%26Saarenheimo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 15.10.2020.

Pikkarainen, Aila 2020. Ikääntyneiden aikuisten toimijuus kuntoutuksessa. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. <https://moodle.metropolia.fi/pluginfile.php/815548/mod_resource/content/1/Aila%20Pikkarainen_Ik%C3%A4%C3%A4ntyneiden%20toimijuus%20kuntoutuksessa_V%C3%A4it%C3%B6skirja%2018.9.2020.pdf>. Viitattu 3.11.2020.

Puusa, Anu 2020a. Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. 103–117.

Puusa, Anu 2020b. Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. 145–156.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020a. Laadullisen tutkimuksen tieteenfilosofinen tausta. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. 25–40.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020b. Laadullisen tutkimuksen olemus. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. 75–85.

Puusa, Anu & Juuti, Pauli 2020c. Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisestä. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus Oy. 61–74.

Rantanen, Taina & Eronen, Johanna & Kauppinen, Markku & Kokko, Katja & Sanaslahti, Sini & Kajan, Niina & Portegijs, Erja 2021. Life-Space Mobility and Active Aging as Factors Underlying Quality of Life Among Older People Before and During COVID-19 Lockdown in Finland—A Longitudinal Study. *Journal of Gerontology: Medical Sciences*. 76 (3). 60–67. <<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33125043/>>. Viitattu 19.10.2021.

Rennstam, Jens & Wästerfors, David 2015. Från stoff till studie. Om analysarbete i kvalitativ forskning. Författarna och Studentlitteratur.

Rissanen, Pekka & Parhiala, Kimmo & Hetemaa, Tiina & Kekkonen, Raimo & Knape, Nina & Ridanpää, Hannele & Rintala, Eija & Sihvo, Sinikka & Suomela, Tuuli & Kannisto, Ritva 2018. Sosiaali- ja terveystalvet Suomessa 2018. Asiantuntija-arvio. Ter-

veyden- ja hyvinvoinninlaitos, Päätöksenteon tueksi 2/2020. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139289/URN_ISBN_978-952-343-474-5.pdf?sequence=4&isAllowed=y>. Viitattu 21.11.2020.

Sandberg, Otso 2015. Hallittu syrjäytyminen: miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski. Acta Universitatis Tamperensis 2011. Tampereen yliopisto. <<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/96542>>. Viitattu 22.10.2020.

Scharf, Thomas & Phillipson, Chris & Kingston, Paul & Smith, Allison E. 2001. Social Exclusion and Older People: exploring the connections. Education and Ageing 16 (3). 303–320. <https://www.researchgate.net/profile/Paul-Kingston-2/publication/228808448_Social_Exclusion_and_Older_People_exploring_the_connections/links/542fcf400cf27e39fa997997/Social-Exclusion-and-Older-People-exploring-the-connections.pdf>. Viitattu 15.10.2021.

Sihto, Tiina & Van Aerscht, Lina 2021. Care Poverty Within the Home Space: Exploring the Emotional Experiences of Unmet Care Needs. Frontiers in Sociology 6 (637799). 1–9. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fsoc.2021.637799/full?utm_source=Email_to_authors&utm_medium=Email&utm_content=T1_11.5e1_author&utm_campaign=Email_publication&field&journalName=Frontiers_in_Sociology&id=637799>. Viitattu 21.10.2021.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014. <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P17>>. Viitattu 23.10.2021.

Suomi, Asta 2008. Voimaantumisen. Teoksessa Suomi, Asta & Hakonen, Sinikka. Kullerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Osa V. Ennakoiva ja voimaannuttava elämäntähtä. PS-kustannus. 117–121.

Thitz, Päivi 2017. Etsivää ja osallistavaa vanhustyötä kehittämässä. IkäArvokas-hankkeen ulkoinen arviointi. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. <<https://www.theseus.fi/handle/10024/123482>>. Viitattu 13.10.2020.

Tiilikainen, Elisa 2016. Yksinäisyys ja elämäntähtä: Laadullinen seuranta tutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 4 (2016). Helsingin yliopisto. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/161065>>. Viitattu 30.10.2020.

Tilastokeskus 2021. Suomen virallinen tilasto (SVT): Vastasyntyneiden elinajanodote 2018. Saatavana osoitteessa: <https://www.stat.fi/til/kuol/2020/01/kuol_2020_01_2021-10-22_tie_001_fi.html>. Viitattu 23.10.2021.

Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus 2020–2022. Ohjelma ja hankeopas. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020: 3. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162004/STM_2020_3_j.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 30.9.2021

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Tammi, Helsinki.

Tutkimuseettisen neuvottelukunta. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa 2012. < https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf>. Viitattu 28.12.2020.

Tuulaniemi, Juha 2011. Palvelumuotoilu. Talentum Media Oy.

Vantaalla käynnissä oleva MEK Kiinnekohtia -projekti tukee ikäihmisten kotona asumista 2020. Terveys- ja sosiaalipalvelut. Vantaan kaupunki. Uutinen 26.8.2020. <https://www.vantaa.fi/uutisia/kaikki_uutiset/101/0/152491> Viitattu 27.9.2021

Vantaan ikääntyneen väestön hyvinvointisuunnitelma 2018–2022. Osa Vantaan hyvinvointiohjelmasta 2018–2022. <https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/140382_Hyvinvointiohjelma_2018-web-0607-kaikkiosiot.pdf>. Viitattu 6.2.2021.

Vantaan väestöennuste 2021. < https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/158514_Vantaan_vaestoenuste_2021.pdf>. Viitattu 1.11.2021.

Virkola Elisa 2014. Toimijuutta, reflektiivisyyttä ja neuvotteluja – muistisairaus yksinasuvan naisen arjessa. Väitöskirja. Department of Social Sciences and Philosophy, University of Jyväskylä.

Virtanen, Petri & Suoheimo, Maria & Lamminmäki, Sara & Ahonen, Päivi & Suokas, Markku 2011. Matkaopas asiakaslähtöisten sosiaali- ja terveystalouden kehittämiseen. Tekesin katsaus 281/2011. Copyright Tekes 2011 Helsinki.

Walsh, Kieran & Scharf, Thomas & Keating, Norah 2017. Social exclusion of older persons: a scoping review and conceptual framework. *European Journal of Ageing* 14. 81–98. <Social exclusion of older persons: a scoping review and conceptual framework>. Viitattu 4.10.2021.

Ylä-Outinen Tuulikki 2012. Ikäihmisten arki – Kotona asuvien ja palvelutaloon muuttaneiden ikäihmisten kertomuksia jokapäiväisestä elämästä. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Väitöskirja. Kuopio.

Haastattelurunko

Teemat ja avustavat kysymykset haastattelijan tueksi

Tilanne asiakkuuden syntyessä

Luonasi on käynyt etsivän vanhustyön työntekijä, miten toiminta/jakso alkoi?

Etsivä vanhustyö ja sen vaikutukset arkeen

- Minkälaisia vaikutuksia arjessanne olette huomanneet etsivän vanhustyön myötä?
- Mitä olette tapaamisilla tehneet työntekijän kanssa?
- Miltä tapaamiset tuntuivat teistä, miten koitte tapaamiset?
- Saitteko kerrottua tarpeistanne etsivän vanhustyön työntekijälle?
- Koitteko että teitä kuultiin ja tulitte kuulluksi?
- Koetteko arkenne muuttuneen etsivän vanhustyön toiminnan jälkeen?
- Mikä on ollut teille merkittävintä/tärkeintä toiminnassa?

Toimijuuteen vaikuttavien tekijöiden tilanne ja palvelutarpeet

- Miten koette voivanne vaikuttaa arjen sujuvuuteen ja toimivuuteen
- Onko toiminta lisännyt tyytyväisyyttä/ arkea vahvistavia (pieniäkin) kokemuksia?
- Muuttuivatko odotuksenne tälle kesälle/tulevalle vuodelle etsivän vanhustyön toiminnan jälkeen?
- Onko toiminta tukenut teidän kotona asumistanne?
- Minkälaisissa asioissa arjessanne tarvitsette tällä hetkellä tukea tai apua?
- Minkälaisia palveluja teillä oli etsivän vanhustyön päättyessä?
- Koetteko
 - haluavanne
 - voivanne
 - tuntevanne
 - osaavanne/täytyväanne/kykeneväannetehdä asioita eri tavalla nyt kuin aikaisemmin/ennen jaksoa/toimintaa?

Kehittäminen

- Millä mielellä lähditte mukaan toimintaan?
- Mitä mieltä olette nyt, oliko toiminta sellainen mitä ajattelitte?
- Mitä odotuksia teillä oli etsivän vanhustyön yksilötapaamisille?
- Mihin asioihin olit tyytyväinen?
- Miten ajattelette etsivän vanhustyön toiminnan eroavan esimerkiksi muista ikääntyneille suunnatuista palveluista?
- Mikäli kaupunki jatkaa etsivän vanhustyön toteuttamista, mitä olisi tärkeä ottaa huomioon jatkossa? Miten etsivää vanhustyötä voisi kehittää/parantaa?

Suostumus tutkimukseen osallistumisesta

Tutkimuksen nimi: Etsivällä vanhustyöllä syrjäytymistä vastaan. Ikäihmisen toimijuus keskiössä.

Tutkimuksen toteuttaja: Metropolia Ammattikorkeakoulu Oy, tutkijat Susanne Laine puh. [REDACTED] susanne.laine@metropolia.fi ja Sari Juvanen puh. [REDACTED] sari.ju-
vanen@metropolia.fi. Ohjaaja Eveliina Holmgren eveliina.holmgren@metropolia.fi.

Minua _____ on pyydetty osallistumaan yllä mainittuun tutkimukseen, jonka tarkoituksena on selvittää MEK Kiinnekohtia -hankkeen Etsivän vanhustyön asiakkaiden kokemuksia yksilötoiminnan vaikutuksista heidän arkeensa ja toimijuuden vahvistamiseen.

Olen saanut tutkimustiedotteen ja ymmärtänyt sen. Tiedotteesta olen saanut riittävän selvityksen tutkimuksesta, sen tarkoituksesta ja toteutuksesta, oikeuksistani sekä tutkimuksen mahdollisesti liittyvistä hyödyistä ja riskeistä. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini.

Olen saanut tiedot tutkimukseen mahdollisesti liittyvästä henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta ja minun on ollut mahdollista tutustua tutkimukseen liittyvään tietosuojaselosteeseen.

Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukseen.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista ja että voin peruuttaa tämän suostumukseni koska tahansa syytä ilmoittamatta. Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumukseni, minusta keskeyttämiseen ja suostumukseni peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ei käytetä tutkimuksessa, mikäli niiden erottaminen aineiston joukosta on mahdollista toteuttaa.

Allekirjoituksellani vahvistan osallistumiseni tähän tutkimukseen.

Jos tutkimukseen liittyvien henkilötietojen käsittelyperusteena on suostumus, vahvistan allekirjoituksellani suostumukseni myös henkilötietojeni käsittelyyn. Minulla on oikeus peruuttaa suostumukseni tietosuojaselosteessa kuvatulla tavalla.

Allekirjoitus:

Nimenselvennys:

Alkuperäinen allekirjoitettu tutkittavan suostumus sekä kopio tutkimustiedotteesta liitteenä jäävät tutkijan arkistoon. Tutkimustiedote liitteenä ja kopio allekirjoitetusta suostumuksesta annetaan tutkittavalle.

Kehittämistyöpajan dokumentit

